

ANTONIO ZAVALA

Patxi Erauskin bertsolaria

(1874 - 1945)

I

PATXI ERAUSKIN BERTSOLARIA

(1874-1945)

I

AUSPOA LIBURUTEGIA

130

EDITORIAL AUSPOA

**Plaza de Santa María, 2 — Teléfono 66 16 12 — Tolosa
(Guipúzcoa)**

ANTONIO ZAVALA

4 ABR. 1978

PATXI ERAUSKIN BERTSOLARIA
(1874-1945)

I

AUSPOA LIBURUTEGIA

1978

© Auspoa Liburutegia - Tolosa (Guipúzcoa)
Inprimatzalle: IZARRA - Polígono 36 - Usúrbil (Guip.)
Depósito Legal: S. S. 18/78
I S B N 84 - 7158 - 033 - 0
Enero - 1978

ARKIBIDEA

Oarra	9

BIZITZA

Guraso eta senideak	13
Irastortza-aundi	17
Cuba'ko gerra	20
Emaztea ta seme-alabak	27
Lana	32
Jai-egunak	37
Jaioterria	46
Zenbait bertso	53
Bertsolaria	58
Sanjurjo	73
Azken urteak	79

BERTSOAK (1913-1918)

(1913) Billafranka'ko misio santuari kantik Bertso berriak Anton Enbustero k eta Juana Patarrerak alkarri jarriak	83 88
(1914) Gora gure Euskalerria!	94
«Ludi guztian autan artuta...» ...	99
(1916) «Gusto duanak aditu...»	102
Bertso berriak amabost urteko katu gazte bati jarriak	107
Bertso berriak: «Amar artzai muti- llak...»	118
Bertso berriak Joakinek Agustinari jarriak	123
Aralar mendiko unioari	131
(1917) Bertso berriak San Migel goi-inge- ruari jarriak	138
(1918) Zaldibia'ko Bitor Erauskin korrika- lariari	148

OARRA

Patxi Erauskin —*Patxi Errota eta Erauskin Errotari ere esaten zioten— oso bertsolari ugaria izan zan; bertso-paper asko utzi zigun.*

Aren bizitza eta bertsoak, Auspoa'ren iru zenbaki osatuko dituzte: 130, 131 eta 132'garrena. Alzo'ko Imaz, Lexo, Xenpelar, Mendaro Txirristaka eta Zapirain anaiak ere ori bera egin zuten: iru zenbaki bete. Baiñan oraingo ontan, iru zenbakiak liburu bakar batean bildu bearrean, liburu banatan ezarriko ditugu.

Lenengo liburu onek bi zati ditu: bata, Patxi Erauskin'en bizitza; bestea, 1913 urtetik 1918 urtera paratu zituan bertsoak. Bertso oietan gai asko erabiltzen ditu: erlijioa, umorea, abertzaletasuna, sozial-arloa, kirola... Alegia, Euskalerriren kezka guziak Patxi Erauskin ere kezkatzen zuten, eta bertso gintzara bultzatu.

Patxi Erauskin Zaldibi'ko semea zan. Egokia, beraz, jaioterriaren argazki batez liburuaren azala apaintzea. Argazki ori gerok egiña da, 1977'eko Iraillaren goiz batez.

BIZITZA

GURASO ETA SENIDEAK

Zaldibi'ko *Erauskin Errotari* edo *Patxi Errota*'ren gurasoak, Juan Franzisko Erauskin Maiz eta Maria Franziska Garmendia Goitia, 1871'eko Maiatzaren 2'an ezkondu ziran ¹.

Juan Franzisko, zaldibitarra zan, neka-zaria eta ogei ta bi urteko mutilla. Maria Franziska, berriz, Gaintza'koa, ogei ta zortzi urtekoa eta Jose Antonio Armendariz zanaren alarguna.

Susmo bat bururatu zaigu: 1871 urtean, karlisten bigarren gerra artean piztu ez, baiñan lenengo txinpartak saltatzen asiak ziran. Orregatik, gerra bazetorrela igarri eta presaka egindako ezkontza izan diteke ori. Bestela mutillak armak artu bearko zituala bai baitzekiten. Ataundarrari zer gertatu zitzaion edozeiñek daki:

Ataun'go fruttue
ezta ola oittue:
bi pregoi eginda
soldau eman gaittue;
an...

---

¹ Zaldibi'ko 3'garren ezkontza-liburuan, 87 orrian.

Bederatzi seme-alaba izan zituzten: Jose Martin, 1872.III.6'an jaioa; Jose Franzisko, 1874.IV.10'an jaioa; Jose Ramon, 1876.V.4'an; Maria Salustiana, 1878.VI.7'an; Maria Antonia, 1880.VII.24'an; Jose Martin, 1883.III.31'an; Jose Maria, 1886.XII.9'an; Margarita, 1889.VI.9'an; eta Maria Konzepzion, 1891.V.4'an².

Bi Jose Martin, beraz. Lenengoa, seguru aski, umetan illa-edo izango zan.

Lenengo zazpi senideak, *Eskribano* etxean jaio ziran. Kale-etxe bat da ori. *Ibarmendi* ere esaten diote orain. Beste biak, berriz, Olaa'ko errotan sortu ziran mundura.

Bederatzi senide oietatik, bigarrena izan da, Jose Franzisko, liburu onetarako gaia eman digun bertsolaria.

Gurasoak zein ziran, esanik daukagu. Aiton-amonak, aitaren aldetik: Juan Martin eta Maria Aszension, biak zaldibitarak; amaren aldekoak: Martin Franzisko, Gaintza'koa, eta Maria Martina, beasaindarra.

Olaa'ko errota ori, Zaldibi'ko kalea baiño pixka bat goraxeago dago, Amondarain errekaen bazterrean. Erreka ori Aralar-mendian sortzen da, eta daukan

---

² Zaldibi'ko 6'garren bataio-liburuan, 280, 306, 328, 348, 372 eta 402 orrietan; eta 7'garren liburuan, 26, 51 eta 71 orrietan.

izena, Amondarain baserri ondotik igarozten dalako datorkio.

Erreka ortatik etxearen gaiñeko aldera ekartzen zuten ura, eta antxe, arri landu ederrez egindako putzu edo osin batean bildu.

Etxe azpitik bi ur-bide, bakoitzak erro-tarri bana mugi zezan: bata, artoarena; bestea, gariarena. Ta urrena aska, iriña jasotzeko. Oiek danak gaur egunean ere ikusten dira Olaa'ko errotan.

Beeraxeago, beste errota bat ere bada: Errota-txiki izena. Bi errota oiek badute zer ikusirik beste bertsolari batekin ere: Juan Inazio Iztueta'rekin. Onek, 1792. VII.7'an, errentan artu zizkion errota oiek, lau urterako, Franzisko Inazio Al-bisu'ri. Urteko pagatu bearra: 280 dukat, iru txandatan eman bearrak. Baiñan urte bete ere etzuan Iztueta'k errota oietan iraun; 1973.VI.24'an, utzi egin zituan³.

Leen esan degunez, senide batzuek Eskribano etxean jaio ziran eta besteak Olaa'ko errotan. Eskribano'n azken jaioa, Jose Maria izan zan, 1886.XII.9'an mundu ontara azaldua; eta Olaa'ko errotan aurrena jaioa, Margarita, 1889.VI.9'an argia ikusia.

---

³ Jesús Elósegui: «Juan Ignacio de Iztueta Echeberría (1767-1845). Colección Auñamendi, San Sebastián 1969.

Bien bitartean egingo zuten etxe-aldaketa. Alegia, Franzisko gure bertsolaria amabi urtetik amabostera zijoalarik. Umetik atera eta mutil egiña zala, beraz. Ala ere, oso maitea izan zuan arek errota ori. Bere denbora guzian, *Erauskin Errotari* idatzi ta firmatu zituan arek bertso-paperik geienak, eta jendeak ere orrela esaten zion. Maite izan ez balu, etzion izengoiti ori bere abizenari erantsiko.

Baiñan esandako urte oietara baiñoleen ere ikasiko zuan arek errota orretarako bidea. Eliz-agirietan azaltzen danez, Erauskin'en osaba bat bizi zan leendik ere Olaa'ko errotan: Pedro Jose Erauskin Maiz, aitaren anaia.

IRASTORTZA-AUNDI

Baiñan Olaa'ko errotan fameli aundia eta andik atera eta Irastortza-aundi baserrira joan zan Patxi.

Irastortza esaten zaio eliz-agirietan eta paper zaarretan, gaur erriak, erreza-go egitearren-edo, *Iortza* esaten badio ere.

Ordizia'tik goazela, ezkerretara dago baserri ori, Zaldibi'ko kalera iritxi baiño lentxeago. Kamiotik irten, zubi bat pasa eta berreun bat metrora, antxe baserri zabal, eder eta zuri bat; uraxe da. Aldamenean beste baserri aundi bat: Ibarguren.

Irastortza-aundi baserri orretan, *Zaldibi'ko Exkerra* esaten zioten baten morroi asi zan Patxi. *Exkerra* ori, aundi bat omen zan, eta Gipuzkoa guzian oso eza-guna, jokulari porrukatua eta tratante famatua zalako.

Etxeko goenean, soro bat palanka botatzeko propiyo jarria zeukan. Etzion beste etekiñik ateratzen. Orregatik, etxeko emakumeak onela esaten zuten:

—Famili bat mantentzeko aiña gari

eman zezakean soro orrek eta alper-alperrik euki!

Tratuan, berriz, ara eta onera ibiltzen zan. Patxik orretan laguntzen zion. Bein baiño geiagotan egin omen zuten, Irurtzun'era joan, ango perian ganadua erosi eta Zaldibi'ra. Joan-etorria oiñez, noski.

Baiñan Patxiren oiñak ez-ezik, begiak ere etziran geldirik eta lo egon. Bereala oartu ziran neskaxa eder batez. Etxe artako alaba zan, Irastortza-aundi'koa alegia, eta Patxiren nagusiaren illoba; Josefa Ramona Irastortza Garmendia zertizan, eta Patxi baiño lau urtez gazteagoa zan, 1878.VIII.30'an jaioa ¹. Artaz gustatu, maitemindu eta andregai egin zuan.

Agidanean, etxekoen ixillean asiak izango ziran eta jaietan, arratsaldea Zaldibia'n edo auzo-erriren batean pasatzera, bide banatatik joaten ziran eta an alkarrengana bildu.

Baiñan soldaduzka serbitu bearra etorri zitzaion Patxiri. Ara baiño leen, bere adiskide bat jakiñaren gaiñean jarri eta alkar artu zuten; eskutitzak ari bialduko zizkiola, eta arek, mesedez, abixuak eta esan bear guziak andregaiari pasatzeko.

Bai orrela egin ere: zebillen tokitik

---

¹ Zaldibia'ko 6'garren bataio-liburuan, 351 orrian.

—lenengo, Madrid, Leganés, Ciudad Rodrigo eta abarretatik, eta Cuba'tik ondoren— lagun orri idazten zion eta arek andregaiari pasa.

Onek, ordea, eskutitz oiek ez baitziran berari bialiak, ez omen zion sekula idatziz erantzun.

Lau urtean ibili zan Patxi erbestean, urrengo atalean esango ditugun tokietan barrena. Ala ere, aien maitasuna etzan oztu; eta, ura ostera onera azaldu zanean, luzatu gabe alkarrekin ezkondu ziran, ta bai alkarrekin bizi eta fameli ederra azi ere.

Gaur egunean Irastortza-aundi'n bizi diranak, Patxiren eta bere emaztearen illobak dira; onen anai baten seme-alabak. Irastortza, beraz, deitura. Etxeko izena, etxekoen abizena, beraz. Olakoak gutxi izango dira gaur Euskalerrian.

CUBA'KO GERRA

Patxi Erauskin'ek soldaduzkara joan bearra izan zuan eta Cuba'ko gerrara bialdu zuten.

Cuba'n, bi aldiz piztu zan gerra. Lenengo, 1868 urtean asi eta 1878'an, *Paz de Zanjón* deritzaionarekin, bukatu. Bigarren, 1895'an asi eta 1898'an, ipar-amerikatarrak sartu ondoren, bukatu. Orduan Cuba'k España'rengandik askatasuna lortu.

Patxi Erauskin bertsolariari, bigarren txanda ori tokatu zitzaion.

Gerra orri buruz, bertso-sail batzuk badiugu. Zenbait, egillearen izenik gabe-koak. Ba ote da oietan Patxi Erauskin'ek jarritakorik? Ditekena da noski. Baiñan beraren semeai-eta galdetu diegu eta ezertxo ere ez dakitela erantzun digute.

Ala ere, beraren seme Ramonek, aitarren paperetan eta aren eskuz idatzita, gerrari buruzko bi bertso arkitu ditu. Ez da zein gerra dan esaten; edozein gerrari ondo dagozkionak dira. Baiñan Erauskin Cuba'koan ibili baitzan, emen jartzen ditugu:

Zenbait seme eder bala granadaz
ill da sartzen da lurpera,
arkaitzak negar egin lezake
konparazio batera;
zer estadutan gelditzen geran
ortik kontuak atera,
mutil solteroak izango ditena
andregaietzaz aukera.

Pakerik ez du estimatutzen
gerra probatu ez dunak,
osasuna ere ain gutxi berriz
gaxo egondu ez danak;
okasioak ekartzen ditu,
baita aixkidetasunak,
ikasi eta gelditu bitez
len etzekiten personak.

Erauskin'en seme Joakinek, berriz,
aitaren *licencia absoluta* deritzaiona gor-
detzen du; alegia, soldaduzka bukatu eta
eman zioten papera. Agiri orretan, Cuba'-
ko gerran egin zituan ibillera guziak adie-
razten dira; bai ara baiño leenagokoak
ere. Luzeegia da onera itzez-itzez aldatzeko;
ona laburpen bat euskeraz:

1893'an *lista'n* sartzen da, eta urte be-
reko Abenduaren 9'an *caja'n*; 11'an zotz
egin Donostia'n eta 423'garren zenbakia-
rekin, Erauskin katibu.

1894.III.7'an, berriz Donosti'ra; *Código
de Justicia Militar* irakurri zioten eta Ba-

tallón de Arapiles n.º 9, 2.ª compañía'n sartu.

Lenengo, Madrid'era eramán zuten; antxen *instruzioa* ikasi, banderari zin egin eta abar. Soldadu-jantziagatik, berrogei ta amar pezeta eskatu zioten. Lenengo indezioa ere antxe artu. Iraillaren 19'an *maniobrak* egitera irten eta 25'an itzuli. Urtea bertan bukatu.

1895 urtea Madrid'en, Uztaillaren 18'garrera arte. Egun orretan, Leganés'era. Urriaren 25'an, Ciudad Rodrigo'ra. Urtea bertan amaitu.

1896'eko Ilbeltzaren 23'an, ostera Leganés'era, Cuba'rako tokatu zitziola eta arako prestaketak egitera. Otsaillan *cabo* egin zuten. Otsaillaren 13'an, trenez Cádiz'eraíño. Bi egun bidean; 15'an iritxi. Ixasontzira igo eta 29'an Habana'n sartu.

Martxoaren 2'an, Guanabacoa aldera azterketa bat egitera. Errebista pasa eta artean soldadu-jantziagatik iru *peso* zor dituala. Managua aldera joan eta Martxoaren 5, 7, 11 eta 20'an tiroka jardun Riohondo'n, Cantarranas'en eta Managua'ko mendietan.

Andik Guanajey aldera. Apirillaren 9 eta 11'an, Sierra de San Juan Bautista'n; 14'an, Saratoga mendietan; 15'an, Barrio de la Vijia'n; 22'an, Portegon Sabanas Laguna'n; 26'an, Ingenio Mendieta'n. Oie-

tan danetan burruka ta zalaparta. Andik Candelaria mendira.

Maiatzaren 26'an, Potrero Romea'ko burruka; 27'an, Cayajabos'era. Armak-eta ez-ezik, gaztelu bat egiteko bear ziranak ere eramán, eta lanak egin bitartean bertan gelditu, Garagarrillaren 16'era arte.

Andik Artemisa'ra; 20'an, Finca Calderón'en eta Candelaria mendietan, burruka; eta 25'an, Potrero de Juan Pastor'en. Urrena, Candelaria aldean ara ta onera ibili.

Uztaren 15'an, Carambola eta Loma del Angel'eko burruka; 31'an, Tumba eta Contreras'koa.

Abuztuaren 2'an, Barrio de la Carambola'n; 18'an, Taco-Taco ta Managua'n.

Iraillaren 12'an, Paso de la Sierra'n; Urriaren 7'an, Frejolillo'n; 8 eta 9'an, españiar soldaduen buru Etxague zala, Guayabitos'en; 22'an, Puerta La Muralla'ri eraso eta artu. Bertan gelditu toki ura zaintzen, ango gaztelua sendotu bitartean.

Azaroaren 9 eta 10'an, Sierra del Rosario eta Valladares'ko burruka; antxe zauritu zuten Etxague jenerala.

Abenduaren 1'an, Sabana la Maiz'ko burruka; 12'an, Paz'koa; 13'an, Ingenio Mercoso'koa; 15'an, Luisa'koa; 17'an, Guayabo'koa; 18'an, Sotolongo'koa; 26 eta 30'an, Regollo komandantearen agindu-

pean, bi *convoy* eramán Guanibacho eta Lomas de Toro'ko gaztelura. Ara iritxi eta etsaiarekin tiroka.

1897'eko Ilbeltzaren 4'an, *Cruz del Mérito Militar con distintivo rojo* eman zioten, Guayabitos'ko burrukan irabazita.

Ilbeltzaren 8'an, Sayguan eta Lasymas'ko burruka.

Otsaillaren 11, 12 eta 22'an, Múgica, Cangrejo eta Pedro Barbas'ko burruka.

Apirillaren 6 eta 10'an, Rincón Hondo eta Villaran'go burruka.

Maiatzaren 19 eta 23'an, Barrabas eta Guines'koa. Garagarrillaren 20 eta 21'an, Caguayes eta Guijés'en. Uztaillaren 6 eta 7'an, Mabueja'ko burruka estua.

Uztaillaren 27'an, *Cruz de plata del Mérito Militar* eman zioten, Apirillaren burruka-aldietan irabazita.

Abuztuaren 15'an, Maguey'ko burruka; 28'an, Matanza'n. Urtea bukatu arte, ara ta onera.

1898 urtea berdintsu asi, jo batera ta jo bestera. Baiñan Martxoaren 21'an, gaxorik zegoala-ta, *Montserrat* itxasontzian sartu eta Cádiz'era. Semeak-eta ez dakite zer gaitz-mota izan zuan; seguru aski, lurralde bero aietako bat. Apirillaren 4'an Cádiz'era iritxi eta lau illebeteko baime-narekin etxera.

Urriaren 2'an, Donosti'ko kuartelera, eta bertan gelditu 1898 urtea bukatu arte. Orduan etxera berriz ere, eperik gabeko baimenarekin.

Bitartean, Cuba'n aldaketa aundiak gertatu. 1898'eko Otsaillaren 15'an Ipar-Amerika'ko *Maine* itxasontzia Habana'n bonba batez-edo lertu. Ori zala-ta, Apirillaren 23'an, ipar-amerikatarrak gerran sartu. Lenengo, España'ko gerra-itxasontziak apurtu egin zituzten, eta ondoren, Garrantillaren 14'an, aien gudariak Cuba'n sartu.

Erauskin, esan degunez, onera etorria zan eta etzuan aiei arpegi eman bearrik izan; egin bearko zuan noski, an gelditu izan balitz.

1902 urteko bukaeran, soldaduzkan amabi urte beteak zituan. Legeak eskatzen zituanak, alegia. Amabi urte kontatzeko, gerran egin zuan denboragatik beste bi urte eta ogei ta bost egun erantsi zizkioten.

Gerra orretan, Erauskin'en semeak kontatu digutenez, burruka-aldiren batean cubatar buruzagiren bat il zuten. Ildako orrek, erloju eder bat zeukan. Ofizial bategen eraman zuan. Erauskin'ek, berriz, erlojuaren katea artu. Kate orri erantsita, brujula bat. Gaur egunean, aren seme Joakinek gordetzen ditu kate ta brujula oiek. Aitak, trajea jazten zuanean, beti

eramaten zituan solapatik poltxikora jarrita. Zenbait argazkitan ere ala ikusten da, kate ori ageri duala.

Gerra-ibillerak ez dira nolana aztutzen eta Erauskin'ek ere gogoan zituan urteen buruan. Onela dio *Argia'n*, 1934.IV.15'an, argitaratu zuan bertso batean:

Jorraillan amarrean
irurogei urte
kistar egin nindutela
egin dira bete;
Cuba'n gudan igaroa
zenbait tamal neke,
neuretzat mesederik ez,
sendiantzat kalte.
Orain otoizten oatzean
loak artu arte,
osoro bizi nadin
Goi-Jaunak nai arte.

EMAZTEA TA SEME-ALABAK

Leen ere esan bezela, soldaduzkatik etorritakoan, joan aurretik egindako andregaiarekin ezkondu zan Patxi: Zaldibi'ko Irastortza-aundi baserriko Josefa Ramona Irastorza Garmendia'rekin.

Amar seme-alaba munduratu zituzten: Juan Bernardo, 1901.III.27'an jaioa; Maria Franziska Dionisia, 1902.IV.7'an; Nemesia, 1903.XII.19'an; Jose Ramon, 1905.XI.20'an; Martin, 1908.IX.3'an; Jose Antonio, 1910.IX.26'an; Maria Josefa edo Miren Josebe, 1913.VI.9'an; Sabino edo Sabin, 1916.IV.20'an; Maria Justina edo Miren Justine, 1918.V.31'an; Bitor Joakin, 1920.XII.11'an¹.

Agiri oietan ikusten danez, 1913'an asi zan Erauskin Errotaria bere aurrai euskal izen berriak ipintzen. Bataio-agiri oietan biak idatzita daude: izen zaarra eta berria. Sabino Arana'ren iritziak aski goiz onartu zituala esan nai du, eta aren ja-

---

¹ Zaldibia'ko 7'garren bataio-liburuan, 185, 211, 246 eta 289 orrietan; Ordizia'ko 13'garren bataio-liburuan, 117 eta 196 orrietan; 14'garrenean, 23 orrian; eta 15'garrenean, 7, 136 eta 280 orrietan.

rraitzalle sutsua izan zan andik aurrera, bertsoetan-eta ageri danez.

Izkera «garbitzen» ere laister asi zan. Baiñan olakorik egin izan ez balu obe, gure iritzirako beintzat, euskera berri orrek ez baitu bertsoetan ongi ematen.

Lenengo lau seme-alabak, Zaldibia'n jaio ziran; lenengo irurak Olaa'ko errota'n, eta laugarrena, Ramon, *Iturritza* kale-etxean. Beste guziak Ordizia'n ikusi zuten argia, Urdaneta kalean, irugarren zenbakian.

Etxe ori kalearen bukaeran dago, Beasain aldera. Zubi bakarra dago an eta aren pare-parean. Erderaz *Malcasco* esaten diote, baiñan *Juan-Txikienea* du euskerazko izen jatorra.

Seme-alabetan zaarrena, Juan Bernardo, aingerutan il zan, 1902.III.13'an, Olaa'ko errotan². Ta Ordizia'n ere beste bi zerruratu ziran: Jose Antonio, 1912.IV.8'an, eta Sabin, 1917.V.25'an³.

Orain urte batzuek il zan Franziska, senideetan bigarrena. Gaur bizi diranak: Nemesia, Ramon eta Justina, Ordizia'n; Maria, Madrid'en; Martin, Añorga'n; eta Joakin, Donostia'n.

Zer esanik ez, senide auei zor dizkiegu

---

² Zaldibia'ko 5'garren eriotz-liburuan, 11 orrian.

³ Ordizia'ko 7'garren eriotz-liburuan, 291 orrian, eta 8'garren eriotz-liburuan, 140 orrian.

emen esaten ari geranak, danak ez bada ere, bai geienak.

Urdaneta kaletik Santa Maria kalera aldatu ziran, gaur *Banco de San Sebastián* dagoan ortara, bigarren bizitzara. Ta andik Maribaratza kalera urrena, zortzigarreneira.

Erauskin Errotariaren aita, Juan Franzisko Erauskin Maiz alegia, 1917.I.12'an il zan, 77 urterekin, Olaa'ko errotan. Ama, berriz, Franziska Garmendia Goitia, 1924. IX.3'an, Olaa'ko errotan au ere ⁴.

Gerra aurretik, Erauskin Errotaria izan zan *Argia* asterokoari Ordizia'ko berriak bialtzen zizkiona. Geienetan itz-lauz egiten zuan lan ori; baiñan batzutan, gaur Basarrik egiten duan bezela, bertso bat edo beste sartzen zuan bere sail ortan. Itz-lauzko oiek ez ditugu kopiatu, baiñan bertsoak bai; eta, gero danak batera azaldu bearrean, darabilkigun ariari ondo dagokionik baldin bada, jarri egingo degu.

Ala, bere alaba bat ezkondu zanean, onela idatzi zuan *Argia* ortan, 1932.V. 29'an:

«Uztarri deuna artu du, Ane Deunaren ertxadonan, Belaesteban eta Iturbe'tar Benito Bilbo'ko semearekin, Erauskin eta Irastorza'tar Miren Josebe uri onetako

---

⁴ Zaldibia'ko 5'garren eriotz-liburuan, 184 orrian; eta 6'garrenean, 1'go orrian.

alabak. Uztarri ori onetsi du Urrestarazu jaupalburu edo arzipreste jaunak.

Eztai ondoren oturuntz edo bankete eder bat egin zuten *Fonda Urteaga'n*, eta ondoren Donosti, Bilbo, Zaragoza, Barcelona, Kordoba, Balentzia eta España'ko uri nagusi gurenatarantz irten ziran.

Zorionak eta alkarrekin urte askotan bizitzea opa dizuet. Baita zuek bezelako seme-alaba euskaltzale asko azitzea ere.

Neure alaba Miren Josebe,
orra zuk gurasoak utzi,
senarrarekin artua dezun
kurutze orri eutsi;
opari gaude ditzazutela
seme-alaba asko azi,
lendabiziko erlijioa
maitatutzen erakutsi,
eusko elea erakutsi, gabe
ez da iñola ere utzi.

Ama Euskadi baztartu eta
egundo etzagun utzi,
errukirikan baldin badegu
geren Amari eutsi;
sui ta alaba, gogoan izan
gaur ta biyar baita etzi,
guraso onak zer egin bear dun
orra garbi erakutsi,
baldin Euskadi ilko balitza
ez degu bear nai bizi.»

Alaba zaarrenari aurtxo bat il zitzaion Lazkao'n, eta Erauskin'ek onela idatzi zuan *Argia*'n, 1932.VI.19'an:

«Barandiaran'dar Joxe eta Erauskin'dar Franziskari egatu zaiete donokira beren semetxo Sabintxo ogei egunekoa. Ez gero negarrik egin eta begirik busti; donokian euskeraz ari da bere lagunakin da Ama Neskutsa farrez dutela.

Alemanak itz egiten dute
sorkundetikan doixeraz,
frantzesak ere eziñ ukatu
aitortuaz frantzieraz,
atzerritarrak berenaz oro
mintzatzen dira erderaz;
orduan bada saia gaitezen
bakoitza geren izkeraz,
donokin dauden aingeru denok
ari omen dira euskeraz.»

LANA

Patxi Erauskin'ek, leen esan bezela, bertso-paperak *Erauskin Errotari* idatzirik firmatzen bazituan ere, iñungo errotan ez, baiñan Beasain'go bagoi-fabrikan lan egiten zuan.

Goizean-goiz, lantegira. Eguerdian, fabrikako adarra edo tutua entzun bezin laister, andreak bazkaria maiera atera bear zuan, senarra etorritakoan beroegi egon etzedin.

Bazkaldu eta gela batera joaten zan. Antxe, mai batean, idazten-eta saioxka bat egiten zuan; urrena siesta txiki bat, eta oster lanera.

Olakoak izaten ziran Patxi Erauskin'en aste-egunak. Jaietan zer egiten zuan, urrengo atalean esango degu.

Famelia aurrera aterako bazuan, nola edo ala saia bearra zeukan noski. Zaldibi'ko Lizarga baserriko Sukia'tar Antoniok Ordizia'n arategi berria jarria zualata, ara nola zion Erauskin'ek *Argia'n*, 1925.I.25'an:

«Sei aur ta emaztea nik
sendia bai piña,
lan gogorra jantzi ta
ondo jan eziña.
Ludi au guztiontzat
ez baita berdiña!
Goizean porru-salda,
gauean jakiña,
gukin aberastuko
ezta arakiña!!!»

Andik urte betera, 1926.I.31'an, onela
zion *Argia*'n:

«Beasain'go landolak lan asko artu dua-
la ta alaitu gera bertako langilleak. Txi-
roak ekin bear poz-pozik lanari.»

Egun argi ta alaitsuak ziran aiek, bai-
ñan triste ta illunak bidean ziran. Fabri-
ka orrek, gain-beera asi eta langillerik
gejenak kanpora bialdu zituan 1932 ur-
tean. Onela dio Erauskin'ek *Argia*'n, 1932.
XI.27'an:

«Beasain'go landolak lanik ez dualako,
len 3.000 langille ari ziran lekuan, orain
400 besterik ez dira ari.

Zenbat ¹ sendi gauden goseak negarrez!
Au da, au, erauntsia erori zaiguna!

Sendiak badaude, aurrak ogi-kutxa edo
armarioa joka goseak, lotara joan nai ez-
-ta. Aita-amak, berriz, negarrez, emateko

---

¹ *Argia*'n: *Zenbait*.

ezer ez-ta. Azkeneko bialdu-aldi onetan ni ere bialdu naute, beste batzuekin batera, lanean 27 urte igaro baditut ere.

Urte ta erdian jardun degu, astean lau egunean eta iruan lan egiten degula, genitun txanpon denak urtuaz; eta orain, berriz, kalera bialdu.

Gure Goi-Jauna begira dago ta erruki-mena izango al du! Eskerrak gure aurreko asaba zarrari. Aita gurea esaten erakutsi ziguten, ba. Orain asi giñezke atez-ate, erriz-erri, laterriz-laterri, Jaun-Goikoaren izenean ukar edo limosna eskatzen ere.

Ogei ta zazpi urtean jardun
apal da zintzo lanean,
gero ataira esker gutxiaz
bururatu zaienean.
Gauzik onena bat gertatzean
bada bizi eziñean:
ate ondotan asi bearra
Jainkoaren izenean.
Erruki bada era onetan ni
ikusten nazutenean.»

Urrena, berriz, onela idatzi zuan *Argia*'n, 1932.XII.18'an:

«Irakurle *Argia*-zaleok: bai dakizute inguru onetako negargarria? Emen gabil-tza iñun ere lanik billatu ezinda. Orain esan bear det zer oldoztu detan: Iparra-girre zana bezelaxen asitzea, sei laterri

edo eusko probintziari ikusketa bat ematea, batez ere Jel-Batzoki guztiak ezagutuaz eta utziaz olerki-orriyak Euskadi alde. Lendabiziko agurtu bear det Napparro'ko Etxarri-Larraun'go euskel idazle eta olerkari jatorra dan *Ernaizu* jauna. Nola *Argia*'n iragarri zidan joateko beregana eta al zuanakin lagunduko ziralala, aneika esker *Argia* bitartez jaun prestu oni. Andik urrena, Lekunberri'n itz asper-tu bat egitera Barriola'tar Eduardo Andoain'go seme abertzalea dan orrekin. Bai Betelu'ko Jel-Batzokia ere; or ere gaztedi bikaña dago. Gero, nundik nora joan ta etorriak egiten dituan, *Argia* begiragarri onetan jarriko ditut berriak. Urte berri ingurura asiko naiz.»

Ziñez ala txantxetan ari dan ezin antzeman. Euskal bertsolariak, eta bai Erauskin'ek ere, alakoxe umorea baitute.

Baiñan egun obeak argitu ziran, eta Beasain'go fabrika orrek, gauzak zuzendu eta bere langille guziak, edo geienak beintzat, ostera artu zituan. Bai gure Erauskin ere.

Azkenerako, bera zan langillerik zaarretako bat, eta onela esaten omen zuan:

—Ni naiz, Beasain'go fabrikan, errematxadore zarrena eta txarrena!

Beraren semeak esan digutenez, aberas-teko modua etzuan arek sekula izan;

baiñan artarako egokiera eman izan baliote ere, berdin izango zan; etzion probetxurik aterako. Beti bertsoak gogoan, eta, gaiñerakoan, zer jan eta zer jantzi izan ezkerro, gustora ura; etzuan besterik bear.

Ama ere antzekoa omen zuten. Gertatu izan omen zan beren adiskideren bati-edo diru-mordoxka bat aurreratzea, eta arek ez bueltatzen eta aitak eta amak eskatu ere ez.

Bere seme Martinek onela esan digu:

«Ni gertatu nintzan orren etxera joan bearrean. Gizon ura negarrez asi zitzaidan, lepotik artu bear al nuan esanez; gu bezelaxe kartzelan egona zala eta zituanak kendu zizkiotela. Illero pixka bat emango zidala agindu zidan, baiñan gaur arte.

Orduan gure amak onela esan zuan:

—Bueltatzen ez badu, guk baiño premi geiago izango du.»

JAI-EGUNAK

Jai-egunak etzituan Erauskin'ek etxean egoteko. Beti ere bazuan ara edo onera joan bearra.

Ibilkari purrukatua zan. Baiñan etzan mendira joaten; erriz erri ibiltzea atseginago zitzaion. Bazkaldu eta Itxasondo'ra; emen kafe bat artu eta Legogrreta'ra. Edo, bestela, Alzaga, Arama, Ikaztegieta, Ataun, Lazkao, Idiazabal, Segura... Zer esanik ez Zaldibia. Ta beti oiñez.

Bein batez, Itxasondo'n, tabernatik ateratzean, automobil batek jo zuan. Arpegia aunditu eta egun batzuetan fabrikara gabe etxean egon zan.

Ala zegoala, ordurako bertsoak ari jarririk bazituan eta Keixeta aizkolaria bitxitaz etorri zitzaion.

Erri guzietan adiskide ta ezagun asko zituan eta aiekin itz aspertu bat egin eta gustora gizona.

Bai bertsoak kantatu ere, artarako egokiera arrapatzen bazuan beintzat.

Bestetan, berriz, gero zeatzago esango degunez, bertso-paper saltzera joaten zan.

Orrela ibiltzeko, lagun jakin bat izaten zuan: makilla. Bere denboran makilla bat baiño geiago erabiliko zuan noski, baiñan beraren seme Martinek gordetzen duana, makilla ederra da benetan. Zer egur-mota dan, ez genduke esango. Esku-lekuan, euskal arpegi bat, bere txapel, sugur luze ta guzi. Pernando Amezketarra zala esaten omen zuan Erauskin'ek. Ondoren, makillari bueltaka itsatsita, suge luze bat; baita muskerra eta zenbait zomorro ere.

Ibillaldi oien aztarrenak, *Argia'n* utzi zituan, eta bai *Euzkadi* egunerokoan ere. Baiñan ontara oso noizbeinka bialtzen zituan bere lanak; are gutxiago bertsoak. Orregatik, zenbaki guziak orriz-orri aztertu bear bailirake, denbora-galtze izugarria etorriko litzaiguke ortik eta ez degu egin.

Ara emen, ala ere, oietako batzuek:

* * *

Ondarrabi'n Eguberri-egunean ¹ izan nintzan, nolako Jel-batzoki berria jarri duten, «Nere-neria» izena daukan etxe polit batean. Gogor egin diote Irun'goakin batera; baita ere nun Irun'en billatu nituan eta elkarri eskuak estutu «Txori-Txiki» eta «Satarka» abertzale jatorrai.

Ikusten da zuek ere nola lanian egiten

---

¹ *Euzkadi'n: Egubarri.*

dezuten, ez bakarrik mingaÑarekin, gorputz ta gogo osuarekin ere bai. Jarraitu zuek ere onela.

Agur gozo bat zuretzako da,
Txori-Txiki ta Satarka,
zuek bezelako abertzaleak
Euskadi'n dira bakarka;
izketan ere ez dakizute
askok bezela zakarka,
zuen esanera bildutzen dala
erri guzia atzaparka,
ez dituzela euskotar onak
begiratuko okerka².

* * *

«Egun zoragarria il onen 3'an Irura'n igaro genduan Balerdi'tar Joxe Inaxio ta sendi euskaltzale ta *Argi*-zaleakin. 24'an dator uri onetara Balerdi, egun bat igarroaz, Sarasola'tar Julian eta bere adiskidekin, Zaldibi ta erri batzuek ezagutuaz. Emen bilduko gera Murua'tar Iñuxentxioren ostatura.

Euskal maiteak, anaitasuna
zorrotz diogu alkarri,
egun orixe bizi guztiko
izango degu pozgarri;
biotzetikan egingo'izugu,
Balerdi, ongi etorri,

---

² *Euzkadi*, 1920.I.3.

geltokian, bai, egongo da zai
Erauskin'dar Errotari»³.

* * *

«Andoain'en, Aita Larramendi zanaren omenez, jaia egin bear dala entzun utsarekin, poz-dardara egin du Euskal-Erri osoak. Alako seme euskaltzalea izan ere zan Aita Larramendi zana. Jaio zan 1667'-ko Lotazillan edo Abenduaren 25'an, Egoarri-eguna goizeko lenengo orduan. Zer poz zorionekoa zuten bere aita Domingok eta ama Manuelak beren seme Manueltxo ikusi zutenean beren aurrean! Ain zan seme argia, 17 urterekin Ernani'-ko ikastolan asi zuten; urruna andik Billagarzia (Galizia)⁴; urruna, Medina del Kanpo'ra; andik Salamanka'ra; gero Azpeiti'ra. Bere adinetako 76 urterekin ludi onetatik agur eginda, Goi-Jaunaren besoetan il zan. (G. B.) Orain dira 186 urte il zala; baita 200 urte're aurten, idatzi edo liburuak argitaratu zituala, auzi gogorra irabazi ondoren zortzi ministrori, euskera

---

³ *Argia*, 1927.IV.17.

⁴ Txeeetasun batzuk oker ematen ditu Erauskin'ek: Larramendi 1690 urtean jaio zan, ez 1667'an; Villagarcía ori, ez da Galizia'koa, Villagarcía de Arosa alegia, Valladolid'eko probintzian dagoan Villagarcía de Campos baizik; Aita Larramendi 1766 urtean il zan, eta, beraz, 186 erantsita, 1952 urtea degu; ez 1929.

Andoain'go 1929'eko festa oiek, Larramendi'k bere *El Imposible vencido* euskal gramatika idatzirik berreun urte betetzen zirala-ta ospatu ziran.

zala emen sortutako aurrenengo izkuntza
edo elea uste etzutenak azpiratu zituala.
(*El imposible vencido*). Jarraituko du ⁵.

Eun larogei ta sei urte dira
Aita Larramendi il zala,
euskaldun onak zaitu dezagun
ark utzi zigun itzala;
ondo dakigu seme utzia
edo alperra etzala,
beragatikan saia gaitezen
geu ere ura bezela,
guztion Aitak bere eskuan,
arren, eduki dezala!» ⁶

* * *

«Ormaiztegi'n, igandean, erri-jaiak zira-
la-eta, ozte aundia izan zan. Orko *Argi-zale*
eta *Euskal-zale*, Jauregi eta Zufiaurre,
bai gañerakoakin, berriketa-aldi bat egin
nuan; oriek bai daudela *Argia-zale* zin-
tzoak.

Gure Jaungoikoak ez banau artzen
oso burutik nastua,
Ormaiztegi'ko gizabidea
ez det izango aztua;
aizken olerkia jaurti nuana
gora jasota eskua:

---

⁵ Jarraituko duala esaten du Erauskin'ek, bañan
ez degu aren idazlanetan jarraiketarik arkitu.

⁶ *Argia*, 1929.VII.28.

Gora Ormaiztegi erria eta
bertako ozte prestua!»⁷

* * *

«Emen besarkatu ditugu Lezo'ko eusko idazle Anastaxio eta Salaberri'tar anaiak, margolari ospatsuarenak. Oriek esan dirate igande onetan, 11'an, dutela Jel-Batzokiaren oneskundea Lezo'n, eta olerkietara joateko beste lagun batekin.

Baiezko itza eman dietet, eta Lezo'n ortxen nazute eguardi alderako; eta *Argia* ouen bitartez deitzen diot Urnieta'ko Alkain'tar Fernando olerkariari, Lezo'ra datorrela igande onetan nere lagun olerkietara. Uste osoan nago etorriko zeradela.

Itz bat bakarrik esan gabetan
iñortxoaren kaltean,
ibilitzea nai gendukena
Lezo erritxo maitean.
Euskaldun onak ibilli bear
biotz maitasun betean,
Argia ontako irakurleok,
agur igande artean»⁸.

* * *

«Usurbil'ko eusko jai⁹ onerako gai aundia dago. Ozte aundia izango gera noski.

⁷ *Argia*, 1929.XII.8.

⁸ *Argia*, 1931.X.11.

⁹ *Jai* ori guk erantsia da.

Eusko zaletasuna
ez bait dago illa,
egun orretan goazen
denok Usurbilla;
ez gerade bilduko
anei gutxi milla,
soiñ apañak jantzita
eskuan makilla,
denan aurrean abesten
gertatu nadilla»¹⁰.

* * *

ZUMAIATARREI, EUP!

«Irakurri degu *El Día*'n, Dagonillaren 20'an, Aralar'era joateko asmoetan zeratela. Gai orretaz itzegin degu zaldibitarrak eta idiazabaltarrak, eta zuekin batean joatea erabaki degu, zaldibitarrak bide-erakusle ditugula. Ikuskizun ederrik ikusiko dezute, asmoa artu bezela Aralar'era emendik joaten bazerate. Eun izango zeratela diozute: gu ere emendik mordoxka ederra izango gera. Neu ere antxe izango naiz, iñondik al badet beintzat.

Ikusitzea mendi goi beak,
elordi eder, zelaiak,
ikusitzea iturri txoko,
ur garbi-garbi ibaiak,

---

¹⁰ *Argia*, 1932.VIII.28.

artzai-mutillak txaboletan
txiruliruka alaiak,
pozaz beterik etorri zaizte
.....¹¹
beti-betiko aseko dira
gure biotzaren naiak»¹².

* * *

EUP, ANAI NAPARRAK!

«Oso atsegin izan ditut zuen artean egunak, agurtuaz batez ere *Ernaizu* jauna, *Txiki Alai* eta Barriola. Nundik nora ibili naizen? Azkarate, Atallo, Arribe, Betelu, Lezeta, Azpiroz, Lekunberri, Uizi eta Leiza'n. Lekunberri'n alkartu giñan idazle batzuek Lizaso oleskariarekin. Bazkari bikaña egin gengan Barriola ospatsuarenean. Berriz ere orruntza joateko gogoia izango degu. Lizaso'k eta biok olerkietan egin gendun oturuntz tartean. Agur eta urte askotan onelaxen alkar besarkadatu dezagula.

Geure aita Sabin Arana Goiri
piztutzaille euskotarren,
etsai batzuek esker gaiztoan
utzi nai arren baztarren.
Gure Euskadi begiragarria
Jainkoak jarria aurren,

---

¹¹ Lerro au falta da *Argia*'n.

¹² *Argia*, 1933.VII.2.

bera zaituaz, anai-arrebak,
ibili gaitzan alkarren,
Ama Euskadi askatutzea
orra nundikan datorren.
Zorionean gertatu giñan
Barriola jaunaren aurren,
bizi guztian deitu deiogun
Aita Sabino bigarren»¹³.

* * *

«Euskal idazle guziori zorionak, antolazten dituzutelako biribilketa eta batzararak. Ezagutu ni urrutira joateko zartu naizela. Lenengoa izan genduen Oiarzun'en. Orduan an nintzan.

Agurtzen zaiztet, euskal idazle
anai-arreba maiteak,
aitor dizutet etzeratela
alperrak eta lotiak;
nere biotza poztuko luke
ni zuetara joatiak,
eskerrak Jaunari oraindik dauzkat
zañak odolez betiak,
sinistu ez dute laguntzen gero
irurogeiz gain urtiak»¹⁴.

* * *

Azken ontan ikusten danez, ibiltzeko
gogoia galtzen asia zan. Urteen lana; oiek
ez baitiote iñori ere barkatzen.

---

¹³ *Argia*, 1934.VII.22.

¹⁴ *Argia*'n: *urteak*. *Argia*, 1934.IX.16.

JAIOTERRIA

Dakigunez, Ordizia'n bizi zan Erauskin eta bertako berri-emale zan *Argia* astekarirako. Ala ere, bere jaioterria etzeukan arek aztuta, eta, bein baiño geiagotan, maitasunak eraginda, luma irristatu egiten zitzaion eta Ordizia'tik Zaldibi'ra pasa.

Ordizia'koak alde bat utzi eta Zaldibi'ko berriak bialtzen zituala esan nai degu.

Ona emen oietako batzuek:

* * *

«Ardi-zaiak oraintxe dabiltz lasai. Emen ikusi degu bat egun eta gau bertan. Amez-keta Pernando bigarrena izena jarri diote; lenago, Santiago zarra.

Bere ardiak otsoak jango dizkiola esaten diotenean, ajolik ez diola erantzuten du lasai-lasai.

Santiago Zarra gertatzen bada
piztiak ardiak janean,
berak dionez ez da asiko
iñora joanda lanean;

aita gurea badakiala,
ori bai zorionean,
naiz-ta ibilli zakur guztiak
zaunkaka aldamenean,
ateondoetan asiko omen da
Jainkoaren izenean»¹.

* * *

«Asto jatea Zaldibi'n. Aurreko larunbatean zuten afaria, Zelatx'en Garmendia'tar Bentura geure *Argia*-zalea dan ardandegian. Amairu lagunak jan zuten asto gaxte bat, Iparragirre basetxetik erosita. Afari au antolatu du Iburguren'dar Joxe Ramun amerikano gazteak. Sukalde-gizon edo kozinero bera izan zan. Ameriketan askotan jan izan zutela, abel gorrian aragiz aspertu eta aldatzeagaitik. Jan dutenak diote, arkume-afaririk ez leikeala izan gozoagorik. Orain beste toki askotan asto-afariak jartzeko naia dute; bei, txekor, idian aragia ortik ekarriko dutela merketutzera. Aurreko geure aitonari entzun izan nieten, Aralar mendian otsoak asko ziranean, ardiak eta arkumeak naiz-ta asko egon, astoari eldutzen ziotela otsoak; oso gozoa izan bear zuala astoaren aragia. Orregatik diote jan dutenak, afari gozoagorik ez dutela egin. Ia, mutillak: urrungo astoa jatekoan, esan gero neuri ere.

---

¹ *Argia*, 1924.X.19.

Zaldibi'n egin duten
asto-afariak,
zabaldu-azi ditu
ederki begiak;
naiz galesti egondu
bei, txekor, idiak,
merkatu bearko dute
oien aragiak.

Asto-afari orretzaz
ez daude aztuak:
ez dituztela sartu
aukada bastoak;
batere itxuratzen
baditu lastoak,
diru egingo ditek
oraintxen astoak»².

* * *

«Emen bizi dira, Zaldibi'tik etorrita,
Irastortza'tar Joxe Erramon eta Aranbu-
ru'tar Manuelatxo aiton-amonak. Lau se-
me ta iru alaba dituzte ezkonduak, ta
zazpiren artian 49 seme-alaba.

Aiton-amonatxoak pozak zoratzen egon-
go dira bere aiei begira.

Opa diyogu urte askoko
pakea ta osasuna,
esaera da ludi onetan
ori dala ontasuna,

---

² *Argia*, 1930.XI.23.

baita gañera bi txarrak baño
obeia dala bat ona.
Goiko Jaunari amaika esker,
ori da edertasuna,
oiei begira pozak zoratzen
aitona eta amona»³.

* * *

«Jaupa edo meza berria Belgika'n euskaldunak: Zubeldia'tar Ponziano eta Iras-torza'tar Dolorexen semea, Zaldibi'ko euskoa. Txiki-txikitatikan da seme argia eta euskaltzalea neurri gabea; gaztetatik sartu zan sakramentario. Opa diogu, izan bedi anima askoren gaizkatzallea, baita artu beza, *Argia*'ren bitartez, erri osoaren oroimena, dagon tokian.

Artu nere oroimena,
Zubeldia jauna,
jaiotzetikan zera
seme azkar, ona;
maitetasun asko're
Jainkoarengana,
zori onekoak zeure
aita eta ama»⁴.

* * *

---

³ *Argia*, 1931.VIII.9.

⁴ *Argia*, 1932.XI.13

«Arantzatzu'n ezkondu dira...⁵ 4'an Beloki'tar Joxe Antonio eta Irastortza ta Oiarbide'tar Franziska, ta Irastortza ta Oiarbide'tar Martin eta Arruebarrena'tar Franziska. Ezkontza oiek Etxeberria ta Oiarbide'tar Gaizka jaunak onetsi ditu. Jaun au, aiek bezelaxe, zaldibitarra da ta ezkondu diranen lengusua. Bigarren aita-tutako bikotea ill onen 17'an Erroma'runtz aterea da. Zorionak guziai ta alkarrekin urte askoan bizitzea opa dizutet.

Erroma'ra joan diran nere illoba Martin eta bere emazteari esan diotet Erroma'n badala euskaldunak egindako eliza bat, ea arkitzen ote duten.

San Juan de Letran eleiz orren izena.

Erroma'k euskotarren edestiarekin zer ikusia badu. Errezil'ko mendietan erromatarrak eta euskotarrak burruka izugarriak izan zituzten; eta Erroma'ko buruzagiak erronka egin zioten euskotarrari, emengoak burruka egitera Erroma'ra joan zitezen. Baita joan ere emengoak, Lartaun oiartzuarra buru zutela. Eta an ere, ementxe bezela, garaille izan ziran euskotarrak.

Euskotarren ausardia zenbaterañokea zan egintza onetxek agertzen digu: gure anaiak ara iritxi ziranean, lenengoz egin zuten gauza, joan ziran itxasontzia urpe-

---

⁵ *Argia*'k emen utsune bat du.

ratzea izan zan. Angoak arriturik galdetu ziotenean zergatik urperatzen zuten, onela erantzun omen zien emengoak: «Iltzen bagera, itxasontzirik ez degu bear; baño garaille izango gera ta zuen itxasontzian joango gera.»

Burruka egin ondoren eta emengoak garaille ziralako, Erroma'ko agintariak euskotarrekin etzutela aurrerantz gudarik egin nai ta adiskidetasunean bizi nai zutela adierazi zuten aidanean.

Burrukaldi ori gogorazten diguten olerkiak badira. Ona emen oietako bi:

Erromatarren lendakariak
senaduko itzarekin
euskaldun aiei au esan zien
zintzotasun guztiakin:
«Alkar arturik bizi nai degu
orain aurrera zuekin,
seme ordeko nai badezute
izan il arte gurekin,
egingo degu gure alabak
emazte emanarekin.»

Euskaldun aiek, adoreturik
guztiak baten itzera,
erantzuer'au eman zioten
jaun prestu oiei ostera:
«Jarriko gera zuen alabak
gure emazte izatera,
pake osoan gerta gaitezen
gu alkarrekin aurrera,

ta anaitasun andiarekin
Erroma'n biziko gera»⁶.

Olerki auek Gipuzkoa'ko edestian daude, ta baita eliza nola dagoan diotenak ere»⁷.

---

⁶ Iztueta'renak dira bertso auek. Erauskin'ek pika bat aldatu egin ditu.

⁷ *Argia*, 1933.IX.24.

ZENBAIT BERTSO

Erauskin'ek *Argia*'ko bere saillean argitara emandako bertsorik geienak ezarriak ditugu. Banaka batzuek falta dira ala ere, eta ona orain oiek emen:

Eskallu'ri: Irakurri det Mazkarra'ri idatzi diozuna. Badakit zorrotz zabiltzaitela eusko antzerkizuna antolatu naiean. Zuk diozun jaun orrek itz egin du Etxezarreta'rekin eta bai jaun onek baimena eman ere. Orain igande batzutako betea dago antzokia, baña laster emango omen du. Asi zeintezke, beraz, noiz eta nola oldozten. Emen, entzun utsarekin, pozaren pozez illeakin txapela goratzen zaiote asko ta askoi. Noiz izango ote degu egun ori?

Saia zaitezte era onetan,
Eskallua ta Mazkarra,
bata ez dala motela eta
bestea berriz azkarra.
Antolatutzen badiguzute
eusko antzerki jatorra,

une artantxe ez da izango
asarre *Errotari* zarra»¹.

* * *

«Bidani'ko Bereziartua'tar Joxe ta bere emazte Balerdi'tar Joakinari zorionak, beren seme Lorentzo kanonigo irten zaie-lako 34 urterekin. Alaba ere oraindik orain profesatua dute.

Joxe, Balearrain'go Erbeta basetxekoa da; ta Joakina, berriz, uri onetako Okorro-Etxeberri'ko alaba. Zorionak.

Aita Joxe ta Joakina ama
Lorentzo jaun gurasoak,
izan leiteken aundienetako
kistar erlijiosoak;
egiten dituzte gau eta egun
zintzo asko errezoak,
beti eskañiaz Jesus Deunari
beren bizitza osoak»².

* * *

«Pixtiak goizetan abesten
ez daude maku,
udaberrian gaudela
guk ezaunki artu;
denborari guk eman
bear diogu leku,

---

¹ *Argia*, 1929.VI.9.

² *Argia*, 1929.VIII.25.

biziak entzungo du
laixter: kuku! kuku!»³.

* * *

«Lazkano'n, *Iri-Aundi* basetxean, Barandiaran'dar Joxe Andresen sendiak zortzi autarki ditu, eta denak eman zituzten aurreko auteskundietan Jel alde. Urrun-goan ere ziur-ziur gaude ala emango dituztela. Orrelako sendi asko bagenduzke, laixter genduke Euskadi askatuta.

Lazkano'n sendi batean
daude zortzi autarki,
zintzo-zintzo Jel alde
egiten dira jaurti.
Orrelako sendiak
bagenduzke aski,
Euskadi askatuta
ez legoke gaizki;
euskal maite guztiok
au nai degu nauski»⁴.

* * *

«Euskal idazle maite
zuretzat, *Txalintxo*:
Argia'n idazki bat
neretzako atzo;

---

³ *Argia*, 1935.III.31.

⁴ *Argia*, 1933.X.15.

aitor det etzerala
ezer gaizki mintzo,
zenbaiten esan txarrak
ezin jarri zintzo,
barka nik idazkortza
ibillia arintxo»⁵.

* * *

«Zorionean zaigu
argitaldu *Txistu*,⁶
ikusi degunean
asko gera poztu.
Geure alaitasuna
dualako pixtu,
amabostero artzea
ez iñori aztu»⁷.

* * *

EUSKO LANGILLE ALKARTASUNARENTZAT BEGIRAMENA JAUN BATEK

«Jaun ori da Gaztañaga'tar Tomas. Berak dauzka bi titulo: bat, sendagillearena; bestea, agiñak eta ortzak atera ta berriak jartzekoena.

Jeltzale purrukatu onek jarri du iragarkia Eusko Langilleen Alkartasuneko aretuan, emengo bazkide dienari, nola

---

⁵ *Argia*, 1928.IV.22.

⁶ Aldizkari bat zan *Txistu*.

⁷ *Argia*, 1927.I.30.

gure sendikoari, utsean (debalde) aterako dizkigula agiñak eta ortz mingarriak. Ori da langille eta txiroentzako begiramena.

Utsean atera nai
agin eta ortzak,
ori da errukia
txiroak geranontzat.
Nola ez degu bada
artuko're ontzat?
Eskerrak Gaztañaga'tar
Tomas janarentzat»⁸.

---

⁸ *Argia*, 1935.VI.9.

BERTSOLARIA

Patxi Erauskin'ek bat-batean somatu ta kantatutako bertso gutxi bildu degu.

Olaberri'ko Etzezuri baserriko etxeko-jauna dan Joakin Asurabarrena'k onela esan digu:

«Mukullu, Legorreta'ko baserri bat da. Bertako etxeko jauna bertsoan pixka bat jarduten zana zan. Plazetan ez ordea; tabernan eta ola, lagun-artean.

Bein batez, Erauskin Errotariarekin ari zan eta onek, kantatu etzion egingo, olako bertsoa kantatzeko eta bat-batean asmatzeko ez baita; esan-edo egingo zion:

Legorreta'ko Mukullu'n
ganau plakuak ikullun,
ezten zorrotza akullun,
ta esne gutxi katillun.

Ala ere, etziran orregatik asarretuko. Urrengo jaiean ere antxe jardungo ziran biak bertsoan, juntatu izan baziran, zein'ek aundiena bota.»

Basarrik, berriz, testiguantza ederra

eman zuan bein *La Voz de España*'n,
Erauskin onetzaz:

«Nos es grato, antes de terminar estos apuntes, consignar que nosotros tenemos un motivo especial para sentir vivo cariño por Cestona. Fue precisamente en esa villa donde nosotros actuamos en público por primera vez en concepto de bersolaris.

Tendríamos unos diecisiete años de edad, y recordamos que el otro bersolari era el difunto «Erauskin Errotari», de Villafranca de Oria.»

1935'eko San Sebastian egunean, Ilbeltzaren 20'ean alegia, *Lenengo Bertsolari-Eguna* ospatu zan Donostia'n. Basarrik irabazi zuan txapela. Erauskin Errotaria ere an zan. Egun artan kantatutako bertsoak, danak ez baiñan banaka batzuek, urrengo urtean argitaratu zituan *Euskaltzaleak Bazkunak, Bertsolari Guduak 1935-1936* izeneko liburuan. Damurik, bertso bakarra du Erauskin'ek kantaturik. Ara zer puntu jarri zioten eta arek nola erantzun zuan:

Orain azaldu zazu
zedorren gogoa...

Ia jarria nago
tonto ta eroa.
Nik ez dakit zu zeran
emen toreroa;

toriatzailletzako
au dek jeneroa! ¹

Ura, norabait joatean, etzan ixilik gelditzen noski. Albiztur'ko *Luistar'*ek, Juanito Mujika zanak alegia, onela zion *Argia'*ren 1927.IX.4'eko zenbakian:

«Igaro dan igandean pozez eman genien bostekoa, Tolosa'ko berrilari zintzo ta egoki Gurasobide'ri² erri ontan; eta Erauskin Errotari Ordizia'ko berrilari jator ta bertsolari bikañari Bidani'n.

Erauskin orrek bertsoak azkar
t'egoki ditu moldatzen,
Bidani ortan jardun zitzaigun
egi bikañak kantatzen.
Erlijioko gaietan beintzat
ez da atzera gelditzen,
jarrai dezagun bide ortatik
Euskalerrria maitatzen.»

Bein batez, Ondarrabia'n alkarrekin topo egin zuten *Zeleta* eta biak. Agidanean, alkar ezagutzen zuten leenagotik ere, eta Erauskin bertsoan asi zitzaion. Bai besteak ere egiñalean idazteari ekin. Baiñan *Zeleta'*k berak eman zuan alkartze artako berri, *Argia'*ren 1930.VIII.24'an:

---

¹ *Bertsolari Guduak 1935-1936* liburuak *yarrita* eta *jeneroa*. Guk *yarrita* eta *jeneroa* idazten degu, Erauskin'ek orrela esango baitzuan.

² Tolosa'ko Manuel Urreta zana, ainbeste bertso zaar jaso ta gorde zuana.

«Nork ez du ezagutzen Erauskin olerkaria? Euskotar eredu jatorra degu berau, eta ezagun-ezaguna Gipuzkoa'ko bazter guzietan. Eta bere olerkiak guziz dira atsegiñak, eta aberkoi-
-aberkoiak danak.

Igandean, jakiñik uri ontan aurkitzen nintzala, emen azaldu zitzaidan arratsaldean, eta jakiña, olerki-txorta bat abestu biar. Ona emen nik arrapaladan artu nizkion olerki batzuk:

Biyotzetikan agurtzen zaitut
Zeleta maitagarriya,
abertzale on, idazle bikaiñ
eta euskeltzale aundiya,
Soraluze'tik osasun billa
Olaberri'ra etorriya;
biyotz-biyotzez egiten dizut
gaur nik ongi-etorriya.

Lotsaturik utzi ninduan neretzako diñ etzan olerki orrekin, eta jarraitu zuen onela:

Olerki-bidez ludi guztian
zabaldu nai det berriya,
bitartekotzat artzen detala
Deun Mikel zaindariya:
mugatik mugara nola izan zan
gure Eusko-Aberriya,
goitik Ebro'ko erreka eta³
betik Adur gurgarriya.

Bidaso'z aunztik iru laterri
gure anaiak badia: (4)

---

³ *Argia'n: Ebro'tik.*

⁴ *Argia'n: badira.*

Zuberoa bat, Benabarra bi
ta bestea Laburdia.
Eun da ogei ta amazapi urte
Pantze'ren mende jarriya,
berak guztiak berendu nairik,
otso orren egarriya.

Gipuzkoa'ren uri ospatsua,
gora, bai, Ondarrabiya!
Bidasoa'ren inguru danaz
ori bai edergarriya.
Zelai ederrak, zuaitz bikañak,
mendiaz karaitz arriya,
pozez zoratzen egoten nazu
sarri begira jarriya.

Ezin ukatu nola daguan
.....garriya⁵,
zenbat ondasun dagoan bertan
iñortxok ezin neurriya.
Bai, berriro agurtu biar
Ondarrabi goragarriya,
amaika etsai amorraturi
erakutsia larriya.

Aiton da amon, neska ta mutil,
ernai zegoan jarriya,
areriyoa bialtzen zuten
beren mugatik atzera,
alper-alperrik sortutzen ziran
Ondarrabi'ko urira;
Irun, Oiartzun, Errenderi'kin
ez laguntasun urriya,
orduan, bai, laguntasuna
oin dagon baño ohea...

---

⁵ *Argia*'k utsune bat dauka emen.

Aberri danak maite ditzagun,
lenengo Euskal-Erriya;
ori egiñaz poztuko da ba
Erauskin olerkariya!

Bertso oiek, etxean erdi pentsatuak
izango ziran bearbada; ta *Zeleta* adiski-
deak al zuan bezela jasoak ere bai. Mese-
de ederra egin zigun ala ere.

Beste batez, onako bost bertso auek
bota omen zizkion Erauskin'ek neskaxa
eder bati; *Argia*'ren 1934.XI.4'eko zenba-
kian argitaratu zituan, eta berak esango
digu nun eta nola kantatuak diran:

«1932'ko Uztaillaren 9'an, Lekunberri'n,
Barriola abertzale ospatsuaren jatetxean,
jaurti nizkion olerkiak neskaxa eder bati,
Litargi'k zirikatu nindualako.

Olerkiakin agurtzen zaitut,
neskatxa gazte garbia,
ludi guztiak ikusten zaitu,
ori da begi argia;
azala ere oso leguna,
arpegi zuri gorria,
oiek guztiak orrela dirala
apain da lirain gerria,
zurekin bada egin legike
Ama Neskutsa berria.

Lagunak ere oso ederrak
dauzkatzu aldamenean,

gelditu zaitez sinismenean
Patxi Errota'n esanean:
eziñ ukatu, ziñaldariak
bazeuden Barriola'nean,
gogoan daukat igande aste
nola gau ta egunean,
orlako neskatxik etzan izaten
ni mutil aske nintzanean.

Naparroa'ko Lekunberria'n
zurekin bildu naiz aurrena,
zu ikusita zenbaiti sartzen
poza biotzan barruna;
ludi onetan pozgarriena
artutzea uztarri deuna,
emaztea ta bi aurtxorekin
daukat semea zarrena,
berak nai badu eskaintzen dizut
urrengoa, bigarrena.

Arpegitikan ezagun dezu
zerala emazte-gai piña,
zerorrek ere ezpairik gabe
jakingo dezu nik aña;
zu adoratzen baimenarekin
dantzatu nai det mingaña,
sinistu gero semetxo ori
dala jeltzale gaillena,
nik nai, zuk ori artuta, neure
errain izango baziña.

Irakurleok jarri zaitezte
olerki oneri begira,

gezurrak utzi alde batera,
mintzatutzen naiz egira;
neure biotzak oraindik badu
ainbeste toki kabira,
esan garbiak era onetan
Lekunberri'n joanak dira,
oriek esana ez det damurik,
ai, alkarrentzat balira!

Bostgarren bertsoa ez da izango Lekunberri'n sortua. Ta besteak ere, an kantatuak noski, baiñan gero etxean berrituak eta bearbada pixka bat orraztuak ere bai.

Argi ta garbi ageri dana auxe da: bertso gutxitxo degula, Erauskin aotik aora nola aritzen zan juzkatzeko.

Ala ere, bertsoak paperean jartzeko ohea zala uste degu. Itxura ala artzen diogu beintzat. Ezagutu zutenak ere ala esan digute.

Aren bertso-saillak emen arkituko ditu irakurleak, eta, irakurri ondoren, ez du iñoren bearrik izango, ura zer neurritako bertso-jartzalle zan jakiteko.

Gure iritzirako, bere lenengo saillak obeak ditu, gero jarri zituanak baiño. Urteen lana izan diteke ori noski. Baiñan baita ere beste zerbait. Asieran, ezereen kezkarik gabe ixurtzen zituan bere bertsoak. Gero, berriz, leen ere esan degu.

nez, garbizalekeriz kutsatu zan eta orduko euskera berri ori nai zuan bere bertsoetan. Baiñan orrek, bertsolariak bear duan eztena kamustu egin zion, eta ja-tortasuna murriztu. Ori, noski, gure iri-tzi bat besterik ez da.

Gregorio Mujika zanak (1882-1931) *Pernando Amezketarra* liburua argitaratu zuan 1927 urtean. Itzaurrean, Pernandoren gertaerak eta ateraldiak nola bildu dituan esaten ari dala, onela dio:

«...biltze-lan ontan lagundu diratenen artean, Zaldibi'ko Prantxisko 'Erauskin bertsolariaren izena ezin ixilik utzi dezaket, lankide iaioa izan det-eta.»

Alkar ezagutu zuten, beraz. Are geiago: Gregorio Mujika onek —*Jeme* izengoitiaz firmatzen zuan— idazlan polit bat argitaratu zuan *Argia'n*, 1927.VIII.7'an, Erauskin Errotariari buruz, ura zer-nolako bertso-jartzalle zan eta beste zenbait argibide emanek. Merezi du emen osorik jar-tzea:

«Iaioa da gero Erauskin aul Gizon argia, euskaldun jatorra, txapela buruan, makilla eskuan, or dabil beti zuti, erne ta txukun, bertso berri batzuk zeri jarri...

Bertsolari bai da Prantxisko Erauskin... Ez erdi alper oietako bertsolari ordea, Erauskin'ek bere lan jakiña, bere irabazpide polita badu as-

palditik: Beasain'go bagoi-lantegietan urte askotxo daramazki, ta bertako langille zuzen edo saiatuenetakoa da.

Andik irten ezkeru, ordea, bertsolari, ta bertsolari besterik ez. Bertso-asmoz beteta du beti burua. Egin zituan bertsoz, egiten ari danaz eta egiteko dauzkan bertsoz itzegiten, jaten baño gusturago aritzen da. Berak egin, berak kantatu, ta berak erriz-erri igandietan saltzen ditu bertsoak. Arrapastaka kentzen omen dizkiote eskuetatik. Azkenengo egin dituanetatik bost milla eun batean saldu omen zituan eta ia pentsa...

Bertso oiek jartzeko, zer ikusi ta zer entzun dabil Erauskin. Gaur «San Permin gloriosoari», biar «San Isidrori», urrengoan «San Martin Loiznakoari», ta bearbada zeruko santu guziei, bertso berriak aterako dizkie Prantxiskok. Aizkolariaren batek, alako pelotarik edo zereko arraunlariak irabazi ezkeru, an da gure Erauskin bere bertso berriakin. Atano ta Keixeta ta «lau probintzietakoz aizkolariak» or dabiltz erriz-erri Erauskin'ek egindako bertso berrien egoetan exerita. Ta Uzku-dun? Goratzale asko omen ditu Errezil'go morroskoak; guzien artean ere ez zuten orregatik Erauskin'ek bere bertsoetan aña jasoko...

Gauza jakingarririk ez dala gertatu ta bertsoak zeri jarririk ez dagola? Ajola zaio Prantxiskori! «Katu sakats bati» ez zizkion bada bein bertso berri batzuk jarri? Jarri ta saldu!

Bere bizi guzian atera ditun bertso berri onenak, oraintxe ari omen da ateratzen. Alakorik gero...! Arrasate'ko Euskal-egunera eramateko ditu, ta datorren illaren 14'ean Leiza'n dan jaiera ere joango omen da bertso oiek saltzera.

Eta oien ondoren beste batzuk aterako ditu, ta gero beste batzuk, ta beste batzuk... Jaungoikoak daki zenbat arteraño.

Urte askotan izan dedilla, bada, guzien onerako. Jarrai, Erauskin. Zu ari zera zure bertsoetan besteak goratzen: aizkolari, santu, pelotari ta katu. Ia alako batean, beste norbaitek onela asiko diran bertso berri batzuk ateratzen dituan:

Bertso berri batzuek
nai ditut paratu...
Patxi bertsolaria⁶
nai nuke goratu...»

Bildu ditugun bertso-saillak asko dira. Ala ere geiago ere bazituala, dudarik ez da.

Adibidez eta beraren seme Ramonek esan digunez, Ordizia'ko Areta baserriko ollo bati bertsoak jarri zizkion eta pape-retan argitaratu. Ramon orrek ikusiak eta eskuetan erabiliak omen ditu. Baiñan orain bertso-paper oien aztarrenik ez degu iñun ere arkitu.

Gaitz-izenez *Mandoa* esaten zioten bati ere bertsoak jarri zizkion. Damurik, galduak dira, lerro auek izan ezik:

Mandoak bear ditu
perrak eta pastak,
ikulluan beteta
pentsuakin askak,

---

⁶ *Argia*'k: *bertsolari*.

oiek badira .....
animali-kastak...

Ta bertso au ere Erauskin'ena omen da.
Ala esan digu beraren seme Ramonek:

Goizian atera ta
jo det Usurbilla,
andikan bueltatuta
urrena Madrilla;
munduz mundu ari naiz
andregaien billa,
iñun bada oraintxen
agertu dedilla.

Mesede egitearren, *Besamotza* bertso-saltzalleari ere ematen omen zizkion, baiñan bere izenik gabe eta arenean-edo argitaratzeko eman ere.

Bertso-paperak, geienetan beintzat, Beasain'go Zunzunegi'renean inprentatzen zitu-
an.

Ondoren, paperak artu eta bera ibiltzen zan erriz-erri saltzen. Kantatzeko abotsa, ez oso indartsua, baiñan polita omen zuan. Festa, erromeri, peri, apustu edo jendea nun bilduko zan, ara joango zan paper-mordoa besapean artuta.

Lenengo, bera bakarrik ibiltzen zan. Baiñan gero, Ramon eta Martin semeak koskortu ziranean, aietako batekin joaten zan. Aitak bertsoak kantatu eta se-

meak paperak banatu ta dirua kobratu. Paper asko saltzen omen zuten.

Alaba Justina, berriz, lotsatu egiten zan aita jendez inguratuta eta kantari ikustean. Etxerakoan, onela esaten zion:

—Ez kantau, aite! Ez bertso-paperik geiago saldu!

Ta aitak:

—Zergatik ez diñat ba kantatuko?

Ta leen bezela segi.

Beste bide bat ere bazuan arek bere bertsoak zabaltzeko: korreoa. Ba omen zituan an da emen adiskide bertsozaleak, eta aieri, paperak inprentatik atera alean, bana bialtzen zien.

Oietako bat, emaztearen osaba Gregorio. Ameriketan bizi zan. Baiñan ura ere bertsolari izaki eta bertsoan erantzun.

Zaldibi'ko berri-emale *Iturri-Aute*'k onela zion *Argia*'n, 1926.IX.19'an:

«Irastorza'tar Gregorio «Irastortza-aundi» base-txeko 76 urtedun semeak bere illoba Erauskin Errotariari bialdu dizkio idazki ta olerkiak. Len emen izana degu bi alditan, eta urte bete barru berriro emen degula adierazten dio. Au entzun utsarekin Zaldibi guztia poztu da, oleskari ta euskaltzale oso ezaguna baita.

Ona osaba-illobak alkarri idatzitako olerkiak:

Illobak osabari:

Agurtzen zaitut sendi guztiaz,
neure osaba txit piña.
Ai, au tamala, urruti egonik
alkar ikusi eziña!
Oartutzen naiz orain urrena
izandu ziñan auntziña,
gure naia da jaioterrira
berriz bilduko baziña.

Osabaren erantzuera:

Ikusi dealarik zuk bialduta
ingian bertso berria,
bera ikustean osabak artu du
atsegin zoragarria.
Nere naia bai egingo deala!
Itxoten nago jarria,
urtea barru ikertu nairik
ni jaio nintzan erria.

Asmatzen badet bigarren au're
orain bear nuke kanta,
esateko asko badauzkat baña
bertsoetan ezin konta,
dana esaten ez baita irixten
neure idazkortzan punta.
Beste bat arte agur goxo bat,
illoba Erauskin Errota.

Illobak:

Neure osaba, bai-zatozela!
Oriek berri gozoak!
Entzuteakin txaloa jo du
Zaldibi erri osoak.

Alaitasunaz gora jaikirik,
nola egaka usoak,
etorritzean laztandutzeko
zabalik dauzkagu besoak.

Baiñan, atal luze au bukatzeko, galdera bat: Zergatik artzen zituan Erauskin'ek lan eta neke oiek danak? Gure iritzirako, ez bertsoak gustatzen zitzaizkiolako bakarrik; baita ere «apostolu» bat zalako. Alakotzat zeukan arek, dudarik gabe, bere burua: bertsolaritzaren eta euskalzaletasunaren «apostolua».

SANJURJO

Erauskin Cuba'ko gerran ibili zanean, beraren konpañiako teniente bat onela zeritzan: Jose Sanjurjo Sacanell.

Sanjurjo, 1872 urtean jaio zan. Militar sartu eta Cuba'ko gerran ibili zan lenengo, eta gero Afrika'koan. Bere gradu guziak gerran irabazi zituan; Txirritak dio-na, alegia: «aziyuetan irabazita jazten zizutzen graduak». San Fernandoren gurutzeta ere bi aldiz irabazi zuan. *Marqués del Riff* ere izendatu zuten.

Errepublikak etorri zanean, guardiazibillan buru zan; baiñan etzuan ezeren oztoporik jarri. Gobernuak, ordea, artatik kendu eta karabineroetara pasa zuan. España ondamendira zijoala pentsaturik, 1932.VIII.10'an errepublikaren aurka altxa zan Sevilla'n, beste militar batzuek lagun zituala. Iri orretzaz errex jabetu ziran, baiñan beste guzietan uts egin zuten. Preso artu, juzkatu eta iltzera kondenatu zuten Sanjurjo. Juezak, ordea, sententzi orrekin batera, barkazio-eskea ere firmatu zuten. Bereala, an da emen, firma-pilla ederrak bildu ziran, aren barkazioa eska-

tuz. Firmatzalle oietako bat, aurreneta-
koa gaiñera, Galán kapitanaren ama izan
omen zan. Galán ori, Jaca'n erregeren
aurka altxatu, porrot egin, juzgatu eta
afusillatua izan zan. Gobernuak bizia
barkatu zion Sanjurjo'ri, eta Dueso'ko
presondegira bialdu zuan. Bi urte egin
zituan an; 1934'an, *amnistia* eman zioten
eta Portugal'era joan zan. Ura ez izan or-
dea geldirik egoteko jaioa, eta 1936'ekoa
prestatzen asi zan. Uztaillaren 18'an, al-
txatu ziran guzien buru izatera zetorrela,
aideplanoak lur jo, su artu, eta bertan
il zan.

Cuba ezkeroztik ere, Sanjurjo eta Eraus-
kin'ek alkar ikusi ta agurtu omen zuten,
ura Donosti'ra etorri zan batean.

Gero, 1932.V.2'an, eskutitz bat egin eta
bialdu zion Erauskin'ek. Bearbada, geia-
go ere idatziko zion, baiñan au besterik
ez da gure eskuetaraño iritxi. Batenba-
tek makinaz idatzi zion eta orren kopia,
Erauskin'en seme Joakinek gordetzen du.
Onela dio:

Excmo. Sr. Don José Sanjurjo Sacanell.
Madrid.

Salud, mi general: Salud y felicidades le deseo
en nombre de los que aún quedamos en el mun-
do de los que sirvieron en Cuba en el Batallón
de Arapiles n.º 9.

¿Se acuerda, mi general? Desembarcó V. E.

en la playa de la Habana del vapor León XIII, en 1.º de Marzo de 1896. Era segundo teniente de la Cuarta Compañía de dicho Batallón y, por ser más valiente que el Cid, le nombraron Jefe de la Sección de Tiradores.

¿Recuerda el nombre de sus Jefes? En el citado Batallón era Teniente Coronel D. Joaquín Romero; Comandante Mayor D. Francisco Cirujeda y Cirujeda y Comandante Fiscal D. Daniel Denán González.

Entre los soldados que se hubieran roto el pecho por V. E. estaba yo como Cabo de Sección de Tiradores de extrema vanguardia.

Estaba V. E. en Santi Spiritu enfermo el 7 de Julio, y no pudo acudir al combate de Asiento de Magulla. A mi regreso me dijo: «No he podido ir a ese combate y he perdido un ascenso, pero he sabido que tú te has portado bien y te voy a proponer para sargento.»

Recuerdo que al iniciarse este combate separé de un árbol un papel que decía: «Hoy morirán todos los españoles que pasen por aquí». Entregué el papel a D. Arturo Albergorti, el cual sonrió despreciativamente pero me dijo: «¡Mucho cuidado, Cabo de Tiradores, que estamos enfrente del enemigo!».

¿Se acuerda del Teniente Sanjurjo cuando nos enardecía con sus arengas? «¡Muchachos, mis soldados serán lo que se quiera, pero cobardes no!» Poco después hirieron en un brazo a V. E. y fue ascendido a la península, pero le reintegraron pronto a la Manigua.

Y ¿su caballo? Aquel valiente animal blanco, corto de cola, con el cual penetraba en todas

partes al frente de nosotros, tan pronto oía un tiro.

La última noche que paré cerca de V. E. fue en Río Pelayo, cerca de la zona de Santi Spiritu. Por cierto que descansaba en una hamaca suspendida entre dos árboles; yo dormía en una corteza de palmera. V. E. me preguntó: «¿Qué tal, Cabo Erausquin?» «Algo más molesto que V., mi Téniente» le contesté. «Bueno —replicó V. E.—, estas cosas son interesantes para contarlas cuando seamos viejos.»

Y hemos llegado a viejos, mi General, y por ello cojo al azar, de un depósito mental de queridísimos recuerdos, estos que le envío.

No quiero cansarle más, pues ya tendrá cosas más interesantes de que ocuparse; pero si alguna vez quiere V. E. disponer de las postreras vibraciones de un corazón entero a pesar de los años, pregunte en Villafranca de Oria por Erauskin Errotari.

¡Siempre a la orden, mi General!

Villafranca de Oria, 2 de Mayo de 1932.

Ex-Cabo de la Sección de Tiradores de extrema vanguardia.

Eskutitz onek erdera ona du. Ainbesteraíño ikasi ote zuan, Cuba'n-eta zebillela? Ala, berak esakizunak esan eta besteren batek idatzi ote zion?

Guk erabilli degun kopiak firmarik ez du; Sanjurjo'ri bialdutakoan firmatuko zuan noski.

Sanjurjo'k berealaxe erantzun zion. Eskutitz ori ere, Erauskin'en seme Joakinek gordetzen du. Onela dio:

Madrid, 9 de Mayo de 1932.

Señor Don José Erausquin Errotari.

Mi querido amigo: No sabe Vd. bien cuánto me ha deleitado la lectura de su cariñosa carta del 2. A Dios gracias, se ha cumplido para ambos la profecía que hicimos en Río Pelayo, de contarnos aquellas escenas cuando viejos. No se borra nada de mi imaginación y veo con complacencia que conserva Vd. una memoria feliz, pues las citas que hace están en lo suyo, perfectamente.

Me satisface infinito que se encuentre bien y tan elogiado entre los suyos por su sabiduría como el más famoso versolari.

Ya sabe me tiene a su disposición incondicionalmente y es siempre suyo afctm° amigo y compañero que le envía un cariñoso abrazo:

José Sanjurjo

Sanjurjo'k, *Errotari* Erauskin'en bigarren deituratzat artzen du. Bestetik, onek etzion bertsolaria zanik esaten. Ala ere, Sanjurjo'k badaki ori eta zorionak ematen dizkio. Bearbada, Erauskin'ek berak esango zion ori, Donostia'n alkar ikusi zutenean.

Andik lau illabetera izan zan Sanjurjo'ren zalaparta Sevilla'n. Zer iritzi ote

zian Erauskin'ek? Bera, dakigunez, eusko abertzale sutsua zan. Etzuan, beraz, begi onez ikusiko bere lagun zaarraren ekiñaldia. Ala ere, guk uste, berak ere firmatuko zuan barkazio-eskea, artarako modu izan bazuan beintzat.

Gero, gerra etorri eta Sanjurjo'ren izena berriz ere jendearen aotan. Zer pentsatu ote zuan Erauskin'ek aren eriotzaren berri ikasi zuanean? Gerra ura zalaita, makiña bat naigabe ta kezka izan zituan. Ala ere, pena artuko zuan bere laguna orrela bukatu izana...

AZKEN URTEAK

Erauskin'en azken urteak etziran oso goxoak eta alaiak izan. Gerra sortu zan eta berak, zaarra zalako-edo, ez omen zuan endredo aundirik izan. Diru-premian baitziran, multaren bat-edo kendu zioten. Aideren bat ere bazuan reketeetan eta arek lagundu.

Baiñan bi seme zaarrenak, Ramon eta Martin, biak ezkonduak, Bizkai aldera joan ziran, eta gero kartzeletan denbora-aldi ederra egin. Aieri zer gertatuko zitzaien beti kezketan aita.

Bertsotarako gogoia ederki itzaldu zan orduan. Erauskin'ek gerra ezkerotik jarritako bertsorik, ez degu iñon ere arkitu beintzat.

Urteak bizkarrean eta fabrikako lana utzi egin zuan.

Pulmonia arrapatu zuan. Baiñan gaitza menderatu eta onik atera zan.

Gero, odolak buruan bear aiñean korritzen etziola agertu zitzaion. Oso argaldu zan.

Batzuetan, zertan ari zan etzekiala jar-

tzen zan. Bein da bitan ere, berak ala naita, etxeko pasilloan ara ta onera asten ziran emaztea ta biak. Baita gauez eta neguko otzik gogorrenetan ere, kalean elurra ari zuala. Kanpoan paseatzen ari zirala eta egualdi ona zegoala uste zuan berak.

Azkenetako, ezaguera aldizka joan eta aldizka etorri egiten zitzaion. Bein batez, zortzi egun ezaguerarik gabe pasa ondoren, esnatu eta onela eskatu zion bere alaba Frantziskari:

—Paka, ur pixka bat!

Alabak txanpaña ekarri zion, eta aitak probatu eta:

—Au ez diñat eskatu!

Ura ekarri zion orduan, eta:

—Au bai, au eskatu diñat!

Bere prestaketa guziak egin eta 1945'eko Abenduaren 22'an il zan, irurogei ta amairu urterekin, goizeko zortziretan, Maribarratza kalean, zortzigarrenean ¹.

Emaztea, berriz, 1957'eko Azaroaren 25'an il zan, larogei ta bat urterekin, gabeko zortziretan ².

---

¹ Ordizia'ko 11'garren eriotz-liburuan, 121 orrian.

² Ordizia'ko 11'garren eriotz-liburuan, 296 orrian.

BERTSOAK

(1913 - 1918)

(1913)
**BILLAFRANKA'KO MISIO SANTUARI
KANTAK**

1/ Milla bederatzi eun da
aurrera amairu,
Misio Santu bearrak
etorri zaizkigu:
bat da Aita Laskibar,
bestea Aizpuru,
gonbertitutzen dituztenak
makiña bat judu.

2/ Diote maitatzeko
Jesusen itzala,
da Bera serbituaz
bear dan bezela;
ikusitzen gaituzte
gaizki gabiltzela,
oien esanera gu
gonberti gaitzala.

3/ Billafranka'ko errira
ekarri dituzte,
nere kristau maitiak,
konsola zaitetze;
lenago zenbait anima
zeuden arrunt triste,
orain da garaia ta
salbatu litezke.

4/ Obek sermoi ederrak
eta granzioak, (*sic*)
jakin degu zer gure
obligazioak;
nai ditugunak izan
bai salbazioak,
oraiñ da denbora ta¹
eiñ konfesioak.

5/ Oso gauza txarra da
animako kezka,
pekatuan luzaro
egon bear ezta;
au da komenentzia,
kristau fielak, presta
propositu fiña ta
artu zagon beta.

---

¹ Bertso-paperak: *orain da denboratu.*

6/ Konfesioa dago
artarako jarria,
gonbertitu gerala
nago igarria;
biotza bigun bedi
ez bada arria,
bestela guretzat da
istillu gorria.

7/ Firme egon gaitzen
bautismoko itzan,
itz gozoagorikan
ez nezake esan;
amorioa beti
Jesusentzat izan,
gu salbatzeagatik
gurutzean ill zan.

8/ Misio Santu oek
len ere izan dira,
orduan bistan ziranak
gaur asko nun dira?
Goartuta biotzak
egiten du jira,
persona señaileak
zenbait falta dira.

9/ Misio Santu bearrak
orra inguruan,
etorri diradenak
zorion orduan;
estudiatu dute
nunbait liburuan,
orien medioz zenbait
sartzen da zeruan.

10/ Misio Santu onetan
ontzen ez diranak,
duda gabe dauzkate
gogorak egunak;
len asko ala joanak
dira daudenak
destetxetan betiko
inpernuko penak.

11/ Orra Misio Santuak
egiñ alegiña,
eternidadea ez dezagun
izandu samiña;
eskuratu gaitzazu,
Zeruko Erregiña,
Jesus onaren ama
Maria Birjiña.

12/ Agur Billafranka ta izanak
Misio Santun emen,
oraiñ jarri gaituzte
txit bide zuzenen;
San Pedrok sartuko gaitu
zeruen barrunen,
danok an gerta gaitzala,
biba Jesus, amen!

Franzisko Erauskin

Bertso-papera, *Imp. Urdaneta*. — *Villafranca*-
moldiztegian argitaratua, Donosti'ko Gregorio
Mujika zanaren bertso-bilduman.

BERTSO BERRIAK
ANTON ENBUSTEROK ETA
JUANA PATARRERAK
ALKARRI JARRIAK

- 1/ —Juana, ez aut ikusi
aspaldi onetan,
enkargu bat iretzat
badiñat benetan:
neskazar gelditu bage
betiko penetan,
emaztetzat artuko aut,
orra esan bertan.
- 2/ —Zer galdetzen aste'aiz,
Anton Enbustero?
Ni engañatutzea
ik ala espero;
bitartean badauzkak
iru lau otz-bero,
obeak despatxatutzen
nebillék astero.

3/ —Nik merezi al niñan
ori kontestatzerik?
Ire dotea ez den
gezurre besterik;
ez denala nobio
gabeko asterik,
etzainan etorriko
aberats gazterik.

4/ —Preziso bear al dik
aberats gaztea?
Paraguero batekin
txit negok gustoa; ¹
morralla artu eta ²
naiz joan eskea,
naigo diat ure artu
eta i uztea.

5/ —Ojala ez banitz asi
irekin izketan,
ikusi're ez baiñut
begien bistetan.
Orain jarri b'aiz ere
uzteko kasketan,
nere inbiria ik
baunan gaztetan.

---

¹ Puntu au ez da besteekin ondo uztartzen, baiña paperean alaxe dago. Ez dirudi Erauskin'ek au ola jarriko zuanik.

² Paperean: *morrall artu ta.*

6/ —Ori dek izatea
errezeloso,
lenaz gañera ez nauk
jarritzen goxoa.
Ire zale noiz izan nauk
inbirioso?
Anton etxean da kanpon
gezurti osoa.

7/ —Gezurti ni ez baño
corri aiz ari,
seika ibiltze'intzan
pesta eta feri;
zenbat gastatu nuan
Jaungoikuak neurri,
ez unan utsak ibiltzen
tripa-zaku ori.

8/ —Orain utsik dagola
ik uste Juana?
Oso aiskire negok
patarrarengana;
gaur litro bat *a morro*
ustu diat dana,
loteri onaren jabe
ni artutzen nauna.

9/ —Zurrutak gaztetzean
zartu arren urtez,
begi gorriak dauzkan
musuaren partez;
aspertuta badago
mutil zar egotez,
i artzean jabeko den
zurrutera batez.

10/ —Patarrak jartzen neok
oso alegrantzan,
au utzita ez diat
bizi nai mudantzan;
pozak paragueroak
maite-esperantzan,
ispilluari begira
ibiltzen nauk dantzan.

11/ —Ni utzita paraguero
bear al den artu?
Señale nik emanak
atzera agertu!
Pieza bat aundia
ez niñan negurtu,
azkar ekarri, bestela
bizkarra egurtu.

- 12/ —Kamisa bana zetiau
neonek eta amak,
errial bat etzian
balioko kanak;
kostillak urratzeko
tela-klase onak,
antxen gordetzen dituk
arkakoso danak.
- 13/ —Ez dezute alperkeriz
bat akabatuko,
nere partetik niken
milloi bat botako;
gauza oberik ez diñat
sekulan opako,
paraguerok prenda txarra
ez au i artuko.
- 14/ —Nik utzitako pena
buruatzan al zak?
Aizken despedida au dek
Anton Beltzarentzat:
pixka bat leguntzeko
matraill-ezur latzak,
alargun zar bat naiz izan
aberatsa artzak.

15/ Anton da Juanak alkarri
bertsoak ipiñi,
aitzekirik ez dute
emanikan zeñi;
nungoak diran esango
dio edozeiñi,
gusto duanak galdetu
Patxi Erauskiñ'i.

Bertso auek, Erauskin'en illoba Manuel Erauskin zanak zituan. Bertso-paper bat zan. Paper ori eskatu eta kopia bat egin zuan Zaldibi'ko Jose Garmendia apaizak. Kopia orretatik artu ditugu guk onerako.

Egillea nor dan, azken bertsoak esaten du.

Jose Garmendia jaun orrek, paperean zeuden bezelaxe kopiatu zituan bertsoak: *Berso Berriac Anton Enbusteroac eta Juana Patarrerac alcarri jarriac.* Idazkera zaar orrek, bertso-sail au Erauskin'en gazte-denborakoa dala salatzen digu.

Irakurlea oartuko zanez, mutilla asten da eta neskak erantzun. Era orretan, txandaka jarduten dira, eta azken bertsoa egilleak esaten du.

(1914)

GORA GURE EUSKALERRIA!

**1914'KO UZTAREN 5'AN TOLOSAN EGITEN DAN
EUSKOTAR-BILLERARI
ORDIZIA'KO ERAUSKIÑ'EK JARRIAK**

1/ Millaz ondoren bederatzi eun da
amalaugarren urtean,
igande ontan Uztaillak bost
dituan egun batean,
euskotarraren oiua degu
Tolosa'ratu gaitean;
gaur guretzako gauza oberik
ez dakit zer litekean.

2/ Bide eder au jarria guri
Sabino Arana Goiri,
naiago genduke bizirikan
aurrean balitz agiri;
aldamenetik izango luke
nork lagundua ugari;
sinismen ori biotzeraño
sartu euskotar onari.

3/ Amar urte iya dirade
gure aita Sabin il zala,
euskotar onak zaitutzen degu
ark utzi zigun itzala;
Ama Euskerak badaki seme
etsaiak badabiltzala,
etxera bildu nai ez dutenak
berak zuzendu ditzala.

4/ Lenago oso goien giñanak
noizbait egin giñan jetxi,
ostera berriz gora asteko
garaia zaigu iritxi;
errukirikan baldin badegu
geren Amari eutsi,
etxeak dauzkan eskubideak
auzokoari ez utzi.

5/ Gogoz ta zuzen gora goatza
askok nai arren jestera,
nola ez degu maitatu bear
ikasitako euskera?
Denok zor deguna Amari
eman deiogun eskerra,
gañerakuan bere semerik
iñor izango ez gera.

6/ Orain larogei urte inguru
itzuli giñuzten bera,
gere arteko etsaiak egin
zigutelako atzera;
Amarengana elkarturikan
denok bildutzen bagera,
lengo lekura, gurea da-ta,
oraindik igoko gera.

7/ Nola ez gaitu errukituko
Ama galdata uzteak?
Bera're asko pozkidatzen du
erdi illetik pizteak;
etzuan gutxi-gutxi esan nai
bide au erakusteak,
oso makurki ez datoizkigu
ondoreneko gazteak.

8/ Asi naiz eta jarriko ditut
txit benetako egiak:
Euskalerrria artzen ari da
bear dan indar aundiak;
berau ezin ikusi dutenak
etsaiak daude erdiak,
min onekin ezur uts eginda
beren sabel-arrabiak.

- 9/ Gure euskera maitagarria
txukuna eta gozoa,
beste izkuntza guztietatik
au da lendabizikoa.
Nola ez degu esan biar guk
dala denan gañekoa?
Onen egille etzan besterik:
bakarrikan Jaungoikoa.
- 10/ Ama Euskera orla piztea
etsaiarentzako miña,
guk ez dakigu zergatik duten
oiek orrelako griña;
berau galdutzen ez dala errez
dago gauza bat jakiña,
zañetik berriz txit ezeturik
sustraiak gogor egiña.
- 11/ Anai maiteak, onela bildu
geren Amaren aldera,
gañerakuan amilka dator
guztiontzako galgera;
etsaien batek egiten badu
gu nor geraden galdera,
bildurrik gabe denok erantzun:
«Euskotar jatorrak gera!»

12/ Guk geren Lege Zarra nai degu,
 utzi besteren berria,
 ortikan len ere etorri zan
 guretzat negargarria.
 Nola guk eman eskura iñori
 gerok iltzeko arria?
 Zaituaz Jainkua ta Lege Zarra,
 gora gure Euskalerria!

Bertso-papera, «*Tolosa'n: E. Lopez'en etxian*», argitaratua, Donosti'ko Gregorio Mujika zanaren bilduman.

Beste argitaraldi bat, Tolosa'ko Isidora Moko-roa'ren eskutik jaso genduan. Seguru aski, moldiztegi berean egiña da. Papera, moldiztegi-izenaren tokian puskatuta dago eta etzaio lenengo letra besterik ikusten, baiñan letra ori «T» baita.

Beste argitaraldi onek, aldaketa auek ditu: Izenburua: Bertso Berriak / Ordizia'ko Erauskiñ'ek jarriak. 1914'ko Jorrailla'ren 29'an egiten dan Tolosa'ko Euskotar-Billerari. Ta bertsoetan: 1/3: euskotarraren oiua degu; 1/4: Tolosa'ratu gaitean; 1/5: Jorraillak ogei ta bederatzi; 1/6: dituan egun batean; 3/2: aita Sabino iltzala; 6/5: Amarengana amaiturikan; 6/6: denok elkartzen bagera; 12/5: Nola eman eskura iñori; 12/7: zaituaz Jaungoikua ta Lege Zarra.

Izenburuetatik ikusten danez, Tolosa'n 1914. IV.29'an billeraren bat egin-asmotan ziran; baiñan 1914.VII.5'era atzeratu zan. Ta jai-aldi oietarako, deigarri bezela-edo, Erauskin Errotariak onako bertso-sail au argitara atera.

«LUDI GUZTIAN AUTAN ARTUTA...»

1/ .....¹ko .....¹koa
.....¹,
ludi guztian autan artuta
gaur bizi zaigun alaba;
neri bi aldiz bertsuak jartzen
saiatu da egiñala,
bañan egingo nuke apustu
bera aspertutzen dala.

2/ Tratatzen zerbait asi giñala
ez det ukatzen batere,
mutil gaiztoak uztera berriz
berak mesede baitare;
gure denboran aundiagoak
ikusi dira len ere:
zenbaitek alkar utzitzen dute
pregoiak eginda ere.

---

¹ Neskatxaren izen-abizenak eta erria.

- 3/ Merezi nukela ni utzitzea
bizkar-ezurak autsita,
askok diote Jaunak daukala
bere eskutik utzita;
edo bestela nobio-faltaz
orren gazterik etsita,
sikiera artu ijitano bat
begiak biak itxita.
- 4/ Enitzadela kapitan egin
orrek eman du albista,
baserritarrak mailla ortara
igotzen erreza ezta,
serbitzuan iru urtean
garbi egiñ arren presta;
entortxaduak artu baietz nik
zu egiterako maestra.
- 5/ Noski pozkiro egoten giñan
biok alkarren onduan,
gañera berriz kito gerade
emanean da kenduan;
artzekorikan izan bazendu
laister esango zenduan,
zuk ainbat onra izandu det nik
orain artean munduan.

6/ Buruan zeuzkan itz loi guziak
neretzako ditu jarri,
ala ere ni apuratuta
ez nago ernegagarri;
mingain gaiztoko txoro bat dala
danak diote igarri,
ai, ni erruki ori artu ta
etxera banu ekarri!

Auspoa'ren 101-102'garrenean, *Txirritaren Bertsoak (I)* izeneko liburuan, 136 orri-aldetik aurrera, neska-mutillen bertso batzuk argitaratu genituan.

An esaten genduanez, alkarrekin bost urtean ibili ondoren, mutillak despeira eman zion nekari. Orduan onek bertsoak jarri zizkion ari, eta arek erantzun. Ta, urrena, neskatxak oster bertsoak atera. Irugarren aldiko auek, Txirritarenak zirala eta esandako liburu orretan argitaratu genituan.

Patxi Erauskin'en seme Ramonek esan digunez, neskak lenengo paratu zituanak, Prantzes-Txikiarenak ziran; bigarren aldian atera zituanak, Txirritarenak. Auek, berriz, mutillaren izenean jarririk, Erauskin Errotariarenak.

Paperetan zabaldu omen ziran, baiñan oieta korik ez degu orain artean iñon arkitu. Sei bertso auek, Erauskin'en seme Ramon eta Martinek buruz zekizkiten.

(1916)

«...GUSTO DUANAK ADITU...»

1/ Millaz ondoren beratzi eun da
aurten amasei baditu,
kanta berriak jartzera nua,
gusto duanak aditu;
mingaña neke-bildur da baño
biotzak ezin kabitu,
mutil da neska gazte guztiak
pozikan artuko ditu.

2/ Igazko Gauon illuntzekoa
ai zer komeri polita!
Sasoiko mutil bati bi aizpak
eman zioten arrika;
gero gauz onik etzeukatela
jarri ziran igarrita,
bat etxera ta bestea berriz
baso aldera korrika.

3/ Etxean sartu zanari mutillak
segitu zion poliki,
esku batekin eldutzen dio
neskatxa orrek lepoti;
beste eskuan kandeleroaz
golpe tiratzen gogorki,¹
mutilla nola galdu ez duan
gure Jaungoikoak daki.

4/ Neskata orrek kandeleroaz
jotzen dubena kopeta,²
medikuana gero aguro
eman zeikiola baja;
erantzun dio: «Zuk badaukazu
buruan artale falta,
trapukerian bizkorra dago,
ankaz egon arren koja.»

5/ Bi aizpa oiek beren amarekin
etzuten nauski atsegiñ,
justiziara bear ziotela
mutil orrixe otsegiñ;
ezin sinistu lendabiziko³
berak zubenik utsegiñ,
orain damutan baldin badaude
bular ondoai atsegiñ.

---

¹ Esku-idatziak: *golpe tirak* edo *golpe tiratz.*

² Esku-idatziak: *jotzen dube kopeta.*

³ Esku-idatziak: *lengabiziko.*

6/ Ama ere zer personaje dan
ondo dakite baztarrak,
burua eta ipur-masallak
ez ditu oso kaskarrak;
bi mutil gaztek neurtu diote
lista batekin iztarrak,
eun bana palo merezi dituzte
oien iruen bizkarrak.

7/ Errotearen kriada dute
laugarrena sozioa,
iturrian jarri duana
guztizko okasioa;
mundu guztiak jakin dezala
kantuz esplikazioa,
gogoan gorde biar da orrek
egindako azioa.

8/ Kriada orrek dudarik gabe
odolak beroak ditu,
mundu guzia leike arritu
egindakoan aditu;
aurrak egiteko dauden bi andra
kupira gabe jo ditu,
orra tristeak lenaz gañera
ederki asko jositu.

- 9/ Lenengo itza trukatzian
bertan zion jotzen ekin,
andra gaixoak ezin mugitu
beren danbortxoarekin;
etzan bildurtzen aien barrungo
aurtxoa galtzearekin,
kriada ori nere partetik
jarriko nuke arakin.
- 10/ Ez det esango zein erritakoa
dan kriadaren izenik,
ez det pentsatzen motibo gabe
onetaratu naizenik;
kriada danak ez det esaten,
asko badaude zuzenik,
andre-jotzalle ez da sortuko
ori bezelako gizonik.
- 11/ Erri orretan dauden neskatxak
gerrarako txit abillak,
Europa dana berendu baietz
ori bezelako millak;
baute indarra apaiz-etxeke
ogiak edo opillak,
bi andra aixa zeatu ditu,
aurki gizon da mutillak.

12/ Orrek gizonik artutzen badu
badauzka gizarajoak:
mantenu ona ez dakit baño
suelto bizkarrekoak;
ez du faltauko aurretik orla
prueba emandakoak,
neskazar lizun gelditu obe
guztiak orrelakoak.

13/ Iturritikan bi andra jota
biraldu ditu negarrez,
erriko atso guztiak orain
urtara joateko bildurrez;
etxeko atetan irtetzerako
kriada an dagon galdez,
.....
.....

14/ Beti asarre jaso gabetan
testimonio falsoak,
pakean bizi gaitezen bada
neska, mutil da atsoak;
orregatikan jarritzen ditut
komeni diran bertsoak,
amar xentimo eskuan artu
eta luzatu besoak.

Bertso auek, Erauskin'en seme Ramonek eman
dizkigu, aitaren esku-idatzi batetik artuta. Amai-
rugarren bertsoa ez dago osorik. Izenburua, ge-
rok erantsia da, lenengo bertsoetik artuta.

BERTSO BERRIAK
AMABOST URTEKO KATU GAZTE BATI
JARRIAK

- 1/ Bertsoak para diot
katu sakats bati,
litxerrerian zertan
dabilen beti.
Keja izugarriak
ditugu auzoti,
lapurretara dijoa
lenengo pausoti;
jan nai du goizeti
jenero gozoti;
esan arren zapi,
manuakin tati;
gaztetxo mantentzeko
sagu-eizeti.

2/ Amabost urte dauzka,
ez da oso zarra,
illajez bai diruri
mullo zatarra; ¹
begi-iskiñetati
zintzilik makarra,
gure katuak ez du
falta bat bakarra;
bai zuti baldarra,
burua makurra,
listo atzaparra,
demuntre lapurra,
eskutik osten digu
jaki apurra.

---

¹ Liñoaren zakarrari *mulloa* esaten zitzaion; liñoaren fiñari, berriz, *amukoa*. Mulloak arropa bastoagoa egiten zuan, amukoak baiño. (Zaldibi'ko Patxi Iraola bertsolariaren amari entzuna).

Beste esan-nai bat ere ematen diote Olaberri'n beintzat, bertako Aranguren-txiki baserriko Jesus eta Joakin Berasategi anaiak esan digutenez: mendi-belar bat omen da; gose dagoan terrenoan ateratzen dan belar-pilloxka itxusia.

3/ Euzkia izaten du
goizeko kafea,
makurka joaten da
zelai batea.
Ori an dan bitarte
etxeko pakca,
kirkir soñura dantzan
artu du partea.
Andikan bueltea
sukaldeko atea,
eltzeari tapea
kendu badu betea;
odolki ta murzillak
azkar atea.

4/ Auzo geienetara
egiten du bisita,
deskuidorik iñork
daukan utzita.
Begien bistan batek
nai ez ikusita,
tiroz illko dutela
gu gaure etsita;
ondo merezita,
ez bear bizi-ta.
Naiz ateak itxita,
tximiniti jetxita,
atso bati jan dio
beratzi txita.

5/ Lepape txuria du,
begi bat urdiña,
mundu ontan badira
au bat sorgiña.
Goizero garbitzen du
esnetan miñgaña,
gero berriz kiñuka
miazten ezpaña.
Alaja bikaña
dago alajaña;
serio bekaña,
dirudi akaña,²
maleziz bai Judas ta
Luziper aiña.

6/ Suturra beltza du ta
bigote erreak,
ikusita eñ leizke
naiko farreak.
Bizkar-egur zorrotza,
juntura urriak,
illuntzera ezkeru
begiak gorriak;
katuen gerriak
txitxare neurriak,
tximur belarriak,
ezpañak larriak,
dotoretuko al du
uda berriak!

---

² Zaldibi'n *akaña* esaten zaio, beste toki batzuetan *kapasta*, eta erderaz *garrapata*. Udazkenean garo tartean ibiltzen da eta anka asko dituan zomorro bat da. Ardiari edo bei-ganaduari eltzen dio eta odola edaten.

7/ Zer errespeto daukan
nai det aierazi,
lengoan puntzio bat
degu ikusi:
lau sagu segika ta³
katua igasi,
arratoi ta saguak
sapaiko nagusi.
Ez arren merezi,
berak nai du bizi,
zuzen zeñek ezi,
diot gutxi grazi,
orrekiñ sufritz'egu
bost pazientzi.

8/ Orrentzat zer esanak
ezin zaizkit buka,
gauero oi gañean
egin nai kaka;
jotzen asi ezker
Jaungoikoak barka,
itoko luke mundu
dena atzaparka.
Koartean bakarka
jartzen da okarka,
gaiztoa du zarpa,
primera aginka,
zakur guztiak ere
bildurrez dauzka.

---

eta puztu egiten da, lertu arte. Oso minbera zaio ori
ganaduari. (Zaldibi'ko Patxi Iraola bertsolariari en-
tzuna.)

³ Bertso-paperak: *segida*.

9/ Konsideratzen jarri
prenda txarra ez dan:
urtero umeak einda
berak ditu jan;
azaña txar oriek
ez iñoren bistan,
zizalu zar azpian
armoni erriztan; ⁴
asarre purrustran,
isatsa arrastran,
pensatu errez dan
sartzen orren kastan;
bera salduko nuke
urtek aiñ peztan.

10/ Mano bat jarri zaio
dena igartzea,
zergatik sarri sartzen
duan eltzea.
Golpe utsik ez dakar
sekula atzea,
folmalduko al zaigu
juizioatutzea!
Saguz bildurtze'a,
au da arritzea;
lastima iltzea,
naiago saltzea,
bestela aurki noa
errifatzea.

---

⁴ Badira Zaldibi'n, *erritan* esan bearrean, *erriztan* esaten dutenak. (Zaldibi'ko Patxi Iraola'ri eta bere amari entzuna.)

11/ Isetsa sarturikan
bi ankan erdian,
pikotxean askotan
enbusterialan.
Urratu bat aspaldian
bauka ipurdian,
egiña dabilela
nunbait pikardian.
Seguro egoardian
dago sukaldian,
maipean gordian,⁵
eltzeari goardian;
malapartatu dabill
orain aldirian.

12/ Anka bat motza dauka,
okerrak besoak,
nunai egiten ditu
estrapozoak.
Arrapatzen badute
garrotaz atsoak,
biziya utzi bear
aguro gaixoak.
Txit dolorosoak
aldatzen pausoak;
ille gabetsuak
badauzka trozuak,
orrez anparo gutxi
arkakosoak.

---

⁵ Bertso-paperak: *sukaldean* eta *gordean*.

13/ Sagu arrapatzea
dute ofizioz,
baño ez du kunplitzen
obligazioz.
Beragatik ez gaude
gu satisfazioz,
ez dago galdutzerik
birau maldizioz.
Lapur da traizioz
famatua zioz,
ai oiek azioz,
betea bizioz;
guztiak nola esan
konparazioz?

14/ Erregalo etorri zan
oraiñ zortzi urte,
nundik ez esateko
enkarga naute.
Bere balioz doble
egin digu kalte,
ojala eun legoaz
balego aparte!
Bauka zenbait arte,
sorgiñakin parte;
aberastu leike
ori mediante,
zirku batian jarrita
komeriante.

15/ Enteratu zerate
 onen kondiziokin,
 iñor gustatutzen dan
 nai nuke jakin.
 Erostea etorri
 amabost peztakin,
 piska bat salduko det
 errebarekin.
 Beñ esanarekin
 portatuko naiz pin;
 katu eder onekin
 jabetu beñepein;
 ni nago orren nagusi
 Patxi Erauskin.

Bertso auek nundik ditugun adierazten asi
 baiño leen, Erauskin'en semeak katu onetzaz zer
 esan diguten:

Etxeko katua omen zan. Eltzeari estalkia (tapa)
 kendu eta atzaparra sartzen zuan. Makiña bat
 aldiz erre omen zan ori egiñez, baiñan eskarmen-
 tuan ezin ala ere sartu. Bein batez, Erauskin'en
 alaba Nemesiak, garai artako ekonomika-sukal-
 de aiek zituzten burnizko uztai aietako bat jarri
 zuan estalkiaren gaiñean, katuak ura ezin ken-
 duz atzaparra sartu etzezan. Baiñan arek orduan
 eltzea bota egin zuan...

Beraz, bertso batzuek ondo merezi zituana iza-
 ki ura ere...

* * *

Bertso-papera, moldiztegi-izenik gabea, Ormaiz-

tegi'ko Etxaburu baserriko Bizente Mujika'ren eskutik jaso.

Paper au zaarra da. Idazkerak salatzen du ori. Orra, adibidez, izenburuak nola dion: *Berso Berriac amabost urteco catu gazte bati jarriac*. Ta era berean daude bertso guziak. Beste argitaraldi guziak idazkera berriagoaz idatzita daude. Au, beraz, danetan zaarrena.

Sail onek, beste iru argitaraldi ere izan ditu gutxienez. Baiñan auek ez dute idazkera zaarrik. Orain izendatuko ditugu.

Argitaraldi bat, Aita Donosti zanaren papere-tan azaldu da. Moldiztegi-izena badu: «*Beasain — A. Zunzunegui'ren Moldizteguien*». Aldaketak: 1/1: Bertsoak jarri diot; 1/2: atzaparraz tati; 2/5: begi ertzetatikan; 2/9: zuti bai kalparra; 2/11: bizkor atzaparra; 2/12: arraio lapurra; 3/10: sukalden batera; 5/4: ori sorgiña; 5/11: illuna bekaiña; 5/13: engañoz bai Judas ta; 6/6: almenak urriak; 7/2: nai adierazi; 7/3: lengoan komeri bat; 7/5: lau sagu segika ta; 7/7: sagu eta arratoiak; 7/13: orrekin damaikigu; 8/2: ezin dira buka; 8/12: bizkorra aginka; 8/13: txato zakurrak ere; 9/5: azio txar oriek; 9/12: jartzen arren kastan; 10/1: Beso bat jarri zaio; 10/2: erdi igartzea; 10/6: beñere atzera; 10/8: juizioan sartzera; 10/13: bestela aurki goatza; 11/1: Isetsa sartu eta; 11/6: badauka ipurdian; 11/11: eltzeari goardian; 11/12: maipean gordean; 11/13: guztiz gaiztoa dabill; 12/9: zer minberatsuak; 12/13: orrekin anparo gutxi; 13/3: bañan ez du ornitzen; 14/1: Erregalo etorria; 14/4: beartu naute; 14/9: badauka asko arte; 14/11: ori mediante; 14/12: aberastu leike; 15/2: orren portamenakin; 15/7: estuan salduko det;

15/8: gutxiagoakin; 15/10: ibiliko naiz piñ;
15/11: katu on onekin; 15/13: salduzalle ni nago.

Aldaketa oietatik geienak euskera «garbitzearen» sartuak dirala, dudarik ez da.

Ta 11 ta 12'garren bertsoak alkarrekin tokiz aldatuta daude.

Eskuz idatzita, onela dio saiets batean: 1923. Aita Donosti'k papera eskuetaratu zuan urtea izango da.

Argitaraldi ori bera, Gregorio Mujika zanaren bilduman ere agertu da. Baiñan onek, eskuz, onela dio: 1925. Gauza bera esan naiko du: Mujika'k eskuetaratu zuan urtea.

* * *

Beste argitaraldi bat, moldiztegi-izenik gabea, Patxi Erauskin'en seme Erramonek gordetzen du. Aurrekoak bezelaxe ditu bertso guziak, aldaketa au izan ezik: 12/3: nun nai egiten du.

Argitaraldi ori bera, Alegi'ko Rikardo Intxausti txistularia zanaren bertso-bilduman ere agertu da. Onek ere badu eraskiña: 22 Mayo 1933. Beraren seme Jermanek derizkionez, papera eskuetaratu zuan eguna esan naiko du.

* * *

Ta beste argitaraldi bat, *Bertsolariya* aldizkarian, 30 zenbakian, 1932.IV.10'n. Onek, Beasain'go Zunzunegi'eneko argitaraldi orri kopiatu dio.

BERTSO BERRIAK ¹

1/ Amar artzai mutillak
egin degu junta,
aurten ezkontzen ez danak,
andrea artzen ez duanak,
milla pezta multa,
galduta gertatzean
itza damututa,
dirua dagolako,
geok jarri degulako,
depositatuta.

2/ Ogei eta amarnaz ²
goitik gera urtez,
mutill zar aspertuta,
bizi nai uztartuta,
asmo onak ustez,
gabiltzalako geren
buruaren kaltez,
soldatak pagatutzen,
morroiak mantendutzen,
emaztien partez.

---

¹ Bertso auek *Bautista Bazterretxe*'ren doñuaz kanta ditezke.

² Bertso-paperak: *Ogeita eta amarnaz*.

- 3/ Gure bizi-modua
nola dan neguan:
elurretan bustita,
korputz dana oztuta,
otari alboan;
andik etxera berriz
illun beranduan,
talo babea janez,
gozatutzen geranez
antxen su ondoan.
- 4/ Udaran bizi-modu
gutziz ona dakau,
nola gabiltzan askok
ikusitzen gaituzte,
ezin bada ukau;
aize sanoak artu,
gaztak egin goiz gau,
artesnari zurrut,
gazureari purrust,
matoiari mokau.
- 5/ Jeki ta ardiak jetzi,
larrera biraldu,
apatz esneakin
txistu joz gaztak egin,
ondoren gosaldu;
zear etzanean lo
pasa sei bat ordu;
guk bizi-modu txarra
udaran daukagula
nork esan biar du?

- 6/ Artaldeak gerenak,
diru apur bat bai,
jokurikan ez degu,
erretiroz zintzoak
nola aste ta jai;
gañera berriz alai
gabiltzanak nun-nai;
gero zartzarorako
geren anparorako
andretxo bana nai.
- 7/ Amar mutill gu nola
gertatzen artzaiak,
sinistatu bezate
ez geradela iñor
animan etsaiak;
biotz biguñekoak,
jenioz lasaiak,
andre koskortxo bana
merezi ditugula
iruritzen zaiak.
- 8/ Jakin dezazute bai,
neskatxa gazteak:
gure biotzak dir-dir
pozak jarritzen ditu
zuek ikusteak;
ditxarik aundiena
itz au sinisteak:
gose ta egarriak
ezetz bizi larriak
geuren emazteak.

- 9/ Langille ta zintzoak,
al bada jostunak,
ez da ardurarikan
izanagatik ere
txanponik ez dutenak;
neskatxa musu gorri
ta gona motz dunak,
bazaute salduzko,
gu emen artutzeko
zuen erostunak.
- 10/ Erabaki zorrotza
gerendu diagu:
uztartzen ez geranak
milla bana pezeta
eman beaiagu;
egin bear ziegu
neskatxai erregu;
ondo jartzen diranak,
ezkontzen geradenak,
emazte ta diru.
- 11/ Amar mutillak nola
ein degun juntea,
publikatutzen degu
jakinda geldi dedin
euskaldun jentea;
tolosarrak daduka³
garbi apuntea,
eta amezketarra,
dana artzai jatorra,
jaun presidentea.

---

³ Bertso-paperak: *dauka*.

12/ Begiratuko diegu
neskatxa lirañi,
baita pretensioa
alkarrez bizitzeko
piñezan eskañi;
aurreaz jakiteko
bertsoak ipiñi,
egia ote dan da
zein geraden galdetu
Patxi Erauskiñi.

Bertso-papera, *Beasaiñ'en A. Zunzunegi'ren moldiztegia* argitaratua, eta Oartzun'en, Altzibar'ko Olalde baserrian, Jose Anjel Sarasola'ren eskutik jaso.

Errenteri'ko *Bertsolariya* asterokoak ere argitaratu zituan bertso auek, bere 10'garren zenbakian, 1931'eko Azaroaren 22'an; eta aldaketarik gabe atera ere.

BERTSO BERRIAK
JOAKINEK AGUSTINARI JARRIAK

1/ Bertso berri ederrak
dama bat dan medio,
utzi ditualako
amar nobio;
amaikagarrena're
nairik oraindio,
bañan orrek berari
ezetza esan dio.
Ondo egin dio,
gaizki ez iñundio;
penak barrundio
negar erain dio;
bueltak etorri zaizka
beregandio.

2/ Nungoa ez det esango,
izena Agustina,
nobia itzegindako
mutill guztiña;
markesa nai luke ta
iritxi eziña,
munduan asko bezela
ez neskaxa fiña.
Gauza bat jakiña:
golfari etziña,
arpegi muziña,
ez legun txukiña;
utse zan aberatsa
izan baziña.

3/ Agustina asko dira
mundu zabal ontan,
bat besterikan ez det
artutzen autan,
lasa egon ez dana
kofradia ontan,
urtez igaroa da
ogei eta lautan.
Farrandan gauetan
dabill geienetan;
egunez oian lotan,
jan da eran bertan;
ogei azal badare
orren kopetan.

4/ Zenbat nuan lenengo
jakin nai dotea,
aberatsa nai luke,
ez arlotea;
ori galdetutzeko
bear da korajea,
nolakoa dan ortik
kontuak atea.¹
Dauka kopetea
izurraz betea;
nizaz apartea
or konpon zaitea!
Zugandi libre danak
zer suerte!

5/ Mutill soltero danak²
egon zaizte argi:
neska gaiztoak zetik
milla pikardi,
farrandan dabillanak
gau eta gau erdi.
Uste etzuela nik
egin nion goardi
baratza-baztardi;
zegoan ozkarbi,
gañera illargi,
ikusia garbi:
orduan batekin zan,
akaso gaur bi.

---

¹ Bertso-paperak: *atera*.

² Bertso-paperak: *dunak*.

6/ Gabean aditzen badu
erriko musika,
farrandara dijoa
danak utzita,
etxean duan soñik
onena jantzita.
Estraiña mutillakin³
kafera bisita;
negon ikasita,
gero ikusita;
nekez igasita
mutillak utzita;
ez dago ori errez
jartzen aseta.

7/ Traje bat eman nion
neretzat josteko,
biok esposatzean
ondo jazteko,
gañera pronto zegoen
neurria artzeko;
nere begiak dute
geroz ikusteko;
naiz jai ta asteko
ona erakusteko;
nik zuri uzteko⁴
ez dezu usteko,
orren faltan bazaure
aberasteko.

---

³ Bertso-paperak: *estriña*.

⁴ Bertso-paperak: *ni*.

8/ Erromerín askotan
biok giñan izan,
ni konbiratzen bera
nola asi zan.
Oso fin zebilela
fiatzen ez nintzan:
itz bat eskatimoan,
bestea eskeintzan.
Nunai egin dantzan
guztiz alegrantzan;
askotan ...nintzan
illuntzean ...ntzan⁵
geigo badauzkat baño
ez leizke esan.

9/ Orren pasadizo bi
para al banizka;
munduan disgustoak
datoz aldizka,
oso geldi ere ez,
gañera zaldizka;
orri amaikagarrenak
ala eman dizka.
Lengoak baleuzka,
akordatzen zaizka,
artuko lituzka
eta arrapaska;
laister ijituari
leiotik oska.

---

⁵ Bi lerro auk ez dira paperean osorik irakurtzen.

10/ Orra esperentzia,
neskatxa gazteak,
ez do gutxi balio
erakusteak.
Lenengo baietz esan
da gero uzteak
dakartza gorroto ta
maldare guztiak,
alkar ikusteak
arrabi-aztiak;
oiek iristeak
bizitza tristeak.
Aurretik ezagutu
bata besteak.

11/ Amerikano zar bat nai
engañatu-azi,
berak esan duala
nik det ikasi,
eta arren diruak
beregandu-azi;
fiñezaren aldean
ai zenbat malezi!⁶
Ori lendabizi,
da goseak illazi,
bera etxe-andre nausi
interes da guzi;
gero gazte eder bat
artuta bizi.

---

⁶ Bertso-paperak: *zenbait*.

12/ Konsideratzen jarri,
aditzalle danak,⁷
zer kariñoa ori
esaten dunak.
Arrituko zerate
etzenkizuenak,
munduan gutxi obe
orlako personak.
Ematen dizkat famak,
bañan ez txit onak,
merezi ditunak,
sinistu nai dunak;
nozituko du oi iñoiz
artzen duanak.

13/ Ni, Joakin, zabaltzen
orren notiziak,
jakiteagatikan
mundu guziak.
Papel bana artuta
zaute ikasiak
zenbateraño diran⁸
dauzkan nobleziak.
Ondogi aziak
da gaizki eziak,
orrek mereziak
nik bertso luziak,⁹
Errotari Patxiri
jarri-aziak.

---

⁷ Bertso-paperak: *aditzalla*.

⁸ Bertso-paperak: *zenbaiteraño*.

⁹ Bertso-paperak: *asiyac, esiyac, mereciyac, luceac, jarri-aziyac*.

Amairu bertso auk, Patxi Erauskin'en seme Joakinek etxean gordetzen duan bertso-paper batetik ditugu. Moldiztegi-izenik ez du.

Erauskin'en seme Ramonek etxean dituan aitaren esku-idatzietan, bertso auk ere badaude, libretatxo batean kopiatuta. Baiñan libreta orrek lenengo orria falta du, eta orrekin batera lenengo bi bertsoak ere bai. Zortzigarren bertsoa ere falta du.

Orregatik, osoagorik dagoalako, bertso-paperrari artu dizkiogu bertsoak, eta esku-idatziak dituan aldaketak, orain jarriko ditugu.

Ez bertso-paperak eta ez esku-idatziak, ez digute bertso auk noiz jarriak diran esaten, eta ori somatzeko biderik ere ez degu ikusten. Ala ere, gure iritzirako beintzat, Erauskin'en gazte-denborakoak izango dira. Bertso-paperaren idazkerak orixe adierazten du, ortografia zarrez idatzita dago-ta.

Esku-idatziaren aldaketak, *fonetismoak* alde bat utzita: 3/13: ogei azal badaude; 5/1: Mutil soltero denok; 5/5: farrandan dabiltzanak; 5/7: uste ez duala nik; 5/9: zumardi-baztardi; 6/4: lanak utzita; 6/7: lenengo mutillakin; 6/11: nekez igasika; 6/13: ori ez dago errez; 7/3: biok ezkundutzean; 7/5: gañera pozik zegon; 7/7: neure begiak dute; 7/12: etzenduan usteko; 7/13: orren faltan bazaude; 9/1: Agustinari egiak; 9/3: munduan naigabeak; 9/6: gañezka zaldizka; 9/12: baita arrapaska; 11/8: oinbeste malezi; 12/13: nozituko du iñoiz; 13/7: zenbaitaño diraden.

ARALAR MENDIKO UNIOARI

- 1/ Aralar mendiko Unioari
jarri dizkiot bertsoak,
berendu nairik zertan dabiltzan
tragatutzaille batzuak;
bai dirudite artalde bati
sartzen zaizkion otsoak,
gure aurreko aitona zarrak
ziraden pakeosoak.

- 2/ Amabost errik anaitu eta
egia konbenioa,
egun artatik deitzen zaio
Aralar'ko Unioa;
egia da, bai, ez dagola lo
egundo demonioa,
lege zar onak galtzekoa da
gizon txarran jenioa.

3/ Amabost erri ontan badago
itxu-aurreko zuzenik,
ganadu dana fetxatutzea
nai omen dute aitzenik.
Mundu onetan zeñek pentsatu
zanik olako gizonik?
Merezi arren ez det esango
nungoak eta izenik.

4/ Errietako jauntxo batzuek
egin ziraden arrotu,
pakean zeuden beste askori
baita buruak berotu;
berak etzerala aprotxatzen da
Unioa nai borratu,
orrelakoari iraurrarekin ¹
bizkar-ezurak urratu.

5/ Urte abetan jarriak dira
majiñatxo bat nasketa,
bañan beak ere egiñak dira
amaika alper izketa;
oien itzari egiten zaie
aguro asko mozketa,
lur onetan gaur ai bizi balitz
Don Juan de Amezketa!

---

¹ *Iraurra* edo *iraurrea*, garia jo ondoren azkeneko aleak lastoari ateratzeko erabiltzen zan tresna bat zan: metro ta erdi luzeko makil bat; beste bat, motxagoa eta pixuagoa; tartean, bi makillak lotzeko, ubela edo liñozko soka bat; batzuek kate bat jartzen omen zuten. Makil luzea artu eskuetan eta motxagoarekin garia jo. Babak jotzeko ere erabiltzen zan. (Patxi Iraola bertsolariari eta bere amari entzuna.)

6/ Gaurko gizonak bañan geiago
nai ziotenak alkarri,
Aralar mendiko Unio ona
argaitikan zuten jarri;
batzuek ez dirala etekintzen da
borratu naiean larri,
orientzat ere berdin dago ta
ganaduakin etorri.

7/ Udaran ondo ibiltzen dira
bei, ardi eta beorrak,
neguan bera jetxi bearra
zuritutzean elurrak;
asko alditan ikusten dira
oso istillu gogorrak,
ganaduakin etorritzeko
argaitik daude bildurrak.

8/ Argi ta garbi zer gertatu zan
kantuz nai guk erabaki,
ardi, bei eta beortzaleak
gutxi ginduzten erruki;
jauntxo batzuek zer egin zuten
Euskal-Erri danak daki:
Unioa utzi alanbrez isten,
ondorengoak iriki.

9/ Iriki-azi zuan ataundar
Arin lege-gizon jatorrak,
bizi guztian artu ditzala
guk emandako eskerrak;
il da gero're izango ditu
jaun azkar orrek aitorrak,
gora unioan alde dauzkagun²
.....³ .

10/ Unio ona itxitzea bai
batzuentzat poz larriak,
guretzako bai izandu ere
egunak gogongarriak:
beor da beiak eta ardiak
ito bear egarriak,
errukitu ta kupitu ziran
arkaitz biziko arriak.

11/ Gure Unioa itxi-azteko
batzuek ainbat enpañu,
orregatikan izan genduan
asko kalte edo daño;
sinistu ere ezin lezake
gañera zenbateraño,
isten ez uzten errezago zan
iriki-azitzen baño.

---

² Erauskin'en esku-idatziak: *goran*.

³ Lerro au falta da Erauskin'en esku-idatzian.

- 12/ Unio ori itxi-azteko
batzuek bai furioso,
baita garbiro borratutzeko
beti-betiko txit oso;
kulpagabeak jarri litezke
errezelotan akaso,
bañan kofradi ortan etzanak
kandelarikan ez jaso.
- 13/ Donostia'ko jaun prestu batek
biotzez esan zidana:
errukituta zegola asko
artzai pobre gugana,
«arkuma ederrak jaten ditugu
gaztaia ere onena,
Unioa ixtea Gipuzkoa'rentzat
aizken juizio eguna.»
- 14/ Aralar'ek ditu zelai ederrak
nola baso ta arrarte,
beor da beiak, arkum'ardiak
abaro an eiten dute;
Unioa nola libre daukagun
jarri bezela gaur arte,
aurrera ola izan dezala
mundua mundu dan arte.

Bertso auek, Erauskin'en seme Joakinek bere aita zanaren paperetan gordetzen ditu. Eskuz idatzita daude. Izenbururik ez dute; oraingo ori, geok lenengo bertsoetik artu ta erantsia da. Egi-llaren izenik ez da ageri. Baiñan, alde batetik, Erauskin'ek bere eskuz idatziak eta, bestetik, bere jaioterriari ere zegokion gaia. Orregatik, arenak izango zirala pentsatu genduan, irakurri bezin laister. Ta gero, Erauskin'en seme Ramon eta Martini galdetuta, baietz erantzun digute; Aralar-mendiari jarritako bertsoak bazituala aitak.

* * *

Aralar-mendiko Unioari buruz, onela dio Gorosabel'ek bere *Noticia de las cosas memorables de Guipúzcoa* liburuan:

«La comunidad de los montes de Aralar y Enirio, conocida con el nombre de Bozue, es otra de las más importantes de la provincia, en la que interesan dos asociaciones de pueblos. Se titula Bozue mayor la que se compone de las villas de Amézqueta, Abalcizqueta, Orendáin, Icazteguieta y Baliarráin; la otra, nombrada menor, pertenece á los pueblos de Villafranca, Alzaga, Arama, Atáun, Beasáin, Gainza, Isasondo, Lazcano, Legorreta y Zaldivia. Ambas uniones forman una comunidad general con iguales derechos en el uso y aprovechamiento de dichos montes, cuyos productos reparten á medias entre las mismas. En esta media porción interesan, á saber: Amézqueta en una tercera parte; Abalcizqueta en otra tanta; Orendáin en la sexta; Icazteguieta y Baliarráin en cada duodécima. Tiene en la otra unión Lazcano la séptima parte de la masa co-

mún; Alzaga y Arama una parte; los otros siete pueblos el resto, con igualdad entre sí...

El origen de la comunidad de los mencionados términos merece consignarse aquí, y es el siguiente. D. Enrique III hizo merced de ellos á Juan de Amézqueta, uno de los personajes más importantes de aquella época, en virtud del privilegio despachado a 27 de Octubre de 1400...»

Idazle onek berak, bere *Diccionario Histórico-geográfico-descriptivo de los pueblos, valles, partidos, alcaldías y uniones de Guipúzcoa* liburuan ere, gai onetzaz mintzatzen da, *Bozue* itza adieraztean.

* * *

Urteen buruan, ordea, galdu-arriskuan jarri zan Aralar-mendiko Unio ori, «tragatutzaille batzuak» zirala-ta. Oien aurka dijoaz bertso auek.

(1917)
BERTSO BERRIAK
SAN MIGEL GOI-INGERUARI JARRIAK

- 1/ Millaz ondoren bederatzireun ta
amazazpigarren urtean,
kantik jartzeko eskatuz dauzkat
egiaz ta borondatean,
Aita San Migel goi-aingerua
Naparroa'ko aldean
dagoanari Alar-mendiko
arkaitz goienen batean.
- 2/ Bertso berriak jartzera nua
San Migel goi-aingeru Excelsi,
egizko sinismendunak
irakurri ta ikasi;
errukigarri ibiltzen dana
sinistematik igasi,
aitortu gabe Jesus degula
zeru ta lurren nagusi.

- 3/ Lendabiziko Teodosio jauna
Goñi'ko zaldunarekin
esan bear det zer gertatu zan
garbitasun guzirekin,
ez dakianak papeltxo bana
artuta dezaten jakin,
okerrik ez da etortzen gauza
ona ikasiarekin.
- 4/ Zeregiñetan ibilli ondoren
Teodosio jaun ta zalduna,
bukaturikan etxera zetorren
egitera azaldu ona;
eta bidean sinisturikan
judutar Eudonek esana,
oatzean ilda utzi zituan
bere aita eta ama.
- 5/ Butrondarretako Konstanza zuan
Teodosiok emaztea,
Eudonek esan zion morroia
kutun zeukala bestea,
etxeratzean gertatuko zala
begiakin ikustea;
argatik zuten aita eta amak
ala il bear tristea.

6/ Egun sentian goiz Konstanza ori
errezoan zala elizan,
aita eta ama oian utzita
errain garbiyaren gisan,
bien bitartean errezelotan
zalduna gelan sartu zan,
oatzean bi lagun billatutzean
itz gabe iltzalle izan zan.

7/ Emazte-morroiak ziradelako
ill-oztuta gurasoak,
itxuturikan etxetik irten zan
jasota ezpata-besoak;
eliz aurrean arkitu zuan
bere emazte gozoak,
ikusitzean zer naigabea
odol ta gorputz osoak!

8/ Emazteari oatzean zein zan,
au da galdetu ziyona,
erantzun zion: «Gelditu dira
zure aita eta ama.»
Deadarrez dio: «Eudonengatik
ai nik egin dean lana!»
Penitentzi eske Erroma'ra juan zan
Aita Santuarengana.

9/ Penitentzia eman ziona
ordaindu nai zuan laxte¹
burnizko uztaia lepoan jarri,
andik gerrira bi kate,
mendirik-mendi ibillitzeko
oso aiek eten arte,
bizkarrean berriz gurutze aundia,
aitzaz gañera aparte.

10/ Danak artuta lendabiziko
jorik Ayedo'ko mendira,
bitartekotzat jarri zuala
San Migel goi-aingeru aundia;
kate-malla bat an ausi zuan
bein gora eta bein bera,
ibillera aien eramantzalle
gaur ludi ontan zein gera?

11/ Ayedo'tikan urrena berriz
Aralar-mendira sartu,
San Migel'en dagon leize zuloan
egunero errezatu;
an zegoala igansuga bat,
ateratzea tokatu,
estuasunik gogorrenetan
ordu artan zan gertatu.

---

¹ Bertso-paperak: *laxter*.

12/ Ura larria igansugea
eziñik burrukatu-ta,
uju egin zuan: «Atoz, San Migel,
ia galdua naiz-eta!»
Esan bezela etorri ere
jasorik bere ezpata,
igansugea garbitu zuan
kate-uztaiak puskata.

13/ Penitentzi au osaturikan
zaldunak adierazi,
leize ondoan txabola egiten
beriala zuan asi.
Gaur ermita bat ospatsugua
nun egiten da ikusi?
Eta begirapen aundiagoan
bere apaiz eta guzi?

14/ Inguruetan ez du besterik
arkaitza eta arria,
Uarte-Arakil deitzen zaiona
lendabiziko erria;
goi-aingerua ala azaltzea
zer gauza arrigarria,
Jaun-Goikuak eukiko zuan
onerakoxe jarria.

- 15/ Aita San Migel goi-aingerua
errukitsu leialkoia,
Zuberoa'tik Ebro arteko
Euskal-Errien patroia;
zorionean azaldu ziñan
gugana Alarr'en goia,
zaitu beti Euskal-Erria eta
gure gañeko odeia.
- 16/ Dagonill ontan izaten degu
asulbizio-eguna,
erregutuaz ondasun eske
asko etortzen gerana,
dakigulako goi-aingerua
txit errukitsua dana;
lagundu gabe ez du utzitzen
bera maitatzen duana.
- 17/ Aita San Migel, Euskal-Errian
etzaguzkagu aztua,
saiatu beti zuzendutzera
seme-alaba gaiztua;
Josepetako soro aundian
degu epaia estua,
euskaldun danok laztandu eta
artu zerorren eskua.

- 18/ Sinisgabea izanarentzat
dator estua trantzea,
ona betiko glorira eta
txarra Judasi launtzea;
ludi onetan bizitzen dana
kristau zuzenen antzea,²
goi-aingeruak laztanduko du,³
eduki uste betea.
- 19/ Teodosiok berak laxter zituan
penitentziak beteak,
mendirik-mendi beti ibilliaz
jai, aste, il ta urteak;
Aita degunak barkatu ere
egin zituan kalteak,
siñismengarri argatik daude
leize ondoan kateak.
- 20/ Zer gertatu zan papel onetan
zabaldutzen da berria,
gazte guztiok ikasitzera
gauza bat miragarria;
agur, San Migel goi-aingerua,
zaitu beti Euskal-Erria,
Franzisko Erauskin zaldibitarra
ni kanta oek jarria.

Ordizia (Villafranca), Uzta 14, 1917

---

² Bertso-paperak: *antzera*.

³ Bertso-paperak: *goi-aingerua*.

Bertso-papera, «E. Lopez'en etxean» argitaratua, Donosti'ko Gregorio Mujika zanaren bertso-bilduman.

* * *

San Migel aingeruari paratutako bertso auek noizkoak diran, bertsoen azpian adierazita dago: 1917, Uzta 14. Baiñan Erauskin'en esku-idatzietan, gai berari jarriak, lau bertso eta beste baten asiera agertu zaizkigu. Bertso oietako bigarrenan esaten denez, 1915'ekoak dira. Urte one-tan asiko zan, beraz, San Migeli bertsoak jartz-en; asi bai, baiñan, zergatik ez dakigula, lana orduan bukatu gabe utzi.

Ona emen bertso oiek:

- 1/ Kanta berriak orra San Migel
goi-añgeru *Excelsis'i*,
relijioa maite duanak
irakurri ta ikasi;
ez degu bada ibilli bear
fedeagandik igasi,
dakigulako Jesus degula
zerun da lurren nagusi.

- 2/ Aita San Migel dago Alarren
Naparroa'ko partean,
Uarte-Arakil deitzen dioten
pareko arkaitz-puntean;
kantak jartzeko esan dirate
gutzizko borondatean,
millaz ondoren bederatzireun
da amostgarren urtean.

3/ Goi-aiñgeru San Migel degu
aingeru danan burua,
igansugea're, kristau jalea,
ezpatarekin galdua;
Goñi'ko zaldun Teodosiori⁴
aizkeneko azaldua,
geroztik dago ermitarekin
leize ori itzaldua.

4/ Goñi'ko zaldun on Teodosio
penitente zebillena,
etsai bat dala medio ilda
bere aita eta ama;
zer egin zuan konfesatzera
juanda zala Erroma,
kate batzuek mendiz austeko
Aita Santuaren ordena.

5/ Kate orrekin Ayedo'ko
mendira joan bearra,
.....
.....
.....
.....
.....
.....

* * *

Argia'n, 1934.IV.15'an, onako lerro aukeratuak idatzitako zutabeak:

• Naparrak erreguz dauzkat, Mikel Doneari,

---

⁴ Esku-idatzietan: *Goñi zaldun Teodosiori*.

Adur'tik Ebro arteko Euskadi'n zaindariari, olerkiak jartzeko, Goñi'tar Teodosio sartutzen dedala. Edestia euskeratu det, eta aurki asiko naiz *Argia* zoragarri maite onetan argitaltzen. Izango dira 20 olerki zortzikoak. Aldiko 4 olerki, *Argia*'k toki izan dezan.»

Baiñan gisa ortako saila amazazpi urte lenagotik jarria zuan: gaia San Migel, Goñi'ko zalduna, ogei bertso, eta bertso-mota zortzikoak. Alegia, emen ezarri berria degun orixe.

Bertso oiek paraturik aaztuta al zegoan, ba? Ez du itxurarik. Bitatik bat izango da: euskaldunak *bertso berriak* nai izan ditu beti, eta Erauskin'ek ori jakin eta bere aspaldiko bertso oiek berri-berriak balira bezela agertu nai zituan; edo, bestela, beste sail berri bat jarria zuan.

Ala ere, zergatik ez dakigula, etzituan *Argia*'n beintzat argitaratu, eta beste iñun ere etzaizkigu azaldu.

(1918)
**ZALDIBIA'KO BITOR ERAUSKIN
KORRIKALARIARI**

- 1/ Bitor Erauskin, jartzera nua
zuretzat bertso berriak,
korrika egin dituzulako
azaña arrigarriak;
kalanbrerikan ez daukatela
zure belaun da gerriak,
mutil bizkorra azi ziñuztan
Zaldibia'ko erriak.

- 2/ Irurogei ta lau korrikalari
Barcelona'ra joanak,
Gipuzkoa'ko eta Bizkai'ko,
erdaldun da katalanak;
oiek guztitan aukeratuak
arkitzen ziran onenak,
campeón español Bitor irten da
atzean utzita danak.

3/ Zaldibia'ko zar da gazteak,
sentimentu bat izan da:
donostiarra zeradela zu
zertan anuntziatzen da?
Arrazoi aundiz mintzatzen gera:
erria ukatutzen da,
Donostia'ri fama emanda
Zaldibi'koa izanda.

Barcelona'n, 1918 urtean, España'ko korrikalari-txapelketa jokatu zan eta Zaldibia'ko Bitor Erauskin'ek irabazi. Prat famatua ere an omen zan, baiñan ura ere atzean gelditu.

Erauskin Errotariaren aide xamar egiten omen zan Bitor ori, aren seme Ramon eta Martinek esan digutenez beintzat. Eta auen aitak bertsoak jairi zituan eta paperetan argitaratu.

Erauskin'en seme Ramonek onela esan digu:

«Larraitz'en saldu genituan; aitak kantatu eta nik zabaldu ta kobratu. Amar xentimo paper bana. Pentekoste bigarrena izango zan. Bera ere, Bitor Erauskin, an zan.»

Damurik, bertso-paper oietakorik ez degu ale bakar bat ere iñon arkitu. Iru bertso oiek, orain Ramon eta Martin anai oiei bururatu zaizkionak dira.

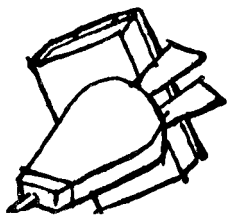

ORAINDAÑOKO LIBURUAK

1. R. Artola: Sagardoaren Graziya (Aitua).
2. M. Soroa: Gabon, Au ostatubal, Anton Kaiku. (Aitua).
3. F. Apalategi: Euskal mutillak armetan, I. (Aitua).
4. Pepe Artola: Ustez laguna detan. (Aitua).
5. P. M. Urruzuno: Euskalerritik zerura. (Aitua).
6. T. Alzaga: Ramuntxo. (Aitua).
7. R. Azkarate: Galtzaundi. (Aitua).
8. A. Apaolaza: Patxiko Txerren. (Aitua).
9. B. Iraola: Oroitzak. (Aitua).
10. Errege eguneko bertso sayoa. (Aitua).
11. P. Larzabal: Bordaxuri. (Aitua).
12. Bilintx: Bertso ta lan guziak. (Aitua).
13. M. Izeta: Dirua galgarri. (Aitua).
14. P. Larzabal: Iru ziren. (Aitua).
15. Ezkontza galdutako bertsoak, I. (Aitua).
16. A. M.ª Zabala: Gabon gau bat. (Aitua).
17. A. M.ª Labayen: Malentxo alargun! (Aitua).
- 18-19. A. Zavala: Txirrita. (Aitua).
20. F. Goñi: Lurdesko gertaerak. (Aitua).
21. P. Larzabal: Herriko bozak. (Aitua).
22. Bertsolarien txapelketa (30-XII-1962). (Aitua).
23. Aizkolariak. (Aitua).
24. F. Imaz: Bertso guziak. (Aitua).
25. A. P. Iturriaga: Jolasak. (Aitua).
26. A. M.ª Zabala, A. Larraitz, Mir: Periyaren zala-partak.
27. Azpeitiko Premiyoaren bertsoak. (Aitua).
28. B. A. Mogel: Ipui onak. (Aitua).
29. T. Alzaga: Burruntziya. (Aitua).
30. G. Anduaga: Egunsentiko txoria. (Aitua).
31. M. Soroa: Baratzan. (Aitua).
32. M. Elizegui, A. Zavala: Pello Errotaren bizitza. (Aitua).
33. M. Elizegui, A. Zavala: Pello Errotak jarritako bertsoak.

34. *P. Larzabal*: Senpere-n gertatua. (*Aitua*).
- 35-36. *J. V. de Echagaray*: Festara.
37. *A. Cardaberaz*: Euskeraren berri onak. (*Aitua*).
38. *S. Salaverria*: Neronek tirako nizkin. (*Aitua*).
39. *Bertsolariak*: Amar urteko bertso-paperak. (*Aitua*).
- 40-41. *J. R. Zubillaga*: Lardasketa. (*Aitua*).
42. *Uztapide*: Noizbait. (*Aitua*).
43. *Bertsolari-txapelketa*. (1-I-1965). (*Aitua*).
44. *P. Larzabal*: Hilla esposatu. (*Aitua*).
- 45-46. *J. M. Satrustegui*: Bordel bertsolaria. (*Aitua*).
47. *P. M. Urruzuno*: Iru ziri. (*Aitua*).
48. *P. Barrutia, Sor Luisa, X. Munibe*: Teatro zaarra. (*Aitua*).
- 49-50. *A. Zavala*: Pello Errotaren itzala. (*Aitua*).
51. *P. M. Urruzuno*: Ur-zale baten ipuiak. (*Aitua*).
- 52-53. *G. Anduaga*: Bertso-bilduma.
54. *A. Zavala*: Fernando Amezketarra bertsolaria. (*Aitua*).
55. *Basarri*: Laugarren txinpartak. (*Aitua*).
56. *A. Zavala*: Udarregi bertsolaria. (*Aitua*).
- 57-58. *C. Beobide*: Asis'ko Lorea. (*Aitua*).
59. *A. Zavala*: Axentxio Txanka bertsolaria.
60. *A. Zavala*: Errikotxia, Itxaspe ta beste zenbait bertsolari. (*Aitua*).
61. *A. Zavala*: Gaztelu bertsolaria.
62. *A. Zavala*: Zarautz'ko Zaldubi bertsolaria.
- 63-64. *A. Zavala*: Juan eta Pello Zabaleta bertsolariak.
65. *J. M. Satrustegui*: Luzaide'ko kantiak. (*Aitua*).
66. *A. Zavala*: Iru bertsolari. (*Aitua*).
67. *Bertsolari-txapelketa* (11-VI-1967). (*Aitua*).
- 68-69-70. *A. Zavala*: Alzo'ko Imaz bertsolaria.
- 71-72. *A. Iturriaga*: Ipuiak.
73. *A. Zavala*: Iru anai bertsolari. (*Aitua*).
- 74-75. *A. Zavala*: Errenteria'ko bertsolari zaarrak.
76. *A. Zavala*: Alza'ko bertsolari zaarrak.
- 77-78. *A. Zavala*: Paulo Yanzi ta bere lagunen bertsoak. (*Aitua*).
- 79-80-81. *A. Zavala*: Lexo bertsolaria.
82. *A. Zavala*: Juan Maria Zubizarreta bertsolaria. (*Aitua*).
83. *A. Zavala*: Motza, Zulaika ta Ugalde bertsolariak. (*Aitua*).
84. *M. Matxain*: Uste gabeen.
85. *Xalbador*: Ezin bertzean. (*Aitua*).
- 86-87. *A. Zavala*: F. Iturzaeta bertsolaria.

- 88-89-90. A. *Zavala*: Xenpelar bertsolaria. (*Aitua*)
91. A. *Zavala*: Txapel bertsolaria. (*Aitua*).
92. I. *Alkain*. — A. *Zavala*: Alkain aita-semeak.
93. A. *Zavala*: Zubeltzu ta Saikola bertsolariak.
94. A. *Zavala*: Atano ta Estrada bertsolariak. (*Aitua*).
- 95-96. A. *Zavala*: Azkoitia'ko zenbait bertsolari.
97. A. *Zavala*: Bidasoa aldeko bost bertsolari.
- 98-99. *Inozentzio Olea*: Goierriko lorak.
100. *Manuel Lasarte*: Bertso-mordoxka. (*Aitua*).
- 101-102. A. *Zavala*: Txirritaren bertsoak. I. (*Aitua*).
- 103-104. A. *Zavala*: Txirritaren bertsoak. II. (*Aitua*).
105. *Jose Inazio Etxeberria*: Mendi-gañetik.
106. A. *Zavala*: Pastor Izuela. — Ezkioko ta Segurako itxuak.
107. A. *Zavala*: Zepai bertsolaria. (*Aitua*).
108. *Mattin*: Ahal dena. (*Aitua*).
- 109-110. *P. Lafitte*: Mañex Etchamendy bertsolaria.
111. *Bertsolariak*: Xenpelar-saria, 1972. (*Aitua*).
112. *Basarri*: Sortu zaizkidanak.
113. *P. M. Urruzuno*: Sasiletrau baten ziria.
114. A. *Zavala*: Kaskazuri bertsolaria.
115. A. *Zavala*: Larraburu, Lexoti ta Balentin bertsolariak.
116. A. *Zavala*: Oiartzungo bost bertsolari.
- 117-118. *Balendin Enbeita*: Nere apurra.
119. A. *Zavala*: Oiartzungo beste lau bertsolari.
- 120-121-122. A. *Zavala*: Mendaro Txirristaka.
- 123-124-125. A. *Zavala*: ZapiRAIN anaiak.
126. A. *Zavala*: Ustu ezin zan ganbara.
127. *M. Arozamena*: Nere aldia.
128. A. *Zavala*: Amodiozko penak bertso berrietan.
129. A. *Zavala*: Afrika'ko gerra (1859-1860).
130. A. *Zavala*: Patxi Erauskin bertsolaria (I).

AUSPOA
LIBURUTEGIA

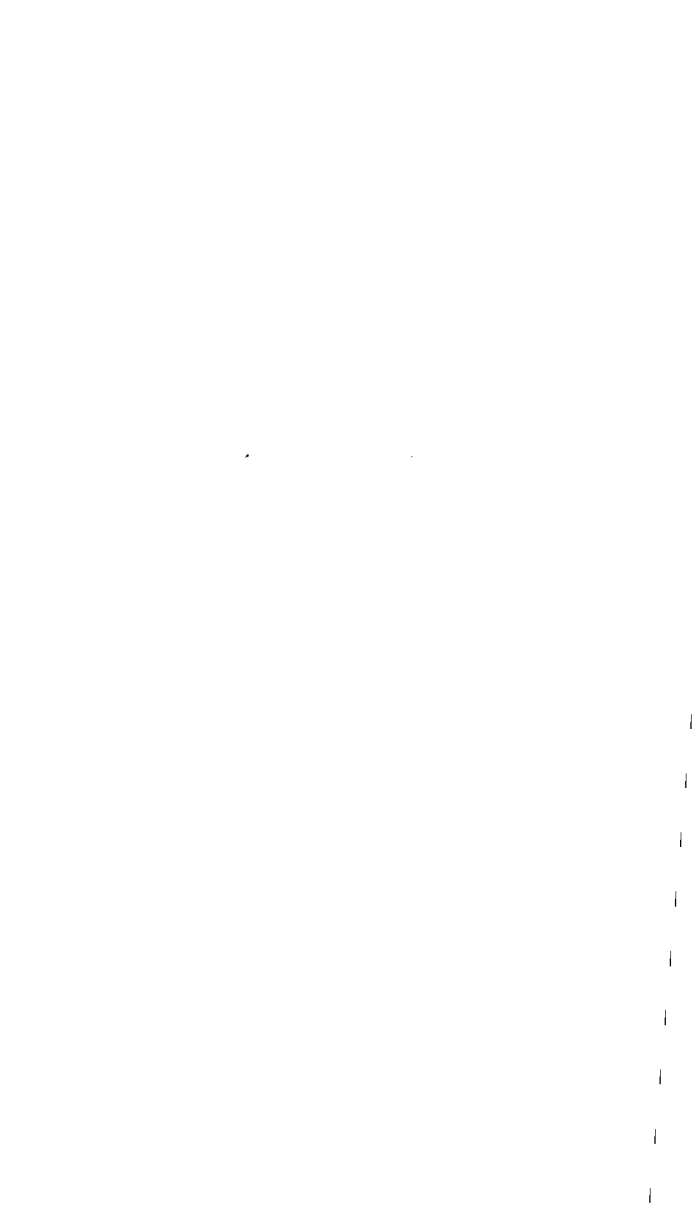

ANTONIO ZAVALA

Patxi Eraskin bertsolaria

(1874 - 1945)

II

PATXI ERAUSKIN BERTSOLARIA

(1874-1945)

II

AUSPOA LIBURUTEGIA

131

EDITORIAL AUSPOA

**Plaza de Santa María, 2 — Teléfono 66 16 12 — Tolosa
(Guipúzcoa)**

ANTONIO ZAVALA

4 ABR. 1978

PATXI ERAUSKIN BERTSOLARIA
(1874-1945)

II

AUSPOA LIBURUTEGIA

1978

© Auspoa Liburutegia - Tolosa (Guipúzcoa)
Inprimatzalle: IZARRA - Polígono 36 - Usúrbil (Guip.)
Depósito Legal: S. S. 17/78
I S B N 84 - 7158 - 039 - X
Enero - 1978

A R K I B I D E A

Oarra	9
(1920) Bertso berriak amaika urteko mutilla ildako lapurrari jarriak	11
(1920) Andoain'go <i>Aldape'ri</i>	22
(1922) Bertso berriak Afrika'n gauden eus- kaldunak jarriak	25
(1922) Sabin-aldez	31
Ezpata-dantza	36
(1924) Bertso berriak Keixeta aizkolariari jarriak	37
(1924) Bertso berriak San Fermin glorioso- ren bizitzari jarriak	44
(1924) Gora gure Euskalerrria!	51
(1925) Bertso berriak bi aizkolariari jarriak	61
(1925) Bertso berriak Azpeiti'ko aizkol-apus- tuari jarriak	74
(1925) Bertso berriak Tolosa'ko aizkol-apus- tuari jarriak	82
(1925) Bertso berriak munduko izateari ja- rriak	89
(1926) Bertso berriak Uzkudun ukabilkari txapeldun Europa'koari jarriak ...	94
(1926) Bertso berriak lau probintzietako aizkolariari jarriak	102
(1926) Bertso berriak esku-pelotari txapel- dun Atano'ri jarriak	108
(1926) Bertso berriak gipuzkoarren onrari jarriak	118
(1927) Bertso berriak (Beizama'ko erail- keta)	123
(1927) Azpeiti'ko aizkol-apustua	132
(1927) Bertso berriak Donosti'ko euskal as- teari jarriak	135
(1927) Arrospide'ri	142

OARRA

Patxi Erauskin bertsolariaren bigarren liburu onetan, arek 1920 urtetik 1927 urtearen erdi alderaiño jarri zituan bertsoak bildu ditugu.

Bertso auetan ere gai asko erabiltzen dira: bi eriotz —Eibar'ko bat eta Beizama'koa bestea—, abertzaletasuna, Afrika'ko gerra, aizkol-apustuak, santu-bizitza bat, erlijioa, Uzkudun, Atano, Gipuzkoa'ko kirol-gizonik onenak, Donosti'ko euskal astea...

Beraz, zazpi urte oietako gertaera garrantzitsuenak, Euskalerrarentzat beintzat. Eta gertaera oiek euskaldun baten biotzean zer iritzi ta sentimentu sortzen zituzten ikusteko, au baiño ixpillu garbiagorik nekez billa genezake.

Azaleko marrazkiak, Patxi Erauskin'en arpegia agertzen digu. Flores Kaperotxi-pi'ren lana da, eta Donosti'ko El Pueblo Vasco egunkarian azaldu zan, 1929'eko Otsaillaren 10'an. Erauskin'ek, eskerrak ematearren, bertso au argitaratu zuan Argia'n, 1929'eko Otsaillaren 24'an:

*Kaperotxipi, argitaldua
dezu nere argazkia,
arrituta txoil egiñak ditu
asko ura ikustiak.
Zentzuaz arrunt betea zaude
izandu arren gaztia,
argiaz berriz badirudizu
odei goiko eguzkia,
zu goratutzen igaroko det
nere bizitza guztia.*

(1920)
BERTSO BERRIAK
AMAICA URTEKO MUTILLA ILDAKO
LAPURRARI JARRIAK

- 1/ Aditzera bat atzo artu det
bertso batzuek jartzeko,
esperentzia gañera bertan
ondo kontsideratzeko,
itxumenian dauden denari
begiak zabaldutzeko,
zerengaitikan jaio giñaden
gauza asko ikusteko.

- 2/ Bertso berriak jartzera nua
Gipuzkoa'ko partean,
millaz ondoren bederatzi eun ta
gaur ogeigarren urtean;
negargarri bat gertatu zaigu
Eibar'ko erri maitean,
Altzu izena deitzen dioten
baserri etxe batean.

3/ Seberiano Arizmendi oian,
amaika urteko mutikua,
soroan berriz lana egiten
famili gañerakua;
Santiago Larrea'k atalarekin
bizia kendutakua,
Garagarrillaren zazpia izan da
egun gogongarrizkua.

4/ Amaika urteko ume gaixoa
oian atalaraz iltzen,
armarioak puskatu eta
gero diruak lapurtzen;
munduko etsai demonioak
Santiagokin zebiltzen,
lurpean sartu bizirik eta
ala ere ez da pagatzen.

5/ Santiago Larrea'k Bizkai Munitibar'en
ogei ta bost urte jaiotza,
brontzeak baño gogorragoa
izan bear du biotza;
iru eun pezta zikiñengatik
utzi umea illotza,
bere biziaz ordaindu beza
oraiñ arren eriotza.

- 6/ Ori egin du egun erdian,
utsa illunabarrean,
auzoko etxean morroi egona
bera ala bearrean,
famili ori nundik zebillen
ark bazekian urrean;
orrelakorik ez da gertatu
oraindik Euskal-Errian.
- 7/ Gaztetatikan baldin badatoz
biziotsu ta alperrak,
indartutzean oiek dirade
illtzalle eta lapurrak;
baserritarrak, entzun zazute,
langille zintzo jatorrak:
etxietan jarri ate fuerteak
eta kateko zakurrak.
- 8/ Umea illda diruak lapurtu,
gero kalera etorri,
ikusitako lagun guztiak
konbidatutzen bai larri;
baserri Altzu'n zer pasatu zan
laister zabaldu zan berri,
ez da motela Santiago zala
egin ziona igarri.

- 9/ Aitorturikan bera izan zala
esku lotuan jarrita,
txit berotuta arkitutzen zan
Eibar'eko karrika;
guardiazibilek ez baluate
kotxean sartu korrika,
arrazoiaz ta emakumeak
an illko zuten arrika.
- 10/ Zer naigabeak semea illda
arren aitag eta amak,
errukitutzen gera gu ere
ori entzuten degunak;
kreitu onean ipiñi gaitu
Bizkaia'ko euskaldunak,
gauza onikan ez du egiten
kristau zentzu gaizto dunak.
- 11/ Santiago Larrea eroria da
gutziz delitu aundian,
orri lepoa biurtu bear zaio
aguro urkamendian;
kristau illtzalle eta lapurrak
orduan bildurtzen diran,
gañerakoan esango degu
errespetoak nun diran.

12/ Kriminal orri etzaio gero
iñola bear barkatu,
mundu guztiak ala dio ta
grillu artean urkatu,
orren antzera dabiltzan danak
ditezen eskarmentatu;
orra Erauskin'ek amabi bertso,
zar ta gazteak, kantatu.

Bertso-papera, *Imp. J. Diaz.* — *Irún* moldizte-
gian argitaratua, eta Altzo-azpiko Olazabal-berri
baserriko Inazio Zabala'ren eskutik jaso.

Beste argitaraldi bat, *Imp. de Víctor Fernán-*
dez. — *EIBAR* moldiztegian egiña, Oiartzun'go
baserri batetik Luis Mitxelena'ren bitartez es-
kuetaratu genduan.

Paper auek ez dute alkarren artean aldaketarik.

* * *

Eibar'ko eriotza onetzaz zerbait geiago ikas-
tearren, garai artako periodikoak zer zioten ira-
kurtzea on litzakela iduritu zitzaigun. Donosti'ko
«*La Voz de Guipúzcoa*» eskatu ta aztertu gen-
duan. Onak diona, urrengo lerroetan arkituko
du irakurleak. Bertsolariak dionarekin, oso bate-
ra dator. Dudarik gabe, Erauskin'ek periodikoren
batetik, eta bearbada onetxetatik, artuko zituan
bere esatekoak. Egiten duana auxe da: periodi-
koak erderaz eta itz-lauz esaten duana, berak eus-
keraz eta bertsoan jarri.

Ori ikusita, zera batez oartu giñan. Garai ba-
tean, antziñako denboretan alegia, bertsolariak,
berak ikusita edo besteren bati entzunda ikasten

zuan gertaeraren berri, eta besterik gabe bertsoak jarri.

Baiñan gero, periodikoak ugaldu ziranean, aue-
tatik asi zan esatekoak ateratzen, gai askotarako
beintzat. Alegia, periodikoa jarri zan gertaera eta
bertsolariaren tartean. Iñor oartu gabe egin ba-
zan ere, aldaketa aundia izan zan ori bertso-
laritzarako. Geroztik, berriz, bitarteko berriak sor-
tu dira: irratia eta telebisioa batik-bat.

Luzatzen ari gera, ordea, eta ara *La Voz de
Guipúzcoa*'k eriotza onetzaz diona:

* * *

(«*La Voz de Guipúzcoa*», 8.VI.1920)

DESDE EIBAR EL CRIMEN DE AYER

«Según noticias que se nos han trasmitido por
teléfono desde Eibar, próximamente a las cuatro
de la tarde de ayer se cometió en el caserío de-
nominado «Altzo», situado en el valle de Go-
rosti, un horrible crimen, cuya víctima ha sido
un niño de doce años de edad, llamado Asensio
Arizmendi.

El autor del crimen, cuyo nombre se descono-
ce y cuyo propósito era sin duda saquear el ca-
serío, llevándose cuanto cayera en sus manos,
entró en el caserío por una ventana a la hora
en que consideró que no había nadie en ella.

Desgraciadamente se encontraba en la casa el
niño Asensio, quien por sentirse algo indispu-
esto quedóse en la cama mientras sus padres se
dedicaban a sus faenas agrícolas.

El ladrón, al apercibirse de la presencia del niño, se fué directamente hacia el lecho donde estaba la infeliz criatura y con un palo grueso le dió un golpe violento en la cabeza, destrozándose la por completo.

Cometido el crimen, el ladrón, que venía provisto de una palanqueta, forzó los cajones de dos cómodas que se hallaban en las habitaciones, apoderándose de 350 pesetas.

Al regresar los colonos después de terminar sus labores, se encontraron a su hijo manando abundante sangre de la herida que le había producido el agresor. Creyendo que se trataba de una simple hemorragia avisaron inmediatamente al doctor don Ciriaco Aguirre, quien no pudo hacer otra cosa que certificar la defunción del infeliz Asensio Arizmendi.

El Juzgado ha intervenido en el asunto, comenzando a practicar las oportunas diligencias para capturar al asesino.

Como presunto autor del crimen, que ha causado penosa impresión entre los veci...¹ un casero que habita en aquellas cercanías y que goza de pésima reputación y cuyos antecedentes no son muy recomendables.

Sin embargo, hasta la fecha se ignora su paradero, pero se espera que de un momento para otro caerá en manos de la justicia.

* * *

(«La Voz de Guipúzcoa», 9.VI.1920)

---

¹ Periodikoan itz batzuk falta dira emen.

EL CRIMEN DE EIBAR HA SIDO DETENIDO EL CRIMINAL

Ayer por la mañana, fue detenido el autor del horrible crimen perpetrado en el caserío «Altzu» situado en el valle de Gorosti y de cuyo hecho tuvieron conocimiento nuestros lectores.

Se llama Santiago Serra, de 25 años de edad, natural de Munitibar, jurisdicción de Marquina.

Desde hace unos siete años prestaba sus servicios en calidad de criado en el caserío «Aguerre», próximo a la casa donde cometió el crimen.

Por algunas faltas que había cometido, fue despedido por el colono a cuyo servicio estaba. Hace próximamente mes y medio trabajaba en la herrería que el señor Errasti tiene establecida en la villa de Eibar.

Jugador empedernido, estaba agobiado de deudas. La última quincena que cobró se la jugó y por no pagarlo se escapó, internándose en el monte en donde solía dormir.

El domingo pasado se le vio comiendo en el caserío «Acondia», desde donde se dirigió a la sidrería Urquiola-Chiqui, merendando en compañía de varios amigos suyos.

La noche del domingo estuvo merodeando por las heredades situadas entre los caseríos «Altzu» y «Aguerre» y entonces fue cuando ideó el asalto de la casa donde tuvo lugar el horrible asesinato.

COMO SE COMETIO EL CRIMEN

El criminal Santiago Serra, sujeto de muy malos antecedentes y que en la actualidad trabaja-

ba al servicio de don Francisco Errasti, juez suplente de Eibar, ha sido detenido por orden de su amo y sometido a un interrogatorio hábilmente dirigido por el señor Errasti.

A preguntas de este señor, que ejercía el cargo de juez en funciones por estar ausente el efectivo, Santiago ha confesado su crimen en la forma siguiente:

Próximamente a las cuatro de la tarde del lunes, hora en que por regla general abandonaban su casa los colonos del caserío «Altzu» a fin de dedicarse a las faenas agrícolas y después de haberles visto salir, y creyendo que no habría nadie dentro, penetró en la casa por la ventana trasera del edificio y que da acceso a la cuadra.

Una vez en el interior del caserío, subió las escaleras que conducen a las habitaciones en donde sabía que había dos cómodas en las que los colonos guardaban el dinero.

LA VICTIMA

Al penetrar en las habitaciones en donde pensaba cometer el robo, ví al niño Asensio Arizmendi, que al apercibirse de mi presencia me dijo:

—Shanti, ¿tú por aquí? ¿Qué necesitas? Si necesitas algo, los padres están en la heredad y puedes hablar con ellos. Yo no he podido ir a la escuela porque me encontraba algo indispuesto y mi madre me ha dicho que me estuviera en la cama.

Al oír las preguntas del niño, a quien le creía dormido, vacilé un momento y sin decir una

palabra, bajé a la cuadra en donde permanecí unos diez minutos, reflexionando qué es lo que debía hacer, si matar al niño a fin de que no me pudiera denunciar, o por el contrario alejarme y volver otro día.

EL CRIMEN

Por fin, continuó el criminal, que en su narración dió pruebas de gran desaprensión y cinismo, después de reflexionarlo bien, me decidí llevar a cabo mi misión, arrojando todas las consecuencias.

Junto a la puerta de la cuadra vi un palo grueso y me apoderé de él para defenderme si llegase la ocasión.

Sigilosamente, volví a subir las escaleras que conducen a las habitaciones y, haciendo el menor ruido posible, entré en el cuarto donde estaba acostado el niño Asensio.

Este, al parecer estaba dormido, pues no se dió cuenta de mi llegada. A fin de que no me estorbara en mi «trabajo», le dí un violento golpe en la cabeza con el palo que llevaba, destrozándosela por completo.

Cometido el crimen, con una palanqueta que me había proporcionado, abrí los cajones de dos cómodas, apoderándome de 350 pesetas que encontré en ellos y me dí a la fuga internándome en el monte.

Esto ha sido lo que ha dicho en su primera declaración el autor del terrible y repugnante crimen, que tan honda impresión ha causado entre los vecinos del valle de Gorosti.

MAS DETALLES

Por la tarde llegó ayer a Eibar, procedente de San Sebastián, el Juez de Instrucción del partido judicial de Vergara, señor Barcáiztegui, que tomó nueva declaración a Santiago Serra, autor del crimen.

Este repitió cuanto hemos dicho añadiendo que después de cometido el delito y pasadas un par de horas durante las cuales permaneció oculto en el monte, comió un bocadillo en la taberna «Ondamendi», en donde convidó a cenar a varios amigos, quienes aun cuando se extrañaron de su esplendidez, no sospecharon que su dinero pudiera ser fruto de un crimen.

En poder del acusado se encontró toda la cantidad robada, excepto 60 pesetas que las había gastado.

En vista de que la indignación de los vecinos era tan grande que querían linchar al criminal, el juez, señor Barcáiztegui, ordenó que se trasladara a Santiago Serra en un coche celular a la cárcel de Vergara.

* * *

(«La Voz de Guipúzcoa», 10.VI.1920)

DESDE EIBAR

Continúan los comentarios sobre el horrible crimen perpetrado en la tarde del lunes en el caserío «Altzu», de cuyo suceso tienen conocimiento nuestros lectores.

El criminal se llama Santiago Larrea y no Serra como decíamos ayer por un error involuntario.

(1920)

ANDOAIN'GO ALDAPE'RI

1/ Erauskin'ek ojua,
Andoain'go *Aldape*,
izki batez alkarri
egin gabe kalte;
zuk zeinbat maratilla,
nik ainbeste ate,
diazunez lotatik
esnatu gaitezke.

2/ Bigarren *Murumendi*
artzen dezu autan,
ez uste dagoanik
gau ta egun lotan;
ernai ikusten degu
bost gautatik lautan,
itz eingo du Pasaia'n
igande onetan.

3/ Irugarrena berriz
dezu *Txadon-zaia*,
berau ezta Euskadi
Amaren etsaia;
jakintsu ta garbia,
apal da lasaia,
ori beste bat ainbat
egingo da saia.

4/ Laugarrena diozu
Gabiria'tarra...
Zeori ez al zera
gu bezin alperra?
Ixeke egitea
da gauza bat txarra,
saiatu zuzentzera
ein dozun okerra.

5/ Poz osoan bainago
Kirikiño'rekin,
bakarrik naiz *Aldape*
zirikariakin;
zeñek izpar geiago
idaztera ekin,
sinistu jarraitzeko
dagola

Erauskin.

Euskadi, 1920.XI.7.

Agidanean, Erauskin'en gustoko izan etzan zerbait idatzi zuan an edo emen Andoain'go *Aldape* orrek, eta arek bertso auen bidez erantzun.

Aldape ori ez dakigu nor zan; *Txadon-zaia*, Astigarraga'ko Txomin San Sebastian zana zan; *Kirikiño*, berriz, Ebaristo Bustinza idazle ospetsua (1866-1929).

Murumendi eta *Gabiriatarra* nor ziran guk beintzat ez genekian, baiñan Erauskin'en seme Martinek onela esan digu:

«*Murumendi* Itsasondo'ko sakristau txikia zan, erri orretako sekretario, gure aita zanaren adiskidea. Beronek *Argia'n* idazten zuan. Taberna bat zuan Itsasondo'n. Oso gaztea nintzala, bein aren etxera joan nintzan, euskal jai bat ospatzeko, arek zituan leiotarako apaindurak gure etxean ipintzeko. Beronen izena, Jose Anjel Izuzkiza omen zan.

Gabiriatarra Gabino Murua zana izan zitekean. Onek ere *Argia'n* idazten zuan.»

Andik egunetara, 1920.XI.17'an, bertso oiek zakar xamarrak zirala idurituta, itz auek argitaratu zituan Erauskin'ek *Euzkadi'n*:

«Andoain'go *Aldape'ri*: Etzaitut ezagutzen. Pozez nago ezagutzeko. Datorren igandian uste det ortxen izango naizela. Asteasu ta Zizurkil'era juan bear det, or ere badauzkat ezagunak-eta, aspaldian itz aspertu bat egiteko naiturik; eta orruntza ezkerro etzaute zuek ere urruti. Jakin det zeradela gazte zintzo bat, eta nik uste nuan orko kopeta beltz itzaldun orietakoren bat asi zaigula illea artutzen. Bada nik egin nizun erantzuera ona kankallu onek! Ez ikaratu, ez; ekin idazten bildurrik gabe. Emendik aurrera ez dizu erantzungo kirtenkeririk *Erauskin Errotari'k*.»

(1922)
BERTSO BERRIAK
AFRIKA'N GAUDEN EUSKALDUNAK
JARRIAK

- 1/ Bertso berriak jartzera goaz
egiaz da borondatean,
millaz gañera bederatzi eun ta
ogei ta bigarren urtean,
itz bat bakarrik tildatu gañe
miliziaren kaltean,
jakin zazuten nola gabiltzan
metralla-txistu artean.

- 2/ Afrika'n gauden euskal mutillak
jartzen ditugu bertsoak,
ondo ikasi, neskatx da mutill,
aitonak eta atsoak;
emen semeak ill da or daude
triste guraso batzuak,
eskerrak geuri laguntzen digun
Jaungoiko errukitsuak.

3/ Emen semeak illda or daude
zotinka asko guraso,
geureak ere gerta litezke
modu orretan akaso;
konpiantzarik geren buruaz
iñola're ezin jaso,
ordu askotan gertatzen gera
biziaz etsita oso.

4/ Oroitzen zaigu aita ta amak,
senide, parienteak,
baita gañera ez gutxiena
andregai kutun maiteak.
Noiz irikiko ote diguzute
zeuren etxeko atepak?
Zuenganako amorioaz
dauzkagu biotz beteak.

5/ Neskatz kutunak, egiten gera
zubekin asko oartu,
nai gendukena sano ta azkar
zeuren aurrera agertu;
zeruko Ama Erregiñari
lagundutzeko agurtu,
gutzaz etsita senarrik berriz
belarri-motzik ez artu.

6/ Euskalerrian jaio giñaden
garbi ta zintzo azita,
askotan emen gertatzen gera
geren biziak etsita;
pultsu-indarrak goien ziranak
barreneraño jetxita,
Ernio'ko aitzak negar ein leike
nola gabiltzan ikusita.

7/ Jaiotzea beste kulparik gabe
au al geunden merezita?
Morralarekin jarri zaizkigu
bizkarrak ondo ezita;
gertatzen bagera zori txarrean
emen biziak utzita,
esaten degu: «Mutillak, gaudek
zerua irabazita!»

8/ Amak gosaria eman da iñoiz
egiten giñion muziñ,
nai izan arren orain guk ura ¹
iñola billatu eziñ;
emen ederki ikasitzen da
jan da edaten edozeiñ,
or txarra zala esandakoa
orain guri nork janaziñ.

---

¹ Bertso-paperak: *naiz izan arren.*

- 9/ Batzuek berriz etorri ziran
onuntza boluntario,
orain Afrika'ri egingo lioteke
pozik askorik adio;
beren buruari ernegatuta
artu diete odio,
illdakoarentzat ollo salda ta
botikak ez du balio.
- 10/ Mutil gazteak, zuentzat ere
orra ejemplo bat ona:
farrandak utzi, zintzo ibili,
sobratu diru al dana;
txorakerian or gastatu ta
askok daukaguna pena,
errukarri zebillek emen
pezta bat ez daukena.
- 11/ Gure lagunak batzuek etxera
emendik jun diranean,
pozak zoratzen omen dabilta
nola gau ta egunean;
emengo ibiliz oartu baietz
ordurikan geienez,
mundu onetako zoriona guk
orruntza gatozenez.

12/ Egunen batean zuetara gu
sano etortzen bagea,
zer litekean ez dakigu guk
munduan ditxa ohea;
zaputzik gabe jango ditugu
taloa eta babea,
izaizu arren gutzaz kupira,
zeru ta lurren Jabea!

Erauskin Errotariak

Bertso-papera, «A. Zunzunegui. — *Beasain*»
moldiztegiaren argitaratua, Donosti'ko Gregorio Mu-
jika zanaren bilduman.

* * *

Bertso auetzaz onela esan digu Erauskin'en
seme Martinek:

«Oik saldu giñuzen Larraitz'en aitak eta biok.
Anaia Ramon etzait gogoratzen. Guardiazibil bat
etorri ta eskatu:

—*Dame uno.*

Nik amar xentimo eskatu ta arek eman.

Gero aitak:

—Ik guardiazibillari ere kobratu diok ba!

Ta nik:

—Zergatik ez nion kobratuko ba? Nik saltzeko
neuzkan!

* * *

Lazkao-mendi'ko Inazio Zurutuza Afrika'ko gerra ortan ibili zan. Andik etorrita, Erauskin'en alaba Nemesiarekin ezkondu zan eta aren sui biurtu. Inazio Zurutuza ori illa da. Argibide au, Erauskin'en seme Joakinek eman digu.

Bertso auek nola paratu ziran, ez digu iñork ere adierazi. Gure iritzirako, Inazio Zurutuza orren antzera gerra ortan ibillitako mutillen batzuek bertsoak jartzeko eskatuko zioten Erauskin'i, eta onek aien gustoa egin, eta an zebiltzan soldaduen izenean jarri ere.

(1922)
SABIN-ALDEZ

Gau eta egun oartzen zaigu
geure aita Sabin zana,
eusko-aberria mirarrituz
izendatutzen dutena.
Ta nola ez Ama Euskadi'ren
seme azkar ta zuzena,
Sukarrieta'n lur onengaitik
asnasea utzi zubena,
ludi guztian sortu leiteken
semerik argitsuena?

Geuk bear ainbat ezin goititu
edo jaso ere naita;
bazendekizu zenbat zaitugun
seme illun onexek maita!...
Oiu garbian deitzen dizugu
euskotar guztion Aita.
Argi bizia izandu baziñan
gizon azkarra're baita.
Argatik gora jaso nai zaugu
gu euskotarrak gera-ta.

Txapela kendu burutik eta,
idatzi-zale argia,
fedez biziaz aitor dizugu:
etziñan seme nagia.
Gezurra sartu lurpera eta
egia erakutsia,
Aita Sabini aitor deiogun,
noiz dator gure gogoa,¹
izan zalako sei laterrien
piztale miragarria.

Ainbat ariñen jaso deiogun
marmol gogorrezko arriz.
Euskadi maite degun semiok
opa diogu bost aldiz.
Anei-aneika jungo giñake
guztiok naitasun aundiz,
eta pozikan anka gorrian
edo arkaitz eta mendiz.
Zori aundia bizi generala
baldin zabalduko balitz!

Ordizia'tik
Erauskin Errotari

Euzko Deya aldizkaria, 1922, II.

* * *

Laugarren bertsoa, 1935.XII.8'eko *Argia*'n ere argitaratu zuan *Erauskin*'ek, Aldaketak: 4/1: Taiu bat ona jaso dezaiozun; 4/3: Ama Euskadi maite degunok; 4/5: ikertutzea joango giñake; 4/6: guztiok maitasun aundiz; 4/7: baita ga-

---

¹ Puntu au gaizki dago; *Erauskin*'ek etzuan ola jarriko.

ñera anka gorrian; 4/8: nola arkaitz eta mendiz;
4/9: zer zoriona gu bizi gerala; 4/10: ori argi-
tuko balitz.

Ta aurretik beste bertso au:

Geure aita Sabin ez balitzaigu
Euskadi piztera irten,
nungoak eta zein giñan ere
ez genduan guk jakiten;
baita gañera urte gutxi barru
oinpeko belarra jaten,
ura bezelako semeak gutxi
dira ludian izaten,
orregatikan idatzitzen det
guztiak jakin dezaten.

* * *

Azken bertso au, *Argia*'ren 1934.XII.23'eko
zenbakian ere argitaratu zuan; 5 eta 6'garren le-
rroak aldatzen ditu:

beragatikan saia gaitezen
zor zaion eskerrak ematen.

Eta beste bertso au ere bai:

Milla zortzireun irurogei
eta bostgarren urtean,
Ilbeltzak ogei eta sei
zituan egun batean,
gure aita Sabin jaio zanean
Bizkai'ko Abando maitean,
ark utzi zigun bide zuzenetik
zintzo ibili gaitean.

* * *

Sabino Arana'ri buruz beste bi bertso ere ba-
ditu, *Argia'ren* 1931.XI.8'an argitaratuak:

Euskadirentzat izandua dan
egunikan illunena,
Jaungoikoak, ail, Sabini
Beregana deitu ziona.
Etsaientzako beste aldera
txit zala pozgarriena,
uste zuten andik aurrera
berena zutela dena,
orduan beziñ irmo daukagu
iru margodatan ikurriña.

Jel ikurriña iru margodatan
emen daukagu ederki,
zuri ta gorri eta orleaz
apainki eta indarki.
Zer esan nai duan euskotar askok
ori oraindik ez daki,
orra idazten ni asi bada
denak ikasteagatik,
irakurrita gogoan izan
orain eta gero beti.

* * *

Ta *Argia'n*, 1934.V.20:

Jeltzaleak zintzoak
baldin bagerade,
bide zuzenetikan
ibiltzea obe;
aita Sabin Arana'k
esana du au're;
Euskadi ez askatzeko
Jaungoikorik gabe.

Sabinen esan aiek
nik daduzkat ontzat,
abertzale egizkoak
ala bear beintzat;
euskotar denok izan
Euskadiarentzat,
baita Euskadi berriz
Jaungoikoarentzat.

EZPATA-DANTZA

Ezpata-dantza ludian danik
dantzarikan garbiena,
Zaldibia'ko seme Iztueta
berau zuzendu zubana,
aitortzen degu bazuala almena ¹
Goiko Jaun onak emana.
Dantza garbi sutsuena,
Euskal-Errian bakar-bakarrik
pozez ikusten deguna; ²
semetxoari au erakusten
saiatu, aita eta ama,
odeitu egiz al dana,
asko alditan bai txit pozikan ³
begira egoten gerana,
ankaz ta eskuz, ezpata, makillaz
bizkor egin bear dana,
zaituaz bere laguna;
beroi laztantzen igarotzen zait
jai ta aste, gau ta eguna,
dalako dantza gartsuena,
zori onekoa len orain beti
dantza au izartzen duana.

Bertso luze au, Erauskin'en esku-idatzietan
azaldu da.

¹ Lenengo idatzi zuana: *bazuan*.

² Lenengo idatzi zuana: *oroituz ikusten deguna*.

³ Saiets batean idatzia: *aldi askotan txit pozikan*.

(1924)
BERTSO BERRIAK
KEIXETA AIZKOLARIARI JARRIAK

1/ Bertso berriak argitaltzeko
oraintxen badet bidea,
aizkolari bat daukagulako
kontrariarik gabea;
personari bai aitor deiogun
daukan abilidadea,
berrogei eta bi urterekin
orren ajilidadea!

2/ Berau da Jose Aranburu ta
deitzen diogu Keixeta,
Azpeitia'ko Urreztillean
jaio, azi, bai bizi-ta;
gizon bizkorra eta aizkoran
zalla, ondo ikasita,
jokatutako apustu danak
len dago irabazita.

- 3/ Uzkudun'ek beiñ premioetan
eragin zion Gernika'n,
ark ere orain ez jokatu nai
orrekin apusturikan;
zain dobletako gizona dala
dago ezagaturikan,
edozeñeri jokatutzeko
ez daukana bildurrikan.
- 4/ Iaz Zumarraga'n itz egin zuan
gizon prestuen moduan,
anuntziatu zuten garbiro,
guk irakurri genduan:
erdi aukeran jokatutzeko
iñor bazegon munduan,
trebe zegoala edozein plazatan
bati jotzeko ondoan.
- 5/ Orri jokatzeko gobernatutzen
badira egonak aurrez,
aizkoran egin saioak eta
ondo jantzitzen indarrez;
pentsatzen dute irabazitzen
ez dala egongo errez,
berrogei eta bi urterekin
guztiak dauzka bildurrez.

- 6/ Alderik askoetara orrek
egindu ditu azañak,
ia aurrera egiten dituan
lenago iñork ez añaak;
ustez seguro egonagatik
gertatzen dira eziñak,
reuma-aiderik ez daukatela
orren gorputzeko zañak.
- 7/ Kalanbririkan ere ain gutxi
beso, belaun da gerriak,
ikusten danez orren almenak
ez daude oso urriak;
lau kanakotan markik aundiña
jarrita Atxunberria'k,
seme jatorrak azitzen ditu
Azpeitia'ko erriak.
- 8/ Ezkondu eta familiako
guraso egonagaitikan,
ezagutzen da ez dagoala
txit galdua alperrikan.
Asko bezela baldin balego
naiko txuleta janikan...
Munduko lurak ez du mantentzen
gizon bizkorragorikan.

9/ Taloa eta babea janez
basoan askotan lanean,
bazkarien bat noiz edo biar
ferira datorrenean;
berrogei ta bi urte beteta
dabil irugarrenean,
aizkoran ez du iñork jarri nai
jokutzen aldamenean.

10/ Merezi duan persona bati
zabaldutzearren fama,
pentsatua naiz kantak jartzera
dala gauzarik onena;
mundu guztiak maitatutzen du
ondo portatutzen dana,
siglo batean gogoanko du
Keixetaren aitormena.

11/ «Iñork ez daki oraindik zenbat¹
Keixetak egin lezaken»
gizon askori entzuten diet
ari dirala esaten;
edade ortan orrelakorik
ez dago eta izaten,
nik bertsoetan zabaldutzen det
munduan jakin dezaten.

---

¹ Bertso-paperak: *zenbait*.

12/ Ez dakiguna, apusturikan
berriz jokatuko al dun,
Jaun-Goikoa da betikoa ta
gertatu leiteke galdun;
berau egia dala ez dakit
iñork sinistuko al dun,
gaur Keixeta da eguzkipeko
aizkolarien txapeldun.

Erauskin errotariak
(1924)

*Iñork ateratzea debekatua dago jabearen bai-
mena gabe.*

Bertso-papera, «*Beasañe'n A. Zunzunegire'n
moldiztegia*» argitaratua, Donosti'ko Gregorio
Mujika zanaren bertso-bilduman.

Firmaren azpiko zenbakiak, paperari eskuz
idatzi ta erantsita daude. Bertsoak jarri eta pa-
pera argitara atera zan urtea adieraziko dute.
Izan ere, Keixeta 1881 urtean jaioa zan, eta, ala,
1924'an gertatu bear bederatzigarren bertsoak
diona:

berrogei ta bi urte beteta
dabil irugarrenean...

* * *

Keixetaren aitamenik izango da berriz ere li-
buru ontan eta ari buruz zerbait esatea on izan-
go da.

1931'eko *Argia'ren Egutegia'n*, arekin eginda-
ko izketaldi bat argitaratu zuan *Iturri-txiki* izen-

goitia zuan batek. Izketaldi orretatik artzen ditugu onako auek:

«...Aratz-erreka'n begiak lenbizi argitu nituan. Azpeiti'ko baztar ezkutatu orixe makiña bat gizon bulartsuen sorterria izan da.»

«...basetxe au?

—Antxite basetxea da. Urrustil'ko parrokira egiten da. Ona etorri giñan eta emen bizi gera.»

«—Bañan, noiz eta nola asi ziñan aizkoran?

«—Aizkoraz, gazte-gazte nintzanetik, bañan aizkora-apustuan 21 urterekin lenbiziko aldiz jokatu nuan.

Aro artan, ikazkiñan aritzen nitzan eta gure artean eztabaida bat sortu ta Urrestil'ko plazan *Tobera Migel* ta *Praka-aundiren* aurka, tronko erdi bakoitzean aldatzen zirala «bikotea», jokatu ta irabazi egin nuan, Barrena'tar Galo alkate zela.

Ordutik aurrera aizkolari egiña nitzan. Laster asko, Bidani'ko *Beltza* esaten ziotenari, jokatu ta irabazi; ta gero, oso larri ibilli ondoren, Beizama'ko *Leundi*'ri irabazi egin nion.

—Noiz artu zendun zure jokalari-bizitzan pozik aundiena?

—Pozik geien eman zidan apustua, 30 urtekin jokatu nuan Beizama'ko Joxe Mari *Iruria*'ren aurka. Beizamatarrak kana erdiko 19 tronko ta nik 20 ebakiko nituan. Ondoren, 121 bira zezen-plazan edo 14 kilometro inguru lasterkatuko giñuzen. Ura izan zan apusturik ospatsuenal! Azpeiti'n jokatu ta irabazi egin nion.

Geroztik, iñori etzaio bururatu nik orduan egin nuen marka zapaltzea.

Gero 42 urte nitula...

—Baña bitarte orretan aizkorari utzi egin al zenion?

—42 urte nitula beste ekiñaldi bati asi nion. Aia'ko Txikia'ri, Mendaro'ko Kortaberri'ri ta Aia'ko Aundia'ri, denari irabazi.

«—Ta zer egin zenduan besoarekin?

—Oraintxe dirala lau urte inguru, —ez geldirik egotearren nunbait— zerra baten ari nintzala lanean, eskuiko eskuko bost beatzak ebaki zizkian eta, jakiña, elbarritu egin nintzan aizkorako.

—Ez zearo orratik.

—Asko, asko. Iñork uste baño geiago. Alare geroztik jokatu izan ditut apustu ospatsu batzuek. Bat, Azpeiti'n, 6 tronko ebaki ta 70 bira bertako zezen-plazan egitera, 46 urterekin eta 27 urteko *Agartza* aizkolari onenetakuen aurka eta irabazi egin nion.

Bestea, orain urte bete inguru *Ezkurre* Napparro'ko aizkolari onari jokatu nion Tolosa'n eta baita irabazi ere.

—Zenbat apustu galdu dituzu?

—Dirua eginda jokatu dituan guziak irabazi ditut.

—Zenbat aldiz jokatu?

—Bost aldiz jokatu-ta iru aldiz galdu premiuetan. Lenbizi, Gernika'n, Uzkudun'i; Deba'n bikoteari, ta Azpeiti'n Zapata'ri ta Antxixi'ri (bikoteari). Donosti'ko Eusko-etxean, bi aldiz lenbiziko saririk gabe gelditu.»

(1924)
BERTSO BERRIAK
SAN FERMIN GLORIOSOAREN BIZITZARI
JARRIAK

1/ Erregu askoz beartu naute
kanta batzuek jartzeko,
Naparroa'ko seme San Fermin
gloriosoarentzako;
religioso egiazkoak
pozikan daude artzeko,
fede gabeak ikasi eta
sinismenean sartzeko.

2/ Aita San Fermin Naparroa'ko
Iruña'n zana jaioa,
San Saturninok kristau egiñaz
eman zion bataioa;
Jesusentzako izandu zuan
zorrotza amorioa,
il zan ordutik argaitikan da
bere ondora igoa.

3/ Firmo aita, Eujenia ama,
San Ferminen gurasoak,
izan zeitezken aundienetako
kristau relijiosoak;
egiten zituzten gau eta egun
zintzo asko errezuak,
baita eskaiñiaz Jesus onari
beren bizitza osoak.

4/ Aita San Fermin milagrosoa
Naparroa'ko semea,
zintzo eta umil ibiltzen zana
gurasoen esanea;
ereje asko biurtu zuan
Jesus zan sinismenea,
guztion Aitak argaitik dauka
artuta aldamenea.

5/ Saturninoren kapiladuak
zuban Onesto izena,
Frantzia'ko Tolosa'n jaioa,
Iruña'n bizitzen zana;
Firmo eta Eujeniaren
etxera bildutzen zana,
Jesus nola zan San Ferminari
erakutsitzen ziona.

- 6/ Emezortzi urte zituanean,
Frainzia'ko Tolosa'n,
apaiz egiteko estudiatzen
San Fermin gogoz asi zan;
seme argi eta azkarragorik
iñun etzeikean izan,
urte gutxi barru Jesukristoren
ministro digno egin zan.
- 7/ Izkin tokitik predikatutzen
txit zan miragarritua,
aditu eta gelditutzen zan
mundu dana arritua;
Jesus nola zan sinismenean
milla asko jarritua,
laister autu zuten Iruña'rako
obispo konsagratua.
- 8/ Bear ainbat apaiz Iruña'n utzirik
egiazko borondatean,
joan da asi zan predikatutzen
Anserni Anjers partean;
Beauvaisés'en lotuta preso
sartu kartzela batean,
etzuten atera gobernadore
angoa il zan artean.

9/ Atera zuten gobernadore
gogor ura il zanean,
Normandi eta Amiens'en
berriz asi zan lanean;
milla ereje gonbertitutzen
zituala egunean,
jaungoiko faltso gezurrezkoak
bildurturik aizkenean.

10/ Sendatzen zituan gaixo zeudenak
nola eri elbarriak,
biurtu ere Jesusen alde
gaizto kruel biurriak,
era onetan argiturikan
milagro arrigarriak;
jakin zuanean, beregana deitu
ango gobernadoriak ¹.

11/ Galdetu zion: «Zeñen izenean
egiten dezu oinbeste lan?»
Erantzun zion: «Jesusenean,
iñola ezin bestelan.»
Orduan ere gizon gaiztuak
baziran orain bezelan,
San Fermin berriro sartu-azi zuan
illuneneko kartzelan.

---

¹ Bertso-paperak: *gobernadoreak*.

12/ Bañan Jaun-Goikoak bialdu zion
pozgarrizko aditzera:
«Egin dituzun lanarengaitik
Nik sariatua zera;
martirioaz irabazitako
korona zatoz jartzera!»
Agorrillaren ogei ta bostean
gertatu zan agertzera.

13/ Rizerio Barok agindu zuan
kartzelan mozteko lepoa,
iñoren bistan kenduta bildur
irtetzen alborotoa;
illoztu eta ala utzi zuten
San Fermin gizarajoa,
Amiens'eko San Anjel elizan
gorputza izkutatua.

14/ Urte askoan arrata aundiz
egiten ziran saiatu,
jakin nairikan arren gorputza
nun ote zan enterratu;
obispo Salbiok San Fermin zuan
milagro aundiz topatu,
Amiens'ko San Anjel elizan
gaur egiten da gertatu.

15/ Uztaillaren zazpian degu
geure San Fermin eguna,
ondasun eske kristau fielak
millaka biltzen gerana;
Naparroa'n dago eliza asko
San Fermin izen duana,
Azkarate'koa da guztietan
altsu miragarriena.

16/ Jesusek eskura artu gaitzala
aizken orduko garaian,
San Migel ere goi-aingerua
zaindari daukagu goian;
oieri eskatzen bizi guztian
saia gaitzan atalaian,
agur, San Fermin, guzaz oroitu
Josepetako zelaian.

1924'an Erauskin Errotariak

Bertso-papera, moldiztegi-izenik gabea, Orendain'go Juan Garaialde'ren eskutik jaso.

* * *

Argia'k ere argitaratu zituan bertso auek:

1933.IX.3'an, lenengo bertsoa. Aldaketak:
1/1: Erregu askoz beartzen naute; 1/4: begiragarri arentzako; 1/5: erlijioso egiazkoak.

1933.IX.17'an, 2, 3, 4 eta 5'garren bertsoak.
Aldaketak: 3/3: izan ditezken aundienetako;
3/5: egiten zituen gau eta egun; 3/6: zintzo

otoitz errezoak; 4/5: ereje asko biurtu zituan; 4/7: guztion Aitak orgatik dauka.

1933.X.1'an, 6, 7, 8, 9, 10 eta 11'garren bertsoak. Aldaketak: 6/3: apaiz egiteko adieratzen; 7/2: zala begiragarritua; 7/4: ozte dena arritua; 7/6: aneika asko jarritua; 7/8: gotzaia konsagratua; 8/6: sartu espetxe batean; 9/2: gaizto ura il zanean; 9/5: milla gaizki egille onbidetuzen; 10/5: era onetan argitalduaz; 10/6: egikera arri-garriak; 10/8: gobernadore berriak.

1933.X.22'an, 12, 13, 14, 15 eta 16'garren bertsoak. Aldaketak: 12/4: nik saritua zera; 12/6: korona zorrotz jartzera; 13/1: Rizeriobarok agindu zuan; 13/2: espetxean mozteko lepoa; 13/8: gorputza lurperatua; 14/5: gotzai Salbio'k Deun Fermin zuan; 14/7: Amiens'ko San Migel elizan; 15/2: geure San Fermin'en eguna; 16/7: agur Deun Fermin, gutzaz oroitu.

(1924)

GORA GURE EUSKALERRIA!

- 1/ Biotza daukat beti eskari
arren gogoartzeko,
illunpetako euskotarra
argi-izar bat jartzeko;
ingi onetan oju garbia
euskaldun guztiontzako,
zapuzkeria baztar utzita
Amarengana biltzeko,
atzeritarrak gu bizirikan
dabiltza lurperatzeko.

- 2/ Orra zuentzat, anai-arrebak,
neure ongi etorria,
Amarengana maite biltzea
zer gauza miragarria!
Banakatuta gabiltzalako
daukagu negargarria,
lenago ere argatik dago
arrotzen mende jarria,
Jaungoikoari besteri zorrik
ez dion Euskalerria.

- 3/ Gauza bearrak emen garbiro
nai ditut adierazi,
ez dakitenak bear luteke
irakurri ta ikasi:
aita eta amak seme jatorrak
egiten dituzte azi,
ta etxerako onak dirala
gañera berriz ikusi,
aiek bialduta morroia nola
jarri etxeko nagusi?
- 4/ Morroia etxean nagusi eta
semeak joan bearra,
era onetan bialdu zuten
jatorrizko Lege Zarra.
Anaitu gaitzan euskotar danok
artu dezagun indarra,
gañerakoan jatera gatoz
gure oin azpiko belarra,
au ikusita arkaitz biziak
egin lezake negarra.
- 5/ Nekazariak arto-gariak
soroan ditu egiten,
aiengatikan saldu-tokitik
asko jan eta edaten;
gutxireneaz etxogin bear
zortzi-beratzi illabeten,
eldutakoan jarritzen ditu
metan denak larrain baten,
nola arrotzari utziko dio
aiek andik eramaten?

6/ Gure Gipuzkoa'k izandu zuan
urte oroigarriena,
edestiak dio millaz ondoren
zala berreungarrena,
Urriak ere zuala berriz
zortzigarrengo eguna,
Naparroa'tik aldendu eta
Gaztela'ra jarri zana;
ikasi eta gelditu bedi
lenago etzekiena.

7/ Naparra utzita bera joan zan
Gaztela'rekin jartzeko,
Alonso errege zortzigarrena
pozik zegoan artzeko;
Mondragoi'eko erri ederra
gauza erabakitzeko,
bañon ark guri ez agintzeko,
ain gutxi ikututzeko,
gañerakoan guk nai bezela
erara gelditutzeko.

8/ Erabaki ura asko alditan
guk degu irakurritzen,
ez dakitenak entzundakoan
guztiz dirade arritzen;
degun gogoia oso ez bazaigu
beintzat erabat urritzen,
illunpetako gazte guztiak
alegin gaitzan argitzen,
Gaztela erriko erregek guri
etzigun ezer agintzen.

9/ Milla lareun larogei ta bian
Gipuzkoa'k inglesakin
amar urteko anaitasuna
artu zuten alkarrekin;
oek gudarik izan ezkeru
Gaztela'ko erregekin,
Gipuzkoa'rik ez irtetzeko
arengana berorrekin,
or agertzen da erregek nundik
agintzen zuan gurekin.

10/ Gauza bearrak erakutsitzen
saiatzen gera alegiña,
euskotar onak poz artzen dute,
txarrarentzako da miña;
guk ez dakigu zergatik duten
oiek orrelako griña,
aurrera ere egingo degu
izketa beti berdiña,
ordun bezela lege zarraren
mendean egon bagiña!

11/ Milla berreungarren urtean
batu giñan Gaztela'ra,
milla irureun ta ogei ta amabian
urrena berriz Araba;
milla irureun ta irurogei ta
emeretzian Bizkaia,
milla bosteun eta amabian
azkenekoa Naparra,
bañon erregek ez egiteko
ikututxo bat bakarra.

- 12/ Milla zazpireun ta larogei ta
bederatzian Prantzia
etorri zan Zuberoa ta
gure Laburdi kentzea;
indar andia ark zeukalako
etsai gaiztoen antzea,
Gaztela erriko errege gutxi
azaldu zan laguntzea,
ura guretzat ezer etzala
or dago ezagutzea.
- 13/ Milla zortzireun eta ogei ta
emeretziko urtean,
Urriak berriz ogei eta bost
zituan egun batean,
atzerritarrak lau onuzkoak
lotu giñuzten katean;
orain argatik agintzen dute
arrotzak gure artean,
euskotar danok anaitu gaitzan
ortik askatu gaitean.
- 14/ Soldaduzka ere jarri ziguten
berrogei urte barruti,
Euskalerrria etsai batzuek
etzuten asko erruki;
emengo umeak orain argatik
joaten dirade urruti,
lenago berriz ez giñadenak
irtetzen geren lurreti,
negargarri au sortu zitzaigun
bi gizon salduengati.

15/ Zarrak erdiak daude logale,
gazteak esnatutzeko,
alegin guztik bear ditugu
euskaldunok anaitzeko,
gerok nai degun aldun zintzoak
epai onetan jartzeko,
jatorrizko gure aginteak
Amarengana ekartzeko;
bildur da lotsa zeñek biar du
bere gauza eskatutzeko?

16/ Eusko-erriari zer egin zioten
gure Jaungoikoak daki,
nik beti berdin entzuten diet
bai ogeiri ta bai bati;
lau seme gaiztok lurra jo arte
arrunt nai digute jarri,
bañon maiteok jaso nai degu
len zan bezela gañeti,
gora euskotarron anaitasuna
orain, gero eta beti!

Erauskin Errotariak
(1924)

Bertso-papera, «*Tolosa'n E. Lopez'enean*» argitaratua, Donosti'ko Gregorio Mujika zanaren bilduman.

Bertsoetatik ez da argibiderik ikusten, sail au noiz jarria dan somatzeko. Baiñan egillearen firmaren azpian, eskuz idatzita, onela esaten da: 1924. Seguru aski, Mujika'k berak idatzia izango da eta ontzat ar dezakegu. Mujika'k noiz eskuetaratu zuan esan naiko du.

Beste argitaraldi bat, moldiztegi-izenik gabea,

Aia'ko J. Telleria'ren eskutik jaso genduan. Aldaketak: izenburua: Gora Euskadi!; moldiztegi-utsegite bat edo beste; eta 14/10; bi Karlos Borlonengatik.

Argitaraldi ori bera, Alegi'ko Rikardo Intxausti txistularia zanaren bilduman ere agertu da. Onek ere badu bere eraskiña: 22 Sept. 1932. Intxausti'k paper ori bereganatu zuan eguna adieraziko du.

Beste argitaraldi bat, «*Imprenta Macazaga — Rentería*». Onek, aurrekoak bezelaxe bertso guziak. Ez nuan apuntatu zeñi jaso nion.

«*Bertsolariya*» aldizkaria, 50'garren zenbakian, 1932.VIII.28. Aurrekoak bezelaxe, bertso guziak.

* * *

Erauskin'en libreta batean, eskuz idatzita, sail ontako zenbait bertso agertu dira, beste gisa batez eratuta. Libretak lenengo orria falta du eta irugarren bertsoetik asten da, baiñan ori ere ez osorik:

orain Euskadi jaso nai nuke
.....izarretaraño, (1)
zer da itxumen gogorragorik
Ama ukatzea baño?

Urrena, 1931'an *Gora gure Euskal Erria* izenburuarekin argitaratu zuen 12'garren bertsoa, aldaketa onekin: bera euskadiatarra.

Ondoren, bertso berri bat:

---

¹ Lenengo itza ez degu ongi irakurtzen; *oroik* edo olako zerbait dio, baiñan orrek zer esan nai duan ez degu ulertzen eta puntuz idatzi degu.

Ama Euskerari seme etsaiak
jo ain zioten barrena,
gorroto nola ez du izango
olako senide txarrana?
Nik esaten det gauza oriek
Amari egin ziona,
deabruakin mutur-joka bat
egin dezala aurrena,
inpernuako leizean sartu
gero betiko urrena.

Urrengo, sail ontako 3 eta 4'garrena, aldaketa
auekin: 3/1: Asi naiz eta bear diran gauzak; 3/3:
ez dakianik baldin badago; 3/4: ondo aituta ika-
si; 3/5: aita amak seme ondraduak; 3/9: aiek
bialduta arrotz bat nola; 3/10: jarri etxean na-
gusi. 4/1: Arrotza etxean nagusi eta; 4/2: semiak
aldendu bearra; 4/3: onela bada biraldu nai du-
te; 4/4: gure jatorrizko lege zarra; 4/5: alkartu
gaitzan euskotarra; 4/8: oiñ azpiako belarra;
4/9: au ikusita arriak berak.

Gero, 13'garrena, baiñan oso aldatuta eta bi
lerro geiago dituala:

Milla zortzi eun ogei eta
emeretzigarren urtean,
Urriak ogei eta bost
zituan egun batean,
euskal erriak lendabiziko
sartzen asi ziran lurpean,
seme etsaiak zeuzkelako
asko beraren tartean;
oien kupiraz ez iñor egon
zakurrik bada katean,
ez dezatela arrotzak agindu
gure etxeko atean.

14'garrena urrengo, baiñan oso aldaturik au
ere:

Gero kintak ezarri ziguten
berrogei urte barruti,
seme etsaiak Ama Euskera
etzuten asko erruki;
neroni ere izandu nintzan
emendik oso urruti,
Madril'dik artu ninduen
da Cuba'raño aurreti,
gaizto batzuegatik majiña batek
nozitu degu larruti.

Ondoren, bi bertso berri:

Kondairak dio gure aberriak
dituala sei laterri,
Gipuzkoa, Bizkaia, Araba, Naparra,
Zuberoa ta Laburdi;
aizkeneko bi oriek zirala
frantzesaren mende jarri,
beste lau oek nastu-azitzen
etsaiak badabiltz larri,
baño nor bagerade gureak daude,
eutsi euskotarrak alkarri,

Gure biotzak ez badirade
erabat biurtu arri,
anai leialak, al dan guzia
eutsi deiogun alkarri;
gerok zaitzekoak jatorrizkoak
badauzkagu sei laterri,
beragatikan Ebro lurrean
muga on bat zuten jarri,
arez auzkoak guri aintzera
ez ditezela etorri.

Bi bertso auek, 1932.XII.8'an ere argitaratu zituan Erauskin'ek *Argia'n*; lenengoa, aldaketa auekin:

1/2: Edestiak dio gure Euskadi'k; 1/6: Frantzia'ren mende jausi; 1/7: lau onuzkoak nastu artean; 1/8: etsaiak larri; ta bukaerako bi le-roak falta dira.

Ta bigarrena oso aldaturik:

Euskotarrak, anai-arrebak,
egutsi deiogun alkarri,
gure biotzak ez badirade
erabat biurtu arri.
Ernaizu jauna besarkadatzea
neure biziko pozgarri,
itz ori ondo bete naikoa
ni *Erauskin Errotari*.

Ernaizu ori, Etxarri-Larraun'go berri-emalea zan *Argia'n*, eta ari bixita bat egiteko asmotan zan Erauskin.

Ta, azkenik, 1930'an argitaratu eta *Ama Euskerari jarriak* izena duan bertso-sortaren 14'garrena, aldaketa auekin: 14/1: Erdalduna're gu bezela da; 14/3: eta askotan etortzen dira; 14/4: geronen aldamenea; 14/7: jaiotakoak bearra badu; 14/8: saiatu nai al danea; 14/9: bañon agintzen ez emen utzi; 14/10: dijoatzela berenea.

(1925)
BERTSO BERRIAK
BI AIZKOLARIARI JARRIAK

- 1/ Kantak argitaltzeko
artua naiz berri,
berrak diradela
nunbait igarri,
gipuzkoar bi gizon
aizkolariari:
Aia'ko Txikia ta
Jose Keixetari;
desafioak sarri
papeletan jarri,
biak naita larri
alkar dute neurri;
orain ere Keixeta
irabazlari.

2/ Milla bederatzi eun da
ogei ta bostean
Jesus jaio zanetik
gauden urtean,
Otsaillak ogei ta bi egun
zituan batean,
aizkol-apustua zuten
Gipuzkoa partean,
Zarautz erri maitean,
gizonez betean,
plazako atean
zein sartu tartean?
Saiatu dira alkar
ausi artean.

3/ Egun ospatsu ortan
Zarautz'ko plazan
eltxo-mordo erara
jendea bazan.
Atzaparrak betean
billeteak dantzan,
trabes egin gabeko
gizonikan etzan.
Biak esperantzan,
oso segurantzan,
ala ezagun zan,
batek bear zuna zan;
tongo egin dutenik
ez leike esan.

4/ Biak dirade guztiz
aizkolari onak,
aitortzen diotegu
euskaldun denak,
beti ere txit ondo
portatu diranak,
argaitikan dauzkate
orrelako famak;
bizkorrak kemenak,
indartsu almenak,
ez azi txaldanak
aitak eta amak,
naiz-ta Keixetak urte¹
geitxo joanak.

5/ Azkar mozten dituzte
aizkoraz trunkoak,
nola kana erdiko
naiz kanakoak.
Seme bizkorrak egin
zitian Jainkoak,
ondo ikasiak eta
indar aundikoak,
zain dobletakoak,
ez nolanaikoak,
ain gizen flakoak,
lirañentakoak;
sarritan datoizkigu
erretratoak.

---

¹ Bertso-paperak: *naiz-ta Keixeta urte*.

6/ Aiatarrak zeukan mundu
dena arritua,
oraindik ere asko
ez urritua;
askorekin irten da
oso luzitua,
bañan Keixetarekin
galdu du pleitua.
Zegoala goitua
guk ala aitua,
aurretik oitua,
atzean geitua,
aizkolariz Azpeiti'k
dauka kreitua.

7/ Aizkolariena dauka
Keixetak txapela,
kantuz mundu guzian
jakin dezela.
Sinisten ez duanak
proatu bestela,
berrogei ta lau urtetan
ez dago ustela;
ikusten da ez dala
gizona gexala,
iñork ez bezela
sartzen du ezpala;
Jainkoak urte askoan
bizi dezala.

8/ Nola esan aiatarra
ez dala portatu,
Keixetarentzat gutxitxo
arren gertatu?
Iñola ere txartzat
ezin apartatu,
orren kontra ziranak
dute azertatu;
asko ezertatu,
eziñ gezurtatu,
da egitzat artu,
sinismena sartu,
baita beti Azpeiti
errespetatu.

9/ Aiatarrak etzeukala
goitarran bildurrik
aizkorarekin mozten
trunko egurrik,
periodikoz ta kantuz²
ala iragarririk;
guk ere artu eta
bai irakurririk;
ez dago erririk,
au jakin bagerik,
orain gelditurik
denak arriturik:
Keixetarentzat ez da
iristen urrik.

---

² Arronka oiek kantuz ere zabaldu baziran, norbait-
tek jarri ta bertsoak atera zirala esan naiko du.

10/ Berrogei ta lau urtetan
familia azita,
talentuz ez dagola
bera jetxita,
bere bizi-moduaz
ain gutxi etsita,
agurtu bear degu
beti ikusita,
egiñaz bisita,
gauetik goizeta,
aiarra ausita,
ondo merezita;
bikain portatu da ta
gora Keixeta!

11/ Keixeta beti dabil
gizonen antzea,
oraindik apustu bat
ez galdutzea!
Orrekin bagendukan
guk konfiantzea,
bañan urte askokin
dator balantzea.
Pasa du trantzea,
oraindik ontzea,
kreituan geitzea,
erretiratzea;
obe luke geiago
ez jokatzea.

12/ Ixildu ote dira
betarran marrukak?
Aspaldian etzeuden
gutxi barruntak.
Uste ez dan tokian
jo ditu arrokak,
bote okerra egin
diete pelotak;
orien burruntak
ziraden galantak,
aurretik erronkak,
ondoren derrotak,
orra egiak garbi
Patxi Errotak.

1925 — *Erauskin errotariak*

Bertso-papera, A. Zunzunegi'ren moldiztegian—
Beasañen argitaratua; baiñan noren eskutik de-
gun ez genduan idatzi.

* * *

Zarautz'en 1925.II.22'an jokatu zan apustu
oni buruz, onela dio Iriarte'tar Joxe Luis'ek bere
Gure erri-joku nagusiak liburuan:

«1925, otsaillak 22. Zarautz'ko Zinema pelota-
leku berrian ospatu zan neurketa. Negu-giro' za-
kar eta beldurgarri batek zigortu zuan eskualde
au egun artan. Otzak eta etengabeko erasoaldiek
aski eragozpen ezarri zizkieten aruntza abiatu
ziran jokuzaleeri. Dana dala, iru milla ikusle bil-
du ziran; artaraiñoko ikusmin eta griña sortarazi
zuan joku onek!

Amairu urteren buruan apusturik erabakitzeke egon ondoren, 43 urterekin zijoan apustua jokatzera Jose Aranburu *Keixeta*. Aiatar aizkolari gazte ta bizkor bat zan erronka jaurti ziona: Leon Uegun. *Leon Txiki* ta *Aia'ko Txikia* bezela ezagutzen zan. Ordurako amaika garaipen bikain eskuraturik zeuzkan, *Santageda* zaarraren gain aipagarriena. 1 m. 70 eta 75 kilo, *Keixeta*'ren aldean giza-txikiko aizkolaria zan. Ostera, 28 urte besterik etzitian. Eta sasoirik onenean aurkitzen zan. Ainbesterañõ ere, aalik-eta lanik astunenak ezarri zituan bere aldetik.

Arreta aundiko jokua zalarik, egundaiño ez bezelako gertuera egin zuen *Keixeta*'k. Lekunberri'n egon zan, bein eta bider. Emen aurkitzen zan, egurrak aukeratzera joaterakoan. *Atxumariya* joan zan bere orde, Leon Uegun alde-menean zularik. Baso beretik artzekotan eratua zan apustua. 12 *kana-erdiko* ezarri zituan *Keixeta*'k. 6 *oinbiko* *Uegun*'ek. Onen alegiñak zugaitzik trakets eta gaiztoenak lurreratu nairik! Korapilloz eta arabegiz estalitako aietxeri botatzen omen zion begia, alajaiña! «*Aizu, Jose Martin! Onoko auxe ere eratxiko nuke ba... Eta arako barreneko ura ere...*» *Atxumariya*'k, berriz, etzion iñolazko eragozpenik ezartzen: *Bota, bota! Iretzat onak baldin ba'dira, guretzat ere ez dituk txarrak izango!*» Orixe bai, ba'da ezpada ere, zugaitz gaizto aietako bat geiago bota zuan, berekin Lekunberri'ra eramateko asmoz. Bere zailtasuna ta zimeltasuna ongi egizta zitzan *Keixeta*'k alegia.

Etzegoan ezpairik. Aurkari zaarra izorratzeko leiaz zebillen aiatar argia. Eta orixe zerizkion egokiena: egur gogorrak plazaratzea. Gero izango ziran komeriak! Dema amaitu ondoren, one-

la mintzatu zitzaion *Keixeta*: «Leon! Ondo zegok kontraioa izorratzea, baiña urrengorako ez adi aaztu, euk ebaki egin bear ditukela plazaratzen ditukan egurrak.»

Beñere baiño obeki zaildurik zijoan *Keixeta*. Ara nundik, ordea, azken orduan kutsapen zital batek sukarretan jarri zion burua. Bere aldetik, eskua loturik aurkeztu zan *Aia'ko Txikia*. Ebaki hat babesteko noski. Ala ta guztiz ere, aizkolari biak presturik zeuden apustua ospatzeko. *Atxumarriya* zan azpeitiarraren erakusle. Gorriak eta bi ikusarazi zizkioten Aratz-Erreka'ko txapeldunari ondoezak eta, batez ere, egurren geiegizko gogortasunak.»

* * *

Rafael Agirre'k, bere *Juegos y Deportes Vascos* liburuan, txeetasun au ematen digu:

«*Durante la prueba, para reanimarse, Chiquito de Aya*» bebió enormes cantidades de café y coñac, que rechazó de plano «*Keixeta*», a pesar de la intensa fiebre que padecía.»

* * *

Iriarte'tar Joxe Luis'ek, beste argibide au emanda bukatzen du:

«*Aia'koak* iruzur egin zuan otsak zabaldu ziran. Norberari punterak botatzeraiñoko indarra artu zuten zurumurrak. Onela zirikatu zuan *Kortaberri I'k*: «Leon? Gaurko ontan arrantzuan egin dek!» Eta besteak zorrotz erantzun: «Joan adi i ere! Eta egingo dek arrantzuan *Keixeta'ren aurka* jokatzen baldin ba'dek!»

* * *

Argia'k, berriz, 1925.III.1'an, idazlan eder au argitaratu zuan aizkol-apustu oni buruz:

AIZKOLARIAK KEIXETA - AIA'KO TXIKIA

Aizkolari-burruka guziak zaletasun aundia sortzen dute baserritarren artean, baña, arraioa, lengo igandean Zarautz'en jokatu zanak, baserritarrek ezik kaletarrak ere mugitu gaitu.

Bultzi, beribil, gurtarin guziak gutxi ziran ara juan nai zuan jendea eramateko, ta aizkoraketa asi baño ordu bete lenago, apustua jokatu bear zan tokira sartu giñanean, arrituta gelditu giñan: lepezurreraño beteta zegon! Sarrerik merkeena lau laurlekokoa zan gero! Amaika txakur txiki sartu zizkiteken patrikan eratzalleak!

Zutik eta era txarrean egon bear genula ikusi arren, ez giñan aserretu; ain atsegin zitzaigun alde guzitan euskera besterik ez entzutea! Abarkadun baserritar artean estu samar egonarren, ez genun gure «kartera»-gatik bildurrik izan.

Jendea, itxuraz, Keixetaren alde zegon. Lengo astean Txikiaren eskua dala ta ezkala ainbeste berriketa ibilli ezkerro, nai-ta-naiez ala egon bear. Guk gure kezkatxoa bagenun ala ere.

Dirua, gu sartu giñanetik aizkoraketa asi zan arteraño: Keixeta-ren alde 10-7'ren eta Txikiagatik 6-10'i.

* * *

Amabiak laurden gutxiagotan azaldu zan Keixeta, txalo ta oi u batzuek entzunaz, eta andik amabi minutura sartu zan Txikia, «saludo» piñe-

gia egiñik txalo egin ziotenai. Bien sarrera, beren aizkora dizdikorrakin, oso atsegingarria.

Keixetak bosteko eskeñi zion, eta Txikiak arturik, alako tinkada bat eman zion besteak, era berean erantzunaz. Gure aldamenean, ori ikusita, Txikiagatik gaizki esaka jardun ziran. Arrazoiakin? Eztakigu, askotan eztana ikusten baidegu ba.

* * *

Amabiak dira ta «leon-kastillo» Keixetak irabazi du. Oraindik ere beste ordu laurden bat beren apustu aurreko egin bearrak betetzen igarõ dute... ta azkenik orra biak, aizkora eskuan dutela, lenengo enbor gañean jarrita.

Keixetak, eusko aizkolarien oitura zarrari jarraituaz eta bere kristutasuna azalduaz, «Aitare» egin du. Txikiak, bera bakarrik goiko laguntzarik gabe naiko dala uste du nunbait. Ez du eusko aizkolaria ematen! Txapela buruan dula, «Aitaren» egin gabe, asteko gertu dago.

Orra... asi dira. Bi aizkorak kementsu dabiltz gora ta bera. Ezpal galantak dijuaz aidean aizkoraren zartada indartsuak ebakita. «Txiki orrek gerri miegia zeukak aizkolaria izateko!» «Ederki biguntzen dek orratik!» «Begira akiok, begira akiok zarrari: sasoi ederra zeukak oraindik!» «Ara, erdia ebaki dik! Ori, zarra, ori!» «Besteak eztik ba oraintxe asko paltal! «Ia, zarra, eldu... Ujuju... Ori dek!» Lenengo enborra berak ebaki du aurrena.

Bigarrena, irugarrena, laugarrena, bosgarrena, seigarrena ebaki ditu Keixetak. «Orain ikusiko diagu. Orain artean berak aukeratutakoetan ibili

baitek. Lodi oitan zer egiten duan orain ikusiko diagu.» Txikia ere eldu da zazpigarren enborre-ra, Keixetak erdia ebakita daukan garaian. Onek iru bat minuturen aurrea darama. «Oraindik lan luzea zioak eta gaztea lasaiago dagon itxura ematen zioat». «Etzazula uste; zarrak golpe bakana goa ematen du ta... eutsi egingo dio.»

Keixetak enbor lodiak bota ditu ia; apustu erdia egiteko bakarra palta du. Dirua oso erori da: 80-11'ri oju egiten entzun degu. Ara... Txikiak bizkor aldia du. Keixetaren aurre edo bentaja laburtzen ari da. Azkeneko enbor lodiak lanak eman dizkio... Bañan azkenik amaitu du ta berriro enbor metara dijua, geiago galduko ez-tuan aurrea artzera.

Keixetak erdia 52'10''an bota du.

Txikiak erdia 57'15''an.

Erditik aurrera Txikiak alegiña egin arren, aurrea geituaz dijua Keixeta ta berdiñera etorri dan dirua atzera erori da.

Aiarrak 15'garren enborra, urrestildarrak baño amar minutu beranduago amaitu du, ta, oraindik beste bi enbor me palta ditun arren, bere azken saioa lodi batekin egin niaz lodienari ekiten dio. Erdia ebakitzeko zazpi bat minutu igaro ondoren, esku aiekin geiago ezin lezakela esanaz, aizkoraketa uzten du, Keixetari eskua emanaz. Ordu bete ta ogeitamairu minutu ziran, eta Keixeta 19'garren enborrean ari zan. Onek txalo aundiak entzuten ditu, bere lanari lasai jarraituaz.

Bi ordu ta zazpi minutu ta erdi inguru egin zituan irabazleak lan osoa amaitzen. Gora Keixeta!

Batzuek ziotenez, Txikiak jarraitu balu, Keixeta erori egingo omen zan. Txikia bera erori ezin leikena ote da ba?

Enbor bakoitza ebakitzen zer asti igaro zuten jakitea ona izango da, aizkoraketa zer izan zan igarritzeko:

	Keixetak	Txikiak
Meak	1: 1' 40"	2' 17"
	2: 2' 28"	2' 58"
	3: 2' 30"	2' 45"
	4: 2' 29"	2' 40"
	5: 2' 33"	3' 10"
	6: 2' 25"	3' 5"
Lodiak	7: 6' 45"	7' 5"
	8: 6' 40"	9' 10"
	9: 8'	8' 40"
	10: 7' 43"	7' 58"
	11: 8' 57"	7' 27"
Meak	12: 3' 45"	4' 10"
	13: 3' 45"	4' 10"
	14: 2' 55"	4' 30"
	15: 3' 10"	5' 45"
	16: 3' 30"	7' 10"
	17: 3' 15"	(Lodi baten erdia ta utzi, Txikia erorita.)
Lodiak	18: 8' 50"	
	19: 10' 10"	
	20:	
	21: 36' inguru.	
	22:	

(1925)
BERTSO BERRIAK
AZPEITI'KO AIZKOL-APUSTUARI JARRIAK

1/ Katak jartzera noa
aizkol-apustu bati,
zenbaitek trabesean
sartu bear beti;
irabaziak poza,
galtzalleak petri,
erakusmen au denok
gogoan eduki.

2/ Milla bederatzi eun da
ogei ta bostian,¹
aizkol-apustua zan
erri Azpeitia'n,
gañera Maiatzaren
egun amazpian;
gogoan izango det
nik bizi guztian.

---

¹ Bertso-paperak: *bostean*.

3/ Keixeta proatzeko
asko ziran larri,
bañan zenbat aiña dan
iñork ezin neurri;
orra irabazi bada
Kortaberri'ari,
aiatarra dan baño
gogorragoari.

4/ Aiatarrak Zarautz'en
egin zuala tongo,
kaskagor da temoso
ugarik esan do;
Keixeta geigo dala
agertu da ondo,
galduak alperrikan
ipurdian min do.

5/ Lenengo daukatena
galdutako pena;
urrena okarrena:
amorratzen tema;
orra arrazoia
garbiro etena,
urte bat geigo bezela
iaztik aurtena.

- 6/ Trabesean zertako
sartzen dira temaz,
gero egotekotan
galdutako penaz?
Orrelakoak gutxi
diraden apenas,
etxe, soro, basoak
jokatzen atzenaz.
- 7/ Trabesa egiten dute
txit gogo onean,
pozik kontrarioa
agertzen danean;
aitzeki bat seguro
dute aitzenean:
«Tongo egin dik!» esan
galtzen dutenean.
- 8/ Tongo aterazitzen
galdutako penak,
egitzat ezin artu
zenbaiten esanak;
deskonfiantza bera
alakoa danak,
egingo luke ori
esaten dutenak.

9/ Iru gizon zebiltzan
Azpeiti'n negarrez,
bei txekorran diruak
galdu eta errez,
etxera joateko
andrien bildurrez;
merezi bai bizkarrak
austea egurrez.

10/ Beste batek salduta
ardi eta auntzak,
aien diruak ditu
trabesean dantzak;
geienak galdu ere
okar esperantzak,
ori egitea da
gizonaren antzak.

11/ Andreak ere badira
trabesean iaioak,
mundu onetara nauski
ortako jaioak;
auzokoak egin da
beren balioak,
jokatuta galdu ditu
ollar da olloak.

12/ Penak ez dauzka orain
iñola aztuak,
kota eta apiak
an daude ustiak;
paretetik zintzillik
bakarrik zestoak,
ondo dago jateko
arrautza preskoak.

13/ Beste atso batena
zer kopeta-ertza:
ogei bat izurrekin
da gañera beltza.
Trabesean izan du
gutzizko okertza,
jokatuta galdurik
arreroko pertza.

14/ Galdutakoak daude
penakin erreta,
nere tontoan nago
ala igarrita;
orra esperantzia
garbiro jarrita,
sinistu gero jokua
ez dala errenta.

15/ Ogei ta sei apustu Keixeta
dago jokatua,
eta gañera danak
irabazitua;
naiz-ta izan milloi bat
duro kostatua,
azpeitiarrak, orri
jarri estatua.

16/ Aspaldian Azpeiti'n
ori diru sartzea!
Zenbat balio duan
ondo portatzea!
Aizkolariena dauka
Keixetak giltzea,
eta Atxunberriak
guztien poltsea.

1925'an Erauskin Errotariak

Bertso-papera, «*Beasaiñ'en A. Zunzunegiren moldiztegian*» argitaratua, Donosti'ko Gregorio Mujika zanaren bilduman.

* * *

Azpeiti'ko apustu orri buruz, oso berri gutxi eman digu Erauskin'ek bertso auetan; jokuaren aurka mintzatu da geien-bat. Baiñan utsune ori, Iriarte'tar Joxe Luis'ek beteko digu. Bere *Gure erri-joku nagusiak* liburuan onela dio:

KEIXETA - KORTABERRI I

1925, loreillak 17 Azpeiti'ko zezen-plazan ospatu zan neurketa au. Aiatar Uegun txikiaz jokatu ta bereala eratu zan jokua. Ordurako aizkolari gaillena zan Jose Iñazio Elorza *Kortaberrri I*, mendarotarra. Aurreko urteko abenduaren 21'an, Azpeiti'ko pelota-lekuan, Leon Uegun'en gain garaipen bikain bat burutu baitzuan, 8 kana-erdikotara. Oraingoan, ala ere, 20/9 azaldu zan dirua *Keixeta*'ren alde. 60 ontzako 12 enborren gaiñean jokatzen zuten.

Ia batera joan ziran lenen iru enborretan. 4 miñutu ta 50 segundu zeramazkion *Keixeta*'k erdi-lanak gainditzean. Orrezkero, lasai ibilli zan. Eta ia 3 enborren aldearekin garaille jeiki zan bein eta berriz.

Auek onela, afrantzuko sare bat eskuetan zualarik agertu omen zan Azpeiti'ko zezen-plazan Leon Uegun *Aia'ko-Txikia*; elkarren artean gurutzatutako itzak mendarotarrari gogorazteko asmoz-edo. Zer arraio zebillen galdetzen zioten bere ezagunek. Baita onela erantzun ere Leon argiak: «*Orain iru illabete arrain mordoska ederak iges egin zidaan Zarautz'ko pelota-lekuan. Baiña, ala Jainkoa, ementxe aurkituko ditudala iduritzen zaidak*». Eta zituan eta etzituanak jokatu omen zituan *Keixeta*'ren alde. Azkenean, sarea arraiz beterik ez, baizik-eta patrikak diruz gaiñezka itzuli zan etxera.

Enborrak (60 ontza)	Keixeta'k		Kortaberrri'k	
1	3-05	3-05	+	40''
2	4-45	7-50	+	10''
3	4-26	12-16	+	10''
4	5-33	17,49	+	1' 31''

5	3-16	21-05	+ 3'
6	5-38	26-53	+ 4' 50"
7	5-42	32-25	
8	5-20	37-45	+ 9' 15"
9	5-33	43-18	(Aurkariak amaitzean
10	7-25	50-43	gelditu zan. Bi enbor
11	7-17	58-00	t'erdi gelditzen zitzaiz-
12	5-41	63-41	kion.)

(1925)

BERTSO BERRIAK
TOLOSA'KO AIZKOL-APUSTUARI JARRIAK

1/ Bertso berriak argitaltzeko
au da era Gipuzkoa'n,
pluma tintakin eta papela
artuak ditut eskuan,
aizkolari bat ez uztearren
agurtu gabe aztuan,
ez dakiana ikasi eta
gelditzeko sinistuan;
orri gizonak eziñ eraman
piñezan eta prestuan.

2/ Berau da Joxe Aranburu ta
izen ordezeko Keixeta,
Altz-erreka'ko semea berriz,
Urrustillean azita;
ogei ta amar apustu jokatu
guztiak irabazita,
bañan baditu premioetan
lau besterentzat utzita,
zergaitik asko saiatuko zan
sakelerako gutxi-ta?

- 3/ Millaz ondoren bederatzi eun da
zan urte irugarrena,
Garagarrillak ogei ta lau
baita San Juan eguna,
Domingo eta Lapeira'n kontra
jokatu zuan aurrena;
Aia'ko Aundi Uria'rekin
ogei ta amargarrena,
ikusitzea zenbait sartu zan
Tolosa'n plaza barruna.
- 4/ Amabiña kanaerdiko biña oin biñako
bakoitzak ala zituan
Keixetak bada ebaki ditu
berrogei ta emeretzi minutuan;
ikusi nai guk beste batek nork
orrela mozten dituan,
aiatarra ere piñ jokatu da
daukan ainbat talentuan,
azpeitiarra gelditua da
beti bezela kreituan.
- 5/ Oñati'n ere Urri-illean
premioak izan dira,
lau probintziko aizkolariak
geienak azaldu dira;
millaka asko persona pozik
egondua da begira,
Keixeta orrek ekarria du
eun durorekin bandera,
urtetan gora dijoa baño
ez talentuaz gainbera.

6/ Ogei ta amar apustu jokatu eta
orra danak irabazi,
aizkolaririk piñagorikan
zein ote degu ikusi?
Tongo egiteko ori billatzen
alperrik liteke asi,
abildadea dauka eta
iñork nola galerazi?
Berrogei eta lau urterekin
aizkolari denan nagusi.

7/ Asitzerako zan Keixetan alde
ogei duro amalauri,
gazten aldetik zegoan berriz
amabi duro ogeiri;
korredoreak marruka ziran
plaza guztian agiri,
Azaroaren ogei ta bian
bazan trabesa ugari,
batzuek ustu, besteak bete
egin diote karterari.

8/ Brusa ederrak soñean eta
anketan abarka-mantarrak,
ikusi dira millaka asko
langille baserritarrak,
batzuek gizon gazteak eta
besteak aitona zarrak,
bildurrik gabe trabes egiten
dituzten diru pizarrak,
galdutakoak kopeta beltzak
zuti jarrita bizarrak.

9/ Andra batek bere gizonari
orra erakusmen bikaña:
«Naiko dirua zeuri zuzentzen
gu saiatu alegiña,
saldu ditugu txekor da txerri,
nola sagar da gaztaña;
orain etxera musua beltza
eta poltsea ariña,
obe zenduke emaztiaren
mende biziko baziña.»

10/ Gizonak dio: «Badakit nabill
familiaren kaltean,
millaka asko pezeta ditut
galdu aurtengo urtean;
kanpora irten diruarekin
kartera kasi betean,
buelakoan oso ariña
sartu etxeko atean,
grña onek bai eutsiko dit
lurpera sartu artean.»

11/ Irabaziak pozikan daude,
galduak ondamentia,
etxera joanda amorratutzen
daukatela demandia.
Berrogei eta lau urterekin
Keixetan kontra nun dia? ¹
Aizkorarekin moztuko luke
Izarraizpeko mendia,
len aiatar *Txikia* ausi zuan da
orain urrena *Aundia*.

---

¹ Bertso-paperak: *nun dira*.

12/ Neurri gabeko famak baditu
Keixeta aizkolariak,
kalanbririkan ez daukatela
beso, belaun da gerriak,
seme jatorra ori badauka
Azpeitia'ko erriak;
zein da nola dan zabaldutzeko
mundu guztian berriak,
orra amabi bertso ipiñi
Erauskin errotariak.

1925

Debekatua dauka Keixetak beste batek ateratzea.

Bertso-papera, Manuel Lekuona apaiz jaunaren bilduman. Paper ori puskatua dago eta etzaio moldiztegi-izenik irakurtzen.

Beste bertso-paper bat, *Beasañ'en A. Zunzuegui'ren moldiztegi*an argitaratua eta Tolosa'n Orendain'go Juan Garaialde'ren eskutik jaso. Beste ale bat, Azkoiti'ko Larraskanda baserritik eskuratu genduan.

* * *

Tolosa'ko apustu oni buruz onela dio Iriarte'tar Joxe Luis'ek bere *Gure erri-joku nagusiak* liburuan:

•1925, azillak 22. Tolosa'ko zezen-plazan, eguardiko 12'etan asera eman zitzaion neurketa nagusi oneri. Aztaz berdintsuak ziran leikide biak. Gizabetez, ordea, koska kentzen zion Martin Uria *Ustaata* edo *Aia'ko Aundia'k*. Leon Uegun *Aia'ko Txikia'z* jokatu ta garaille altzatu

zalarik, laister ausartu zan *Keixeta* aundia desapiatzera. Onen gailentasuna bein betirako ezeztutzeko prest agertzen zan. Azpeitiarra baiño zenbatez gazteagoa zan.

Auek onela, Tolosa'n bildu ziran Gipuzku ta Naparru'ko jokuzaleak egun ontan, zezen-plaza gaiñezka betetzeraiño. «Berrogei-ogeiri» eskeintzen zan dirua *Keixeta*'ren aldetik. Bestaldetik, berriz, 59 miñututan lanak amaitu ezetz eta 60 miñututan baietz abesten zuten korredoreek, 12 *kana erdiko* ta 2 *oinbiko* ebaki bear zituzten.

Bikain erantzun zion aiatarrak erdi-lanetaraiño. Orrezkero, ordea, enborrez enbor nabarmenduko zan azpeitiarraren gailentasuna. Azkenean, ia 16 miñuturen aldea atera zion (1).

Apustuko dirua ez-eze, denboretara egindako trabesen diruak oparotasunez irabazi aal izan zituan *Keixeta*'ren eragille argia zan Juan de Dios Agirre *Anton-Amube*'k. Zer-edo-zertarako balio bear zioten azpeitiar jokalaria burutsuari, egunkarian zeatz eta meatz jasotzen zituen zeaztasunek. Mutillak aprobetan burutzen zituan egintzak ongi zekizkian. Ez ori bakarrik; zein ordutan, zer eguraldiz eta nolako egurren gaiñean burutuak ziran. Arretarik aundienez jasotzen bait-zituan zeaztasun guztiak...! Eta beste amaika oar ajolagarri idazten zituan bere egunkarian bakarkako eragilleen aurrelari jakintsuak.»

* * *

Jokuren aurka mintzatu zaigu bertso auetan

---

¹ *Keixeta*'k 59 minutu ta 34 segundo bear izan zituan; *Aia-ko Aundia*'k, berriz, 75 minutu ta 30 segundo.

ere Erauskin Errotaria. Berdin egiten du *Guraso-bide*'k, Tolosa'ko Manuel Urreta'k alegia, *Argia*'n, 1925.XI.29'an:

«Aizkolari aitatuak bildu ziran lengo igandean onuntza, ta gizaseme-pilla galantak ere bai oien aitamenera. *Keixeta* ta *Aiarra* aizkolariak. Jokatu ta aizkora-jokua; aurrena aitatu degunak irabazi, bigarrenak galdu. Bere lana amaitu zuan *Keixeta*'k, ordua ia bete zala, gelditurik bestea bi egur aldi ta geiago oraindik zeuzkala ebakitzeko. Jokatu da, diogu berriro, aizkora-jokua, ta etxe askotan negarra; gure Euskalerriko basetxe askotan badegu naigabea ta pake-eza... Au ez da etxia ta erriaren goramena. Au da oitura gaiztoen etorrera. Ta au ontzat artu bear ez da iñolatan ere.

Lengo basetxe-gizonak musu-zapian gordetzen zituanean bere irabazik, biurriketa egin ta gañetik ortzakin estutzen zituan; ta oraingoak lasatxo, txilibistik gabe jartzen ditu ta gero galdu egin bear!»

* * *

Beste toki batean ere mintzatzen da *Argia*, egun berean, apustu onetzaz. Enbor bakoitza ebakitzeko bear izan zuten denbora esan ondoren, onela bukatzen du:

«Zorionak bi aizkolari kementsuai, gogotsu eta eusko-eraz jokatu zutelako. Biyak, euskaldun jatorrai dagokien bezela, «Aitaren» eginda asi ziran. *Tongo*... izena norbaitek erabili zuala? Aia'ko *Txikia*'k bein batean esan zuanez: «*Keixeta*'ren kontra jartzen danak *tongo* nai ta nai ez egin bear!»

(1925)
BERTSO BERRIAK
MUNDUKO IZATEARI JARRIAK

1/ Bertso berriak jartzera noa
munduko izate oni,
ez dakienak ikasitzea ¹
zergaitikan dan komeni:
kendutzalleak daude geienak
eta utziak emani,
orregatikan sortutzen da gaur
daukagun ainbat armoni.

2/ Askok diote bear degula
emen igoaldadea,
nik ez det uste izango dala
batere gauza ohea;
jarrita ere, jokuz, jan d'eran,
azkar diferente gea, ²
ez-berdintza au jarria degu
zeru ta lurren Jabeak.

---

¹ Bertso-paperak: *ikasitzera*.

² Bertso-paperak: *gera*.

3/ Gaurko jendea ezagutuzten
ez da erreza-antzea:
aberatsa baño pobrea dago
dotoreago jantzia;
mundu onetan dudarik gabe
bear da diferentzia,
geren eskuko beatzetatik
daukagu esperentzia.

4/ Beste batzuek ala diote
Jaungoikorikan eztala,³
orrelakoari burni-ariaz
lotu mingañen aztala,
batek bakarrik mundu guztia
nastu lezake bestela;
Jesukristok ez du maiteko
bere gudari ustela.

5/ Sasoiko asko lanan igasi
dabiltz estadu tristean,
neroni oso arritutzen naiz
oiek ala ikustean;
pobrea eta alperra bada
aizkenerako eskean,
soñean jantzi berdiñarekin
igandean da astein.

---

³ Bertso-paperak: *ez-dala*.

- 6/ Milloika asko persona gaude
mundu onetara jaioak,
sinistu gero kristau egiten
gaituala bataioak;
konfirmatzeak ere baditu
neurri gabeko graduak,
Jainkoak daki zenbat balio ⁴
duan geure estaduak.
- 7/ Amar bat urte amaikarekin
egiten da komulgatu,
Kristoren dotriña ikasi eta
dixaz Jaun aundia artu,
bizi guztian berau pozikan
bear deguna agurtu;
zorionean bide santu au
guretzako zan agertu.
- 8/ Ogei urtetik gora urrena
dago uztartzeko malla:
mutillak maite neskaxa eta
neskatxak berriz mutilla;
era onetan etortzen dira
alkartze santuen billa,
kristau faltarik gabe mundua
aurrera joan dedilla.

---

⁴ Bertso-paperak: *zenbait*.

- 9/ Baita Elizaz artu bear da
matrimonio santua,
seme-alabak edukazioz
azitzen izan kontua;
obligazio orrekin dago
guraso dana lotua,
zorrotz begira daukagu oso
geure Aita Jaungoikua⁵.
- 10/ Elizaz gabe alkar artzeak
oriek lan arloteak,
mundu onetan Jesusen kontra
dabiltzan alkaboteak,
etsai batzuen esanetara
sinismenean beteak;
erejientzat itxita daude
zeruetako ateak.
- 11/ Sinistu, kristauak, mundu onetan
gaude denbora gutxiko,
zuzen gabiltzan eta zeruko
aterik ez da itxiko,
aizken orduan Jaunak ez gaitu
aldendu eta utziko;
bere eskura artu gaitzala
betiraunde guztiko.

---

⁵ Bertso-paperak: *Jaungoikoa*.

12/ Gure animak aizken orduan
dauzkaten kezka larriak!
Arren, biotzak urtu ditzala,
ez badirade arriak,
eduki ditzagun zikiñik gabe
salbatutzeko jarriak;
erakusmen au argitaltzen du
Erauskin Errotariak.

Bertso-papera, *Beasañe'n A. Zunzunegiren mol-
diztegian* — 1925'an argitaratua eta Altzo-azpiko
Olazabal-berri baserriko Inazio Zabala'ren esku-
tik jaso.

* * *

Argia'k ere argitaratu zituan bertso auek: le-
nengo sei bertsoak 1935.VII.14'an; gañerakoak,
1935.VII.21'an. Aldaketak: 1/2: ludiko izate oni;
1/6: eta utziak emanari; 2/5: jarrita ere jan t'eran
jokuz; 2/8: Donoki lurren jabea; 3/5: mundu
onetan ezbairik gabe; 3/8: ikusmen esperentzia;
4/5: batek bakarrik ludi guztia; 4/7: denon ja-
beak ez du maiteko; 5/3: neroni arrunt arritu-
tzen naiz; 5/5: alperra eta txiroa bada; 6/2: ludi
onetan jaiok; 7/8: egin zitzaigun agertu; 8/6:
alkartze deunaren billa; 8/7: kistar faltarik gabe
ludi au; 9/3: seme alabak ondo eziaz; 10/3: ludi
onetan Jesusen aurka; 11/1: Sinistu kristauak lu-
di onetan; 12/6: gaizkatutzeko jarriak.

(1926)
BERTSO BERRIAK
UZKUDUN UKABILKARI
TXAPELDUN EUROPA'KOARI JARRIAK

- 1/ Millaz atzetik bederatzi eun da
urte ogei ta seigarrena,
Maiatz illaren emezortzian
oroigarritzko eguna;
ukabilkariak neurtutzeko
auturikan Barcelona,
euskaldunak azpiratu du
Europa'ko txapelduna.

- 2/ Europa'n zegon txapeldun ori
da Erminio Espalla,
Italia'ko semea berez
indar jinasiz abilla;
bañan Uzkudun errezildarra
bizkorragoa du billa,
metralla baten orde omen da
orrek daukan ukabilla.

3/ Millaka asko begira zala
ukabilka ziran asi,
Uzkudun'ek nai zuanean
Espalla baitere ausi;
au baño seme bizkorragorik
ezin liteke ikusi,
orain Europa'n euskalduna da
ukabilkarin nagusi.

4/ Beste batzuek neurtutzeko
asmoa du Amerika'n,
edozeiñekin asteko ere
ez du nauski bildurrikan,
bi anka eta bi beso dauzkan
kristau batengaitikan;
egun obetan entzuten degu
gizon askoren autikan.

5/ Uzkudun orren famak zabaldu
dirade mundu guztian,
urrengoak ere pensa lezake
zerbait orrekin astian;
dardaraizoa sartuko dio
bere aurrean ikustian,
seme bizkorra sortu zan ori
Ernio'ko arkaitz azpian ¹.

---

¹ Bertso paperak onela dauzka puntuak: *guztian*,
astea, *ikustean*, *azpian*.

6/ Uzkudun orain Europa'n txapeldun
italiarrari kenduta,
ez gendukena lenago txartzat
orain geiago onduta;
egun orretan irabazi du
asko diru ta konduta,
andregai-paltik apenas daukan
nai baluke ezkondu-ta.

7/ Ondo dakian persona batek
emandu dizkit albistak:
ezkondutzeko pretentsioa
egin diola artistak.
Erantzun ere: «Eskarrik asko;
ez banau biurtzen bistak,
baserriako gona motz dun bat
artzeko asmoak dauzkat.»

8/ Baserritarra, nekazaria,
jaiotzaz erdi arlotea,
interesaz ta medituz orain
gertatutzen da betea.
Nork karkulatu zenbat dadukan²
aurreratuta dotea?
Ori artzen duan gona motz dunak
ai zer nolako suertea!

---

² Bertso-paperak: *zenbait*.

9/ Bein asi bazan euskalduna
Uzkudun ukabilkaria,
bi urte ontan partitu ditu
zartako txalogarriak;
orren kemenak ikusi dira
ez daudela urriak,
oroigarrizko semea ori
badauka Euskalerrriak.

10/ Berak eman da besterenari
egin bai kite azkarrak,
eta ikuitzen baldin badio
ukabilkazo ezkerak;
bueltan azkar joaten dira
naiz izan mutil bizkorak,
argaitik ditu Euskalerrriko
txaloak eta eskerrak.

11/ Gaztetatikan omen zituan
guztizko indar biziak,
orain iru bat urte asi zan
ikasitzen jinasiak;
nolabait ere ausiak ditu
Europa'n zeuden nausiak,
Paulino Uzkudun Errezill'ean
jaio zana ta aziak.

12/ «Nekazariak motelak dituk»
asko esaten dutenak,
Uzkudun orrek argitu ditu
ederki erakusmenak;
jinasian bat bera asi da
eta ausi ditu danak,
baserrietan daude mutil da
neskatxarik bizkorrenak.

13/ Patxi Errotak amairu bertso
iñork artu nai baditu,
Europa'ko txapeldun nola
Uzkudun zaigun gelditu;³
baserritarrak beregantzea
oinbeste onra ta kreitu,
Ameriketan ere geienak
orrek zapalduko ditu.

1926'an Erauskin Errotariak

* * *

Uzkudun'ek Europa'ko txapela irabazitakoan,
idazlan au argitaratu zuan *Argia*'k, 1926.V.23'an,

UKABILKETA
UZKUDUN EUROPA'KO TXAPELDUN

Gora ta gora Uzkudun!
Beti izango da
Paulino txapeldun.

Astearte gabaz jokatu zuten Barcelona'n Uzku-

---

³ Bertso-paperak: *zaigu*.

dun'ek eta Spalla'k aspalditxoan euskaldun guziok (bai italiarrak ere) irrikitzen euki gaituan ukabilketa. Burrukaldi ortan erabaki bear zuten Europa'ko txapeldun zein izan, eta guk uste genuen bezela, Uzkudun'ek irabazi du, ta, beraz, bera da gaurtik Europa guziko ukabilkarien txapeldun. Spalla'k iru urte t'erdiian izan du txapel-tza ori: Paulinok zenbat urterako jantzi ote du?

Barcelona'ko zezen-enparantzan

Iñoiz ezagutu ez dan bezelako zaletasuna sortu izan du ukabilketa onek, eta gabeko bederatzietako asi zan jendea, beribilez, tranbiz eta oñez «Monumental» deritzaion zezen-enparantzara joaten.

Sarbide-txartel guziak salduak dira, eta azken orduan *prezio* ikaragarriak eskeintzen dituzte ta alaz ere asko gelditu dira sartu ezinik.

Amarrak baño len, barrengo toki ta bazter guziak bete-betiak daude: 37.000 ikusle sartu dira, ta guziak beren tokietan egokitzeke, zuzendariak lana ugari izan dute.

Egunez bezin argi dago, eta ainbat jende ta ainbat apaingarriz ikusgarri agertzen da enparantza guzia.

Spalla ta Uzkudun

Lenbizi Gonzalez eta Marti'k, eta gero Paul Fritsch eta Antonio'k ukabilketa politikak egin ondoren, amaika t'erdietan agertu zan Spalla; txalo aundiak entzun dira. Beriala agertu da Uzkudun eta gortutzerañoko txalo ta oiua sortu dira: ez omen da iñoiz alako txaloketarik entzun.

Gertu dira beriala; agurtu dira bi ukabilkari

kementsuak; aurrez-aurre daude; entzun da ezki-la-dangada ta asten da.

Lenengo roud (ekiñaldia)

Spalla asi da ematen, bañon Paulino lasai dago ta laister eman dio Spallari tankateko gogor bat. Spalla maltzurkeriz ari da, Uzkudun'i besotik eldurik.

Uzkudun'ek bigarrenez jotzen du, ta besterik gabe amaitu da lenengo *roud*.

Bigarrena

Uzkudun ezker-eskuiz kementsu ematen asi da. Spalla urreratzen zaio, ta banatzean kolpe bat arpegian eman dio Paulino'ri, sudurretik odola dariola jarririk. Au ikustean, jendea zerbait ikaratu da, bañan Paulino'k laister erakusten du ura etzala ezer, len baño kementsuago ekiñik.

Irugarrena

Ikusgarria. Biyak biziro ta bulartsu. Uzkudun'ek bi okotzeko eman dizka Spalla'ri, kilikoloka sokartera erori-azirik. Spalla'k zakatz jokatzen du, debekatutako kolpeak be-aldera zuzenduaz. Epaikariak oartzen dio Spalla'ri bere gaizki jokatzea.

Ekiñaldi ontan bentaja aundia eraman du Uzkudun'ek.

Laugarren eta boskarrenean Spalla'k Uzkudun'i besotik eltzen dio, eta epaikariak benaz oartzen du.

Seigarrenean ikusleak txoraturik daude. Paulino'k irabaziko duala ezpairik gabe uste dute.

Zazpigarrenean biyak moteltxo; bañan zortzi-
garrenian Uzkudun zuzpertz da ta ezker-eskuiz
gelditu gabe, bota du Spalla sokartera. Estu ta
larri amaitu du italiarrak ekiñaldi au.

Bederatzigarrenean Spalla'k sudurrean kolpe
gogor bat artu du ta amargarrenian boladan sartu
zaio Paulino Spalla'ri; au igesika dabil, bañan
Paulino'k arrapatzen du ta bi aldiz sokartera bo-
ta du. Paulino'k lasaitasun geixego izan balu,
lurreratu zezakean italiarra ekiñaldi ontan.

Amaikagarrenean Spalla'k maltzurkeriz jotzen
du Paulino. Epaikariak minutu bateko deskantsua
eman dio Uzkudun'i, Spalla'ri bere gaiztakeria
oartuaz.

Azkena

Amabigarren ekiñaldian Paulino'k aundiak
eman zizkan Spalla'ri, ta ikusle guziak italiarra
laister lurrean ikusteko ustez zeuden. Spalla oso-
ro kuzkurtuta, igesi ta igesi zebillen, iru minu-
tuak lurrera bañan len igaro zitezzen. Onela amaitu
zan.

Beriala epaikariak, Uzkudun'ek irabazi zuala
adirazi zuan, Europa'ko txapeldun aitorturik.

Euskalduna Europa'ko txapeldun. Gora Uz-
kudun!

Ar bitza gure zorion-agurrik beroenak.

(1926)
BERTSO BERRIAK
LAU PROBINTZIETAKO AIZKOLARIARI
JARRIAK

1/ Millari segika bederatzi eun da
ogei ta seigarren urtean,
amabi bertso jarri artean
ez naute utzi pakean;
letra bat ere ez da izango
projimoaren kaltean,
lau probintzitako aizkolariak
baizikan sartu partean.

2/ Gizon batzuek atera dute
oso ederra idia,
aizkol-joku bat zuzendutzeko
eziñ billatu obia:
lau probintzitatik aizkolari bana
baldin irtetzen badia,
bein probatzeko Keixetak zenbat
daukan abilidadia ¹.

---

¹ Bertso-paperak onela ditu puntuak: *idea, ohea, badira, abilidadea*.

3/ Lau probintzitatik aizkolari bana
nai badute irtetzeko,
bakoitzak biña kana erdiko
asita ebakitzeko;
eta Keixeta jarriko dala
zortzi beretzat artzeko;
orra bidea oso ederra
apustu bat zuzentzeko.

4/ Jose Aranburu Keixeta oso
aizkolaria pijoa,
ondo dakigu bakar-bakarrik
urtetan gora dijoa;
esaera da «betikoa da
gure Aita Jaungoikoa»,
ezagututzen erreza dago,
orra nik esan naikoa.

5/ Keixeta bera erronka onek
botatzen ez dana asi,
beste batzuek egin dirate
bertsoak jarri-erazi;
ori baño gizon apalagorik
ezin liteke ikusi,
orrek daukana talentu asko
eta erronkea gutxi.

- 6/ Kantak jartzeko nere aurrera
etorri diran gizonak,
beartutzean esango ditut
nungo, zein eta izenak;
egin dirate oso umil da
jator izketa zuzenak,
agindu diet da orra kantuz
neuri esan diratenak.
- 7/ Gipuzkoarra ta Bizkaia'koa,
alabesa ta naparra,
lau onenan kontra jarri nai dute
Keixeta urrustildarra;
eguzkipean izatekotan
orra apustu ederra,
Azpeiti'n mendeko uda edo lurrak
nunbait baditek indarra.
- 8/ Ogei ta amasei apustu jokatu eta
denak ditu irabazi,
bi edo iru premioetan
baita besterentzat utzi;
aizkolaririk zintzoagorik
oraindik al da ikusi?
Or ezagun da tongo egiteko
iñork ez duala erosi.

9/ Taloa eta babea jenez
astean dabil mendian,
meza entzunaz erri aldera
jekitzen da igandian;²
jakin naia da mutil sasoiko
aizkolariak nun dian,
berrogei eta bost urterekin
guztiak dauzka mendian³.

10/ Batzuek diote: «Keixetak ez dik
aizkoran egin markarik!»
Justuan denari irabazita
geiago al da faltarik?
Berak Azpeiti'n egin zuana
ez daukate parturik,
ogei kanerdiko moztuta amalau
kilometro korriturik.

11/ Ogei kanerdiko ebaki zituan
ordu bete bederatzi minutuan,
amalau kilometro korritu berriz
ogei ta amar segundo geigoan;
eziñ ukatu millaka askok
nola ikusi genduan,
jakin nai dute marka ori gaur
ontzeko zein dan munduan.

---

² *Jekitzen* dago bertso-paperean; baiñan ez al da *jetxitzen* izango?

³ Bertso-paperak onela ditu puntuak: *mendian*, *igandean*, *diran*, *mendean*.

12/ Berrogei ta bost urterekin
au dek Keixeta aitona,
lau probintzitako bana onenak
bakarrik proa nai'tuna;
merezi du ta ikusitzen da
aizkoran famaz goituna,
Patxi Erauskin zaldibitarra
kantak ipiñi dituna.

Bertso-papera, moldiztegi-izenik gabea, Donosti'ko Gregorio Mujika zanaren bilduman.

* * *

Amargarren eta amaikagarren bertsoetan aita-tzen dan apustua, Azpeiti'ko zezen-plazan jokatutu zan, 1912'eko Epaillak 11 zituala.

Keixeta'ren aurkalaria, Beizama'ko Jose Mari Irizar *Iruriya* izan omen zan; ogei ta iru urte zituan.

Apustu onetzaz onela dio Iriarte'tar Joxe Luis'ek bere *Gure erri-joku nagusiak* liburuan:

«...Enbor ebaketari ekin orduko aurrea artu zion *Keixeta*'k. Nolanai ere, tartea etzan bereala aunditu; erdi-lanak gainditu arte bikain erantzun bait-zion beizamatarrak. 29 miñutu ta 34 segundu zeramazkian lanean *Keixeta*'k une ortan. Andik aurrera bai, noski, enborrez enbor iges egi ten zion onek. Eta 69 miñutu ta 32 segundutan —lanean astiroago jardun-eta— ogeigarren enborre zatitu zuanean, bere 16'gn enborrean ari zan *Iruriya*. Laisterkan asi zanerako, berriz, 41'gn bira amaitzen ari zan *Keixeta*. Neurketa bapo erabakirik zegoan *Keixeta*'ren alde, nola-ta ustekabeko

ezbearren batek etzuan ondatzen. Garaiz oartu zan aurkaria ere; eta amairugarren biran gelditu zan. Batere beartzeke, *2 ordu ta 20 miñututan* burutu zuan lana aratzerrekatar jokolari aundiak. Kemenik asko gelditzen zitzaion artean *Keixeta'ri*; abiadarik moteltzeke atera bait-zan plaza-tik, erriko ostaturaiño laisterka jarraiturik. »

(1926)
BERTSO BERRIAK
ESKU-PELOTARI TXAPELDUN ATANO'RI
JARRIAK

1/ Millaz gañera bederatzi eun da
urte ogei ta seigarrena,
Urri illaren ogei ta amaikan
oroigarrizko eguna;
Donostia'ko plaza berrian
ura zan partidu ona,
bizi guztiko damutan dago
ikusten izan ez dana.

2/ Partidu ori eskuz jokatzen
ziranak manorik mano:
alde batetik Mondragones ta
kontra Mariano Atano¹.
Nork uste zuen azkoitiarra
iristen zanik ortaño?
Iru tantoz galdu Mondragones'ek
gogor saiatu zan baño.

---

¹ Bertso-paperak: *Marino*.

3/ Azaroaren zazpian berriz
jokatu zuten bigarren,
Gipuzkoa'ko armak egiten
erri ospatsu Eibar'en;
Mondragones'ek oso bizkorra
asiera egin zuan aurren,
ogei ta bira amabirekin
atzetik gelditu arren.

4/ Mondragones'ek egin zituan
aurreneko bost tantuak,
arrankeak jo du gazteak berriz,
gero ziraden kontuak;
biek garbiro erakutsirik
zeuzkaten talentuak,
ikusle dena arritua du
Atanon mobimentuak.

5/ Mondragones asi zanean
bentaja ortan aurrena,
gizon batzuek lasai eta
estu bestien barruna;
azkoitiarrak asten du guztiz
arrankerik gogorrena,
lenengo pozak egon ziranak
estutu ziran urrena.

- 6/ Atano aren sake boleak
etziran gero goxoak,
zarrarenak ere oso gaiztoak
bañan geienak jasoak;
orregaitikan esaten zuan
plazan publiko osoak:
«Erroma-aiderik etzeukatek
orren belaun da besoak».
- 7/ Mondragones amar urtean
bera txapeldun izanik,
oraindik ere nork uste zuan
obeagorikan zanik?
Mundu onetan eziñ izandu
bada betiko gizonik,
galdu du bañan pin jokatuta,
ez da zer gaizki esanik.
- 8/ Euskal-errian Atanok ez du
oraintxen aitormen gutxi,
esku-pelotarin txapeldun nola
egindua dan iritxi;
Mondragones'ek amar urtetan
egukita dio utzi,
opa diogu urte geigoan
berak deiola egutsi.

- 9/ Eibar'tikan irabazita
Azkoiti'n sartu zanean,
ongi etorria zeñek egiña
bazuan aldamenean;
soñu ta kantu festa aundia
zebillen erri danean,
ez da izandu ederragorik
gizonan gogoenean.
- 10/ Oraindik dira beste partidu
batzuek jokatutzeko,
toki askotan naia dala-ta
oriek ikusitzeko;
bakarren bat bai utzi lezake
Mondragonesarentzako,
bañan uste da, berak nai badu,
denak Atanorentzako.
- 11/ Plaza oietan sartu dirade
millaka asko euskaldun,
bateonbateg ez dakit joana
damu izanduko al dun;
batzuek ziran irabaziak,
besteak baita're galdun;
or konpon bitez, Atano beintzat
eskuz pelotan txapeldun.

12/ Mundu guztian zabalduzko
partidu oien berriak,
berekin nola txapela duan
Atano pelotariak;
seme jatorrak beti baditu
Azkoitia'ko erriak,
guztien onran amabi bertso
Erauskin errotariak.

Bertso-papera, *Beasañ'en A. Zunzunegi'ren moldiztegian* argitaratua, eta Aizarna'ko Josefa Aizarna'ren eskutik jaso; baita Azkoitia'ko Laraskanda baseritik ere eskuratua.

Bertsolariya aldizkaria, 25'garren zenb., 1932. III.6. Onek, aurrekoak bezelaxe bertso guziak.

* * *

Atano irugarrena eta Mondragonesek, nagusi nor gelditu erabakitzeko, iru partidu jokatu bear zituzten alkarrekin, eta bi irabazten zituanak, txapela eraman. Baiñan Atanok lenengo biak irabazi. Partidu oien berri, Erauskin'ek eman digu. Atanoren aitak ere bertsoak jarri zituan: *Auspoa*, 94. *Argia* asterokoa, berriz, itz-lauz mintzatu zan. Itz-lauzko lan oiek ere merezi dute emen argitaratzea.

PELOTARIAK ATANO - MONDRAGONES

(*Argia*, 1926.XI.7)

Joan dan igandean ikusi ziran «Moderno» pelota-tokian lenengoz aurrez-aurre bi pelotari bi-

kain ta ospetsu auk: Atano ta Mondragones. (Arrasatearra esango genuke guk, baña «Mondragones» izenez ezagutzen da pelotarien artean eta orrela erabili bear sail onetan).

Gipuzkoatik, Bizkaitik, Naparroatik eta Laburditik ere etorrita «Moderno» pelota-tokian bildu zan ain erruzko gizadiak agertzen digu, eskuzko pelota dala oraiñ ere nagusi, eskuzko pelotaketak euskaldunen artean zaletasunik geien sortzen du-
la, ta beraz, ori degula pelotaketa guzien artean jatorrena, bai beste jolasketa guzien artean bi-
kain ta ikusgarriena ere.

Bi pelotari trebe ta lerdanak zintzo ta leiatsu esku garbiz jokatzen! Zer ikuskizun ederragorik? Zer jolas gizonki ta sendogarriagorik?

Atseingarri izan zaigu, bada, eskuzko pelota-partidu eder auk eratutzea; ikusiaz zaletasuna sortzen baita.

* * *

Bik-biri partidu bat jokatu ondoren agertu ziran Atano ta Mondragones, bientzat txalo ugari ta sutsuak izanik.

Atera zuan lenengo saka Mondragones'ek eta ekiñaldi txiki bat ondoren, ezker-ormaratuta (paretari peatuta) zijoan pelota ezin jaso ta galdu zuan. (Dirua 20'ri 40 Atano'ren alde).

Bigarren eta irugarren tantoak saketik egin zitan Atano'k.

Ondoren bi tanto Mondragones'ek, lenengoa atzera jota, bigarrena saketik (3-2).

Seigarren ekiñaldia ederrenetakoa izan zan: pe-

lotaketa polita egin ondoren, Atano'k poliki-poliki aurrean utzita irabazten du.

Urrengoan ere, jo-ta-erantzun, ekin zioten, eta Atano'k ezker ormarra (paretara) itsasita irabazi.

Ondorengo irurak ere Atano'k, bi saketik eta irugarrena boleaz aurrean utzita (*dejada* eginda) (8-2).

Amaikagarrena, Atano'k pelota aurrean uzteko ustez makal botata galdu du: 8-3.

Mondragones zerbait biziagotu dala iruditzen zaigu, (asieran otz eta uzkurtuta baitzegon), eta zusterkaldi ontan bost tantu bata-bestearen ondoren egiten ditu: lenengoa saketik; bigarrena Atano'k zabalera botata palta egiñaz; irugarrena, pelotaketa luze ta ikusgarri ondoren bi ormak (bi paretak) jota; laugarrena, 7'garren kuadroan ederki ormaratuta ipiniaz; eta boskarrena beso-indarrez menpetuaz: (8-8).

Biyak berdin, biyak zortzina: 10 ogerlekori 40 apustu egin dutenak estu ta larri dabilta: korredorien deadarrez gortu bearrian gaude, ura apustu egin bearra! ta... ordu artantxe Antzokian «Aurrezki-eguna» (*Día del Ahorro*) ospetutzen ari ziran.

Atsedeen-alditxo bat egin dute pelotariak eta ea, mutillak, ekin berriz!

Poliki ekin ere: *tantu* ederrenetako bat au izan zan: Atano'k aurrean utzita irabazi. Urrengoa ere berak boleaz aurrean utzita; bañan irugarrenian uts, *txapa* jota. (10-9).

Orain izan dute beste pelotaketa eder bat, Mondragones'ek atzera jo ta Atano'k erantzun; eta azkenez, Mondragones'ek aurrean utzi naian *txapa* jo ta galdu du.

Beste iru tanto segituan Atano'k, (bigarrena Mondragones'ek bi ormak oso ederki jo ta zabalean galduaz.) (14-9).

Mondragones'ek iru segituan: lenengoan (partidua 24'garren tantuan) jokerarik politenak ikusi ziran, Mondragones'ek bi ormak ikusgarritz jota irabazirik. (14-12).

Ondorengo zusterkaldia onuratsu izan zitzaion Atano'ri; zazpi tanto bata-bestearen ondoren egin zituan bada. (21-12).

Apustu-zaleak ogerleko bat'en kontra berrogei ipini nai dituzte Atano'ren alde.

Partidua 22'ra da, ta ikusle batzuek jeikitzen asi dira, baita Mondragones'en alde zeuden batzuek dirua ordaintzen ere, bañan... itxoin, Mondragones'ek bere indar ta kemen guziak bildurik eta zirt-edo-zart ekin dio gogor ta biziro... ta bat, bi, iru... zazpi tanto segituan: 19 ta 21: a ze larritasunak batzuen barren-aldian! Atano ere zerbait zurturik agertzen zaigu: ikusle guziak urduriz.

Ateratzen du Mondragones'ek; Atano'k ongi jaso; lenengoak aide artu ta aurrean utzi; bigarrenak bere zankariñez arrapatu, ta Mondragones'ek orma biyak (bi paretak), bañan... zabalegi ta... falta: (22-19).

Orrela amaitu da aspaldiko urtêtan ikusten ez genuen bezelako pelota-partidu eder ta zoragarri au.

Ona partidua nola eraman zan:

Atano: 3, 3, 8, 8, 10, 10, 14, 14, 21, 21, 22.

Mondr.: 0, 2, 2, 8, 8, 9, 9, 12, 12, 19, 19.

Atano'k irabazi du bada; Atano gazte ta tre-

beak, aspaldi ontan nagusi izan dan Mondragones menperatu du. Beraz, Atano txapeldun? Gaur bai; gero... gerokoak gero. «Moderno»-ko partiduan Atano'k obeto jokatu zuan, jokera eder ta ugariagoak agertu zizkigun: boleaz eta aidez iaioa da (gogoratu ezkerrez *aide* eraman zuan pelota bizia); eta besoz ere ez dala makala erakutsi zigun, aldi batzuetan Mondragones'i 8'garrren kuadrorañoako laisterketak eraman-aziaz. Itz batez: Atano pelotari osoagotzat daukagu. Zorionak.

Alaz ere, Mondragones'en aurka Atano bein baño geiagotan galtzalle izan liteken ustez gaudede, Mondragones'en indar ta kemenak aundiak diralako. Eskuarte askoren jabe dala ongi erakutsi zigun Mondragones'ek, azken-aldiko zazpi tantuak bata-bestearen ondoren egitean; eta gainera, jakin degunez, aurreko astean lau egunean oian egon bearra izan zuan, eta alaz ere, jende artean zer-esanik ez ipintzearren etorri zan partidua jokatzera. Ori da gizonki jokatzea! Bejondeizula!

* * *

ATANO - MONDRAGONES ATANO TXAPELDUN

(*Argia*, 1926.XI.14)

Baztar guziak jendez beterik zeudela jokatu zuten beren bigarren partidua pelotari bikain auek jcan dan igandean Eibar'ko «Astelena» pelota-lekuan.

Lenengotik apustuak Atano'ren alde 34'ri 40 egin ziran.

Lenbiziko sakea Mondragones'ek atera zuan, eta... tanto. Beste lau ere berdin, sakez, (5-0). Dirua Mondragones'en alde.

Seigarren sakeari erantzun dio Atano'k eta Mondragones'ek galdu, txapa jota. Beste lau tanto Atano'k, bi saketik eta beste bi Mondragones'ek jaso ondoren aurrean utzita. (5-5).

Seigarrena Atano'k sakez, eta urrengoa galdu. (6-6).

Zazpigarrena Mondragones'ek sakez, eta urrengoa aurrean utzita. (8-6).

Berriz Atano'k beste bi, (8-8); eta ondoren lau, iru sakez eta bat ezkerrez aire artuta utzirik. (12-8).

Mondragones'ek ederki zabalera botata egin du urrengo tantoa, eta beste bat sakez. (10-12).

Ondoren Atano'k lau tanto, bi sakez eta beste bi jokera ederrak eginda. (16-10).

Atano'k falta saketik, eta urrengoa uts. (16-12).

Ondorengoan Mondragones'ek bi ormak (paretak) jota, zabalean falta, eta... agur! Atano'k *tiki-taka*, sakez, boleaz eta aurrean utzirik, zazpi tantoak segituan egin ditu. (22-12).

Beraz, Atano TXAPELDUN. Gora Atano!

(1926)
BERTSO BERRIAK
GIPUZKOARREN ONRARI JARRIAK

- 1/ Kantuaz onrak merezi ditu
gure Ama Gipuzkoa'k,
nola dauzkan seme prestuak,
kementsu egiazkoak;
oriek dituzte anka bizkorrak,
ala beso ta eskuak,
izenez esan bear dizutet
nor zein aziotakoak.

- 2/ Jose Aranburu aizkoran buru,
izengoitia Keixeta,
Urreztillean bizi da guztiz
famili ederra azita,
jokatutako apustu danak
ziaro irabazita;
askoren begiak poztutzen dira
bere aurrean ikusita.

3/ Ukabilkaria errezildarra,
berau Paulino Uzkudun,
guztiak arrunt botatzen ditu,
ez dakigu zer esku dun;
jakin nai nuke ori munduan
ia zenek ausiko dun,
urrena orrengana etortzen danak
bai eta zer usteko dun.

4/ Santson bigarrena pultsuan berriz
Ernani'ko Eltzekondo,
Amerika'ra eramán zuten,
an ere portatu ondo;
obeagorik ikusitzerik
nik ez det uste egundo,
arri jasotzen buru daudenak
Aritza eta Artondo.

5/ Karga eramaten Patxi Aldaba
izan da ospatsuena,
lau probintzi onetan badu
aundiena aitormena;
bakar-bakarrik urtez dagola
piska bat gora joana,
baño ala ere proatu nai du
kontra agertutzen dana.

- 6/ Palenkan berriz berastegitarra
degu Gabino Lizartza,
iru aziotara jokatutzeko
lendikan dauka txapeltza;
naiz euskaldun, italiano,
alemana ta prantzesa,
kontrariorik baldin badago
beregana agertu beza.
- 7/ Laisterka berriz Manuel Mujika
dago amezketar zarra,
berrogei ta zazpi urtez goikorik
iñundik agertzen bada;
bere edadeko bati orretzek
emango dio lan txarra,
ori aurretik jarritzekoa
ez du bearko mantxarra.
- 8/ Eskuz da palaz, zestoz, goantez,
dauzkagun pelotariak,
beste iñungo probintzietan
ezin billatu obiak;
oien beso ta anketan ez daude
nagiak zañan ariak,
beste guztiak orrela dirala
zorrotz ta argi begiak.

- 9/ Belarra ebakitzen ausitzen ditu
Aia'ko Lokate segariak,¹
itsasoz berriz oriotarrak
onenak arraunlariak;
Real Unión'ek gain-gañoak
pelot-ostikalariak,
indarra badute Gipuzkoa'ko
baba, talo ta ogiak.
- 10/ Eizean berriz arrigarria
eibartar Sarasketa,
erri ori arma egiten
dago konduz beteta;
lengo batean neroni nago
anuntzioa leituta:
griegorentzako ein bear dituzte
eun milla eskopeta.
- 11/ Gipuzkoa'k nola galaiak
igoal dauzka damak,
eguzkiaren azpian diran
alabarik ederrenak,
belardi bati lora gozoak
bezela Jaunak emanak;
zori onekoak izan dirade
orien aitak eta amak.

---

¹ Bertso-paperak: *ayak Lokate segariak*.

12/ Gure Gipuzkoa'k sorkeratikan
oroimen aundiak ditu,
nik jarri naia guztiak bañan
zein liburutan kabitu?
Ama Gipuzkoa'k seme-alabak
biotzez maitatzen ditu,
aurrera ere mundua mundu
dan arte zintzo jarraitu.

13/ Lenago ere ausi zituzten
lur ontan erromatarrak,
tente jarrita izarraiz beira
zabaldua atzaparrak;
bildurrik gabe oju egin zagun:
«Gora gipuzkoatarrak!»
Orra ipiñi amairu bertso
Patxi errotari zarrak.

1926'an Erauskin Errotariak

Bertso-papera, *Beasañe'n A. Zunzunegi'ren
moldiztegian* argitaratua eta Orioko Gregoria
Ibargoyen zanaren eskutik jasoa.

(1927)
BERTSO BERRIAK

1/ Auxen da era etorri dana
bertso batzuek jartzeko,
kulparik gabe preso egon diran
itsasondotarrantzako;
letra bat ere ez da izango
iñor ofendituzeko,
eskerrak onak lege-gizonak
zeuzkatela libratzeko.

2/ Millaz ondoren bederatzi eun da
ogei ta seigarren urtean,
Azaroaren amalauean
egun señalementean,
negargarri bat gertatu zana
Gipuzkoa'ko partean,
Beizama erriko Korosagasti
baserri etxe batean.

3/ Etxe orretan bizi ziraden
ama ta alaba bakarrik,
lanean zintzo saiatzen ziran
egin gabetan oporrik;
egun orretan arkitu ziran
biak ill da otziturik,
Euskalerrian ez da gertatu
askotan orrelakorik.

4/ Jazinta Odriozola beste alaba
neskame zegona Tolosa'n,
egun orretako amaikaetan
etxe ortara igo zan;
bere ama ta aizpea illak
billatutzalle bera zan,
aditzerakin ala errira
destetxaetan joan zan.

5/ Jazinta bera parte ote zan
jarririk errezeloso,
kulparik gabe egotea're
izan zeikean akaso;
zerbaitengatik sartua zuten
bigarren aldian preso,
ezda gañera libratu ere
garbi jakiñ arte oso.

6/ Agintariak saiatu ziran
nun billatuko usaiak,
ama-alabak il zituztenak
agertutzeko etsaiak;
lendabiziko artu zituzten
ijitano ta artzaiak,
kulparik gabe preso, etzeuden
aien biotzak lasaiak.

7/ Andik urrena Itsasondo'ko
Lizarditara jo zuten,
aurrean artu Azpeitia'ko
kartzelara zuzen-zuzen;
periodiko batzuek berriz
gezur aundiak zabaltzen,
oiek kulpante omen zirala
baita're askok sinisten.

8/ Eriotz aiek bateonbategin
egin zituan serio,
esan lezake alkarrengana
asko zutela odio;
aizken orduan guztion Aitak
kontuak artuko dio,
zenbait familik negar egin du
kaso ori zan medio.

- 9/ Aita semeak, ama alabak,
senar eta emaztiak,
izan dituzte oso garratzak
gau t'egun, jai ta astiak;
kulparik gabe eraman bear
oinbeste pena tristiak,
orain etxean libre daude ta
aztu bitzaie guztiak ¹.
- 10/ Ondo dakigu iltzalle oien
billa zorrotz dabiltzala,
denok nai degu gaizki egiñak
arren argitu ditzala;
merezi du-ta bizia kendu
edo betiko itzala,
kulpa gabe preso egotetikan
Jainkoak libra gaitzala.
- 11/ Maiatz illaren ogei ta batean
ta larunbat-arratsian
aitzenekoak aita-semeak
erabat libratu zian;
poz-dardara bat sartu zitzaigun
askori bai biotzian,
lo-gurerikan iñork etzeukan
oiek errian sartzian ².

---

¹ Bertso-paperak onela ditu puntuak: *emazteak, asteak, tristeak, guztiak*.

² Bertso-paperak onela ditu puntuak: *arratsean, ziran, biotzean, sartzean*.

12/ Orra azaldu kulparik gabe
nola egonduak diran,
iñorentzako mesederik ez,
familientzat galeran;
onra emanaz bertsoak kanta
mundu guztien aurrean,
iltzalle krimen lapurrik ezta
Itsasondo'ko errian.

Erauskin Errotariak

Bertso-papera, «*Beasañ'en A. Zunzunegi'ren etxian*» argitaratua, Altzo-azpiko Olazabal-berri'ko Inazio Zabala'ren eskutik jaso.

Bigarren bertsoan esaten danez, Beizama'ko erailketa au 1926.XI.14'an izan zan. Baiñan bertso auetan aitatzan diran guziak gertatu zira-nerako, urrengo urtea sartu ta ondo aurreratua izango zan, ziur aski. Orregatik, 1927'eko bertsoak izango dira auek.

Ain zuzen, Gregorio Mujika zanaren bilduman ere arkitu degu bertso-paper au, eta ontan, eskuz erantsita, onela esaten da: 1927.

* * *

Leen azaldu degunez, Erauskin'ek bertsoak jarri zizkion 1920'eko Eibar'ko erailketari; eta 1926'eko Beizama'ko oni ere bai.

Aretzaz periodiko batek esan zuana, emen ezarria degu. Beizama'ko onetzaz ere mintzatu ziran noski, ta luze ta ugari itzegin ere. Orregatik, ez dago aien itzak onera aldatzerik.

Eriotza batetik bestera sei urte igaroak ziran. Ez da tarte luzea; bañan hitarte ortan astekari

bat sortu zan euskeraz, *Argia*, gure izkerari bide berri bat zabalduaz: kazetalaritza.

Idazle iaierik berealaxe izan zuan *Argia* orrek. Oietako bat, dudarik gabe, *Jeme* izengoitia erabiltzen zuana: Gregorio Mujika zana (1882-1931). Jaun onek gutxienez bi aldiz itzegin zuan Beizama'ko eriotza orretzaz. Ta *Garbi* izengoitiaz firmatzen duan batek ere, beste lan bat idatzi zuan gertaera berari buruz. *Garbi* ori, *Argia*'ren zuzendaria bera zan: *Garitaonandia*'tar *Bitor*.

Iru idazlan oiek, merezi dute-ta, onera aldatzen ditugu. Erdal periodikoen jokaeraren aurka, oso gogor azaltzen dira. Geroak, urte askoren buruan bada ere, arrazoi oso-oso eman zien. Gizatasunez jantzia jaio zan, beraz, euskal aldizkaritza.

Irakurlea oartuko danez, Erauskin ere, *Jeme* eta *Garbi* oien iritziko azaltzen da, «periodiko batzuek berriz gezur aundiak zabaltzen» eta abar esaten duanean.

Ona, bada, *Jeme* eta *Garbi* oiek Beizama'ko gertaera oni buruz idatziak:

(*Argia*, *Azilla*, 21, 1926)

BEIZAMA'KO ERAILKETA

Lerro oek zuen eskuetara irixterako, gauza argi jarrita egongo da noski; gu idazten ari geranean, ordea, illunpetan gaude oraindik.

Gauzak nola gertatu ote diran jakiteko irrikitzen dago jendea. Zertzelada guziak, zuztarretik atera nai lituzteke.

Ez nik. Jakin-nai baño samintasun geigo erne-arazten dirate neri orrelako gertaera negargarriak.

Gure baserri maite-maite oetan orlako gauzak gertatu dirala sinistu bearrak, benetan garrazten digu biotza!

Otoitzak ildakoen alde. Errudunentzat, kupira. Zigorra, bear baldin bada; baña kupira ere bai.

* * *

(*Argia*, 1926.XII.5)

EZ ORLAKORIK!

Neronek ere badakit. Batek baño geigok esango zenuten noski onezkero: *Argia*'k zer dala-ta ez ote ditu ekartzen, eguneroko geienak bezela, Beizama'ko gertaldi orren berriak?

Zergatik? Nai ez degulako. Gauza oiek ixilik erabakitzekoak diralako. Zer uste zenuten, bada: gu ere, beste geienak bezela, or ibilliko giñala mendiz-mendi ta baserririk-baserri, zer ikusi ta zer asma, bestien bizikera zuztarretik atera ta guzioen begi-aurrean arrotu ta zabaltzen?

Ez ta ez ta ez. Beizama'ko erailketa ori dala-ta esan diranak, nazkatuta gauzkate gu. Ainbeste jendien gora-bera ixillenak esatea, beren bizikera ta izaera tellapetik atera ta garraxika adieraztea, etxe barruko gauza izkutuenak paperetan lotsa gabe banatzea... orlakorik ez degu guk egingo.

Epailariaren alde zerbait egin al izan bagenu, bai, egia len bai len argi jartzeagatik alegiña egingo genuen. Baña zakur gosetiak bezela, gero kupira gabe maxiatu ta ausnartzeko berri-zai dau-denai atsegin emateagatik? Ez da tutik ere. Gauza nazkagarriagorik...!

Besteen bizikerari begirune aundia diogu guk, eta egun oek guzietan egunerokoak esan dituztenak jakitean, min aundia artu degu. Ala itzegiteak diru asko omen dakarkie paperai. Bai? *Argia*'k ez du bada orrelakorik esango. Ezda goseak ilko baldin badu ere.

Jeme

* * *

(*Argia*, 1926.XII.5)

BEIZAMA'KO ERAILKETA DALA-TA

Ixilik gaudela, *Argia*'k gertaera negargarri orretzaz ezer ez dakarrela-ta, gure irakurle batzuek asarre dirala entzun degu.

Ixilik gaudela: jakiña ba, jueza ixilik dagon artean guk ixilik egon bear. Zer nai dezute ba? Ezeren berririk izan ez, gauzak nola gertatu diran iñork ezertxo ere jakin ez, eta alaz ere, gertaera orren berri, zertzelada guziak emanaz azaltzea? Ez, irakurleak, ez. Eginkizun ori juezaren eta bere lagunen gain dago, ta bera ixilik dagon artean guk ez degu berri oiek *asmatzeko* esku-biderik.

Au egiya ta gizabidezko oitura izan arren or ari dira eguneroko periodiku batzuek au t'ori ta bestea asmatuaz orrialde osoak gertaera orretzaz betetzen. Alaz ere, egiyak azalduaz kaltegarriak esango ez baluteke, gaitzerdi; bañan, ez da orrela, zoritxarrez: periodiku oiek esan dituztenak gizon eta sendi zintzo batzuei iraingarri ta laidogarri zaizkate ta orretarako eskubiderik ez dute; lagun urkoari bere izen ona galtzea pekatu dala ta zigorgarri dala, jakin bearrean daude. Batez

ere, astearteko periodiku baten irakurri genuena lizunkerizko «novela» oietako bat bezin kaltegarritzkoa zan. Zikinkeri oiek katolikotzat agertu nai dutenen menpeko periodikuetan...! Utikan!

Lengo egun batean artu genuen oietako periodiku bat, eta iru lerro, iru *kolumna* oso-osorik gai orretzaz zekarzkien; irakurri genuen eta... ezer ez, argi izpitxo bat eman zezaken itz bat ere etzekarren; eta au berak aitortzen zuan, irugarren lerro azkenean onela zion bada: «Azkenengo arrastada: ezeren deusik ez.» (*Ultima impresión: nada de nada.*) Eta, orretarako bete iru lerro? Bai, gizona: ta, zerekin? Ba, ziñezko berriak biltzeko iturrira, Azpeiti'ra joan zirala, an lenbizi emakume talde bateri galdetu (tokitara berri billa!), gero gizon batzuei; ondoren, giltzapetuta zegoan gazte bat au t'ori ta bestea zala (iraingarriak benetan), beriala ori guzia egiya etzala esan bear bazuan ere; juezarekin itz egin zutela, baña ezin izan zutela ezertxo ere atara, eta abar; azkenez «ezeren deusik etzekitela» aitortzeko.

Orrela izaten dira periodiku askoren *berriak*: berriketa ta uskeria, ta, len esan degunez, kaltegarriak ez balirake gaitz-erdi.

Beste eguneroko batek zion: «Juezak ezer ez dion bitartean, ixilik egon bear dala»; bañan ori, iru-lau lerro gai beretzaz bete ondoren esaten zuan. Ori al da ixilik egotea?

Ez gaude oiekin: aurka gaituzte.

Badakizute, bada; orlako gertaeratzaz, gure aburuz, zenbat berri gutxigo, ainbat obe.

Juez jaunak itz egiten duanean, jakingarri diran berriak emango ditugu; besterik ez.

Garbi

(1927)
AZPEITI'KO AIZKOL-APUSTUA

1/ Azpeiti'n aizkol-neurketa
izandu zan irmo,
aiatarra bizkor ta
bestea're ermo;
mingañaz ixil eta
biotzez animo,
irabazi zuan, gora
gure Jeronimo!

2/ Nik ez det bat jaso nai
ta bestea jetxi,
ondo neurtu arte
ezin bada etsi;
aiatarra aizkoraz
ez da gero gutxi,
Jeronimorentzako
ez arren iritxi.

3/ Onek erronka gutxi
egiten du jaurti,
ixil-ixil eta apal
ikusten da beti;
aditzera bat garbi
eman nai det gaurti:
Keixetaren txapeltza
Jeronimok aurki.

4/ Aizkol-neurketa ori
zan miragarria,
aberastu-azi du
errian erdia;
Juan Marik prantzes brusa
oroiki jarria,
nik ere neregandu
erleju berria,
pozkiro dago beraz
Erauskin Errotaria.

Lau bertso auek *Argia*'n argitaratu zituan Erauskin'ek, 1927.V.1'an.

Apustua, 1927.IV.18'an jokatu zan. Aizkolariak ziran: Azkoiti'ko Jeronimo Iturbe, *Agiñeta*, eta Leon Uegun, *Aia'ko Txikia*. Milla pezetako trabesa egiña zuten. *Agiñeta*'k irabazi zuan.

Bezperan, 1927.IV.17'an, onela zion Erauskin'ek *Argia*'n:

«Aizkol-neurketa Azpeiti'n Berpizkunde bigarrenez jokatzea erabaki dute. Gogorra izango

da. Ustea bi aldetara dago, baña batek irabazi bear. Neuk Jeronimoren alde egingo nuke ogerleko apari bat, naiz-ta txindia *Txikia*'ren alde egon.»

Irugarren bertsoan, «Keixetaren txapeltza Jeronimok (Agiñeta'k alegia) aurki» izango duala esaten du Erauskin'ek. Bai alaxe gertatu ere, bereala ikusiko degunez.

(1927)

BERTSO BERRIAK
DONOSTI'KO EUSKAL ASTEARI JARRIAK

1/ Millaz geroztik bederatzi eun ta
urte ogei ta zazpian,
Agorra-illak oroigarria
zuan bigarren astian;
euskal pestak izan dirade
Gipuzkoa Donostia'n,
ederragorik ez det ikusi
neure denbora guztian.

2/ Aurreaz garbi nola zeuden
aditzera emanak,
millaka gutxi ez dira gero
bertan izandu diranak;
ikusi're bai Gipuzkoa'ko
aizkolaririk onenak,¹
seme bizkorrak azten dituzte
euskaldun aitak eta amak.

---

¹ Bertso-paperak: *aizkolarik onenak.*

3/ Egun bakoitzean jokatu bear
zutean bada biñaka,
saiatu dira irabaztea
guztiak alegiñaka;
mundu onetan kristau guztiak
ez gera berdin griñaka,
neroni ere joango nitzake
talentu ori baneuka.

4/ Astelenean Illarragorri
ta Yarza ziran asi,
oso ederki egin zutela
baita're askok ikusi;
abildadea dadukanari
nola bada galerazi?
Seina trunkotan bi minutuaz
Yarza'k bai irabazi.

5/ Asteartean Mendaro-Txiki'k
Aia'kin bear jokatu,
Aia ori berriz bear zan orduan
plazara etzan agertu;
aren tokian Yarza'k ala
parte egin zuan artu,
irabaziaz asteleneko
markak gañera pasatu.

- 6/ Eman diote mutil orrixe
bizkorra dagoan antza,
asitzerako ere orrekin
askok zuten esperantza;
beraren pixu ingurukoa
egingo lukela dantza,
iru egunetan irabazi dek,
bejundeiala, Yarza!
- 7/ Astazkenean jokatu ziran
Iturbe ta Irañeta,
irabaztera saiatu ere
biak bai alegiñeta;
indarrak ondo erakutsiaz
eskuetatik oñeta,
Jeronimo bai igo zaigula
odei guztien gañeta.
- 8/ Ostegunean Errekalde ta
mendarotar Kortaberri,
beren zortziña trunkon gañean
dotore ziraden jarri;
zein geiago ote ziraden
alkar egin zuten neurri,
bi minutuan diperentzian
Errekalde garailari.

- 9/ Larunbatean Errekalde ta
Jeronimo bi onenak,
aizkolarien txapela artzea
irabazitzen zutenak;
Iturbe onek moztuak ditu
aurretik trunkoak danak,
txalo gogorak jo zizkioten
begira egon ziranak.
- 10/ Iturbe'tar Jeronimo zan
Agina'n jaio ta azi,
orren aita eta amak dituzte
meditu asko merezi;
Gipuzkoa'ko aizkolarien
txapela du irabazi,
opa diogu urte askoan
egin deiola egutsi.
- 11/ Kontrarioak aldamenean
jarriagatikan firmo,
bildurrik gabe agertutzen da
txit langille eta irmo;
orrek mingañez erronka gutxi,
biotzez asko animo,
oju garbi bat egin dezagun:
Gora geure Jeronimo!

12/ Orren portamena ez da izango
eunki batean aztua,
mundu guztian aitortutzen da
seme zintzo ta prestua;
makiña batek estutu dio
Donostia'n bai eskua,
señaletzako eman gañera
aizkora zillarrezkua.

13/ Ikusi dira orren almenak
ez diradela urriak,
millaka asko txaloka zeuden
orri begira jarriak;
Jeronimo bai seme jatorra
badauka Euskal-Erriak,
beraren onran amairu bertso
Erauskin Errotariak.

Bertso-papera, *Beasañ'en*: A. Zunzunegiren
etxian, 1927-garren urtean argitaratua, eta Na-
parroa'ko Igantzi'n Juan Sein'en eskutik jaso.

* * *

1927'eko Agorrillean, euskal festak antolatu
ziran Donostia'n. Etzan ezeren paltarik: elizki-
zunak, erromeria, pelotariak, dantzariak, abesla-
riak, izlariak, antzerkia, arraunlariak, arri-jaso-
tzalleak eta abar; eta aizkolariak ere bai.

Aizkolariak bi mailletan eratu zituzten: batean,
72 kilotik beerakoak, *B - Mailla*; bestea, pisu or-
tatik gorakoak, *A - Mailla*.

B - Mailla'ko aizkolariai buruz, onela zion *Argia*'k, 1927.IX.18'an:

«Astelenian asi zan *Aizkolari-txapeltza*. Lenengo egunian, *Azpeiti*'ko *Igartzak* eta *Nuarbe*'ko *Illarragorri*'k jokatu zuten. 45 ontzako sei enbor bakoitzak ebaki bear zituan.

Lenbiziko enborra *Illarragorrik* *Igartzak* baño 14 segundo lenago ebaki zuan: baño irugarrenian *Igartzak* aurrea artu zuan, baita 2 miñutu ta 8 segundo aurrerago amaitu ere.

Gutziz, *Igartzak* 13 minutu ta 46 segundo igaro zitun; *Illarragorrik* 15 minutu ta 54 segundo.

Bigarren egunian, *Igartzak* eta *Mendaro*'ko *Kortaberri II*'ek. Egun ontan ere *Igartza* nagusi.

Igartzak: 13 minutu ta 40 segundo.

Kortaberrik: 14 - 37.

Beraz, *Igartza B - Sail*'eko txapeldun; *Kortaberri* bigarren, eta *Illarragorri* irugarren.

Aia'ko *Txikia* etzan agertu. Zergatik? Ez dakigu.»

* * *

A - Mailla'ko aizkol-txapelketa, *Erauskin*'ek ederki aditzera ematen duanez, onela egin zan:

Asteazkenean, *Agiñeta* eta *Tolosa*'ko *Iriñeta*'k jokatu, eta arek irabazi. Ostegunean, *Errekalde* ta *Kortaberri*'k jokatu, eta arek irabazi. Larunbatean, *Errekalde* eta *Agiñeta*'k, eta onek txapela eraman, *Azken* neurketa onetzaz onela dio *Argia*'k, 1927.IX.25'an:

«Ordiziar *Agiñeta* ta azkoitiar *Rekalde*, oitura ederrai jarraituaz *Aitaren* eginda, kementsu asi

ziran. 54 ontzako 8 enbor (tronko) ebaki bear zituzten.

Ikusle guziak arretaz zeuden aizkolari bular-tsuei begira, enbor bakoitza ebakitzean txalo ta eupadak zuzenduaz.

Lenengotik Agiñeta'k aurea artu zuan 53 segundoren bentaja artuaz, eta orrela, gutxi gorabera jarraitu zuan azkenera arte.

Aizkolari bakoitzaren lana:

Agiñeta'k:

Enbor (tronko) bat miñutu bat eta 50 segundo.

Bi: 4 miñutu ta 51 segundo.

Iru: 8 - 3.

Lau: 11 - 34.

Bost: 14 - 34.

Sei: 17 - 53.

Zazpi: 21 - 40.

Zortzi: 25 - 41.

Aurreko egunean: 24 - 55. Guztiz, bi egunetan: 50 minutu ta 36 segundo.

Rekalde'k:

Enbor bat: 2 miñutu ta 43 segundo.

Bi: 5 - 43.

Iru: 8 - 55.

Lau: 12 - 12.

Bost: 15 - 36.

Sei: 19 - 7.

Zazpi: 22 - 43.

Zortzi: 26 - 32.

Aurreko egunean: 29 - 34. Guztiz, bi egunetan: 56 minutu ta 6 segundo.

Beraz, *Agiñeta txapeldun.*

(1927)
ARROSPIDE'RI

Argia'n, 1927.VI.19'an, Irura'n jaio ta Ernani'n bizi zan *Arrospide'k*, bost bertso argitaratu zituan. Lekuz urri xamar gabiltza ta ez ditugu onera aldatzen. Bañan, bertso oietan esaten duanez, merienda ederra egiña zuten Ernani'n zortzi lagunek: Balerdi, Prantzes, Lasa, Sarasola, Arrospide aita-semeak, napar Belantxio ta Patxi Erauskin. Balerdi'k pagatu zuan. Jatekoa zuten:

Iru ankako kazuela aundi bat
dana friteraez betea,
sagardo edanez ustu genduan,
gose zegoen jendea...

Erantzuna, iru bertsoan eman zion Erauskin'ek, *Argia'n*, 1927.VII.17'an:

- 1/ Arrospide'ri erantzun bearra
orra zer lan dadukean,
oso pozikan lana egiten det
era onetako nekean;
zuenganako maitetasuna
daukat biotza betean,
zori onean bildu giñaden
Ernani erri maitean,
Loinaz-egunaz oroituko naiz
bizirik naizen artean.

- 2/ Zorionean jarri ziñaten
neure begien aurrean,
zuek ordaintzeko txindirik ez da
zillarrean da urrean;
alkarregana maitetasuna
izanaz bizi laburrean,
esan au gero gezurra dala
ez artu derriorrean,
lagun oberik etzait sortuko
ludi ontako lurrean.

- 3/ Jaio ezkerro ez gera izan
enaste asko paseak,
txiro samarrak izanagaitik
garbientako klaseak;
ez-bairik gabe laguntzen digu
Goiko-Jaunaren graziak,
iruratarrak berdindu zigun
ijara melar luziak,
Balerdi'rekin adiskide gauden,
ez gaitu ilko gosiak.

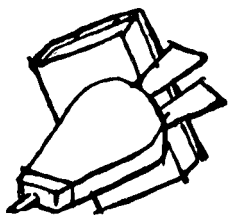
Arrospide'k beste bost bertso argitaratu zituan *Argia*'n, 1927.VII.31'an, Erauskin'entzat. Baiñan onek etzion erantzunik eman.

ORAINDAÑOKO LIBURUAK

1. *R. Artola*: Sagardoaren Graziya (*Aitua*).
2. *M. Soroa*: Gabon, Au ostatubal, Anton Kaiku. (*Aitua*).
3. *F. Apalategi*: Euskal mutillak armetan, I. (*Aitua*).
4. *Pepe Artola*: Ustez laguna detan. (*Aitua*).
5. *P. M. Urruzuno*: Euskalerritik zerura. (*Aitua*).
6. *T. Alzaga*: Ramuntxo. (*Aitua*).
7. *R. Azkarate*: Galtzaundi. (*Aitua*).
8. *A. Apaolaza*: Patxiko Txerren. (*Aitua*).
9. *B. Iraola*: Oroitzak. (*Aitua*).
10. Errege eguneko bertso sayoa. (*Aitua*).
11. *P. Larzabal*: Bordaxuri. (*Aitua*).
12. *Bilintx*: Bertso ta lan guziak. (*Aitua*).
13. *M. Izeta*: Dirua galgarri. (*Aitua*).
14. *P. Larzabal*: Iru ziren. (*Aitua*).
15. Ezkontza galdutako bertsoak, I. (*Aitua*).
16. *A. M.ª Zabala*: Gabon gau bat. (*Aitua*).
17. *A. M.ª Labayen*: Malentxo alargun! (*Aitua*).
- 18-19. *A. Zavala*: Txirrita. (*Aitua*).
20. *F. Goñi*: Lurdesko gertaerak. (*Aitua*).
21. *P. Larzabal*: Herriko bozak. (*Aitua*).
22. Bertsolarien txapelketa (30-XII-1962). (*Aitua*).
23. Aizkolariak. (*Aitua*).
24. *F. Imaz*: Bertso guziak. (*Aitua*).
25. *A. P. Iturriaga*: Jolasak. (*Aitua*).
26. *A. M.ª Zabala, A. Larraitz, Mir*: Periyaren zala-partak.
27. Azpeitiko Premiyoaren bertsoak. (*Aitua*).
28. *B. A. Mogel*: Ipui onak. (*Aitua*).
29. *T. Alzaga*: Burruntziya. (*Aitua*).
30. *G. Anduaga*: Egunsentiko txoria. (*Aitua*).
31. *M. Soroa*: Baratzen. (*Aitua*).
32. *M. Elicegui, A. Zavala*: Pello Errotaren bizitza. (*Aitua*).
33. *M. Elizegui, A. Zavala*: Pello Errotak jarritako bertsoak.

34. *P. Larzabal*: Senpere-n gertatua. (*Aitua*).
- 35-36. *J. V. de Echagaray*: Festara.
37. *A. Cardaberaz*: Euskeraren berri onak. (*Aitua*).
38. *S. Salaverria*: Neronek tirako nizkin. (*Aitua*).
39. *Bertsolariak*: Amar urteko bertso-paperak. (*Aitua*).
- 40-41. *J. R. Zubillaga*: Lardasketa. (*Aitua*).
42. *Uztapide*: Noizbait. (*Aitua*).
43. *Bertsolari-txapelketa*. (1-I-1965). (*Aitua*).
44. *P. Larzabal*: Hilla esposatu. (*Aitua*).
- 45-46. *J. M. Satrustegui*: Bordel bertsolaria. (*Aitua*).
47. *P. M. Urruzuno*: Iru ziri. (*Aitua*).
48. *P. Barrutia, Sor Luisa, X. Munibe*: Teatro zaarra. (*Aitua*).
- 49-50. *A. Zavala*: Pello Errotaren itzala. (*Aitua*).
51. *P. M. Urruzuno*: Ur-zale baten ipuiak. (*Aitua*).
- 52-53. *G. Anduaga*: Bertso-bilduma.
54. *A. Zavala*: Fernando Amezketarra bertsolaria. (*Aitua*).
55. *Basarri*: Laugarren txinpartak. (*Aitua*).
56. *A. Zavala*: Udarregi bertsolaria. (*Aitua*).
- 57-58. *C. Beobide*: Asis'ko Lorea. (*Aitua*).
59. *A. Zavala*: Axentxio Txanka bertsolaria.
60. *A. Zavala*: Errikotxia, Itxaspe ta beste zenbait bertsolari. (*Aitua*).
61. *A. Zavala*: Gaztelu bertsolaria.
62. *A. Zavala*: Zarautz'ko Zaldubi bertsolaria.
- 63-64. *A. Zavala*: Juan eta Pello Zabaleta bertsolariak.
65. *J. M. Satrustegui*: Luzaide'ko kantiak. (*Aitua*).
66. *A. Zavala*: Iru bertsolari. (*Aitua*).
67. *Bertsolari-txapelketa* (11-VI-1967). (*Aitua*).
- 68-69-70. *A. Zavala*: Alzo'ko Imaz bertsolaria.
- 71-72. *A. Iturriaga*: Ipuiak.
73. *A. Zavala*: Iru anai bertsolari. (*Aitua*).
- 74-75. *A. Zavala*: Errenteria'ko bertsolari zaarrak.
76. *A. Zavala*: Alza'ko bertsolari zaarrak.
- 77-78. *A. Zavala*: Paulo Yanzi ta bere lagunen bertsoak. (*Aitua*).
- 79-80-81. *A. Zavala*: Lexo bertsolaria.
82. *A. Zavala*: Juan Maria Zubizarreta bertsolaria. (*Aitua*).
83. *A. Zavala*: Motza, Zulaika ta Ugalde bertsolariak. (*Aitua*).
84. *M. Matxain*: Uste gabeen.
85. *Xalbador*: Ezin bertzean. (*Aitua*).
- 86-87. *A. Zavala*: F. Iturzaeta bertsolaria.

- 88-89-90. A. *Zavala*: Xenpelar bertsolaria. (*Aitua*)
91. A. *Zavala*: Txapel bertsolaria. (*Aitua*).
92. I. *Alkain*. — A. *Zavala*: Alkain aita-semeak.
93. A. *Zavala*: Zubeltzu ta Saikola bertsolariak.
94. A. *Zavala*: Atano ta Estrada bertsolariak. (*Aitua*).
- 95-96. A. *Zavala*: Azkoitia'ko zenbait bertsolari.
97. A. *Zavala*: Bidasoa aldeko bost bertsolari.
- 98-99. *Inozentzio Olea*: Goierriko lorak.
100. *Manuel Lasarte*: Bertso-mordoxka. (*Aitua*).
- 101-102. A. *Zavala*: Txirritaren bertsoak. I. (*Aitua*).
- 103-104. A. *Zavala*: Txirritaren bertsoak. II. (*Aitua*).
105. *Jose Inazio Etxeberria*: Mendi-gañetik.
106. A. *Zavala*: Pastor Izuela. — Ezkioko ta Segurako itxuak.
107. A. *Zavala*: Zepai bertsolaria. (*Aitua*).
108. *Mattin*: Ahal dena. (*Aitua*).
- 109-110. *P. Lafitte*: Mañex Etchamendy bertsolaria.
111. *Bertsolariak*: Xenpelar-saria, 1972. (*Aitua*).
112. *Basarri*: Sortu zaizkidanak.
113. *P. M. Urruzuno*: Sasiletrau baten ziria.
114. A. *Zavala*: Kaskazuri bertsolaria.
115. A. *Zavala*: Larraburu, Lexoti ta Balentin bertsolariak.
116. A. *Zavala*: Oiartzungo bost bertsolari.
- 117-118. *Balendin Enbeita*: Nere apurra.
119. A. *Zavala*: Oiartzungo beste lau bertsolari.
- 120-121-122. A. *Zavala*: Mendaro Txirristaka.
- 123-124-125. A. *Zavala*: Zampirain anaiak.
126. A. *Zavala*: Ustu ezin zan ganbara.
127. *M. Arozamena*: Nere aldia.
128. A. *Zavala*: Amodiozko penak bertso berrietan.
129. A. *Zavala*: Afrika'ko gerra (1859-1860).
130. A. *Zavala*: Patxi Erauskin bertsolaria (I).
131. A. *Zavala*: Patxi Erauskin bertsolaria (II).

AUSPOA
LIBURUTEGIA

ANTONIO ZAVALA

Patxi Erauskin bertsolaria

(1874 - 1945)

III

PATXI ERAUSKIN BERTSOLARIA

(1874-1945)

III

AUSPOA LIBURUTEGIA

132

EDITORIAL AUSPOA

**Plaza de Santa María, 2 — Teléfono 66 16 12 — Tolosa
(Guipúzcoa)**

ANTONIO ZAVALA

4 ABR. 1978

PATXI ERAUSKIN BERTSOLARIA
(1874-1945)

III

AUSPOA LIBURUTEGIA

1978

© Auspoa Liburutegia - Tolosa (Guipúzcoa)
Inprimatzalle: IZARRA - Polígono 36 - Usúrbil (Guip.)
Depósito Legal: S. S. 16/78
I S B N 84 - 7158 - 042 - X
Enero - 1978

ARKIBIDEA

Oarra	9
(1927) Gora ele euskera!	11
(1927) Bertso berriak Gora Paulino Uzku- dun! Gora!	19
Bertso berriak San Isidrori jarriak	25
(1928) Bertso berriak Uzkudun'en onrari Euskal-Erriak	31
(1928) Bertso berriak baserri kaletarrak al- karri jarriak	36
(1929) Asuero sendagille jaunari	42
(1930) Bertso berriak Ama Euskerari jarriak Erauskin Errotariak	44
(1930) Bertso berriyak aizkol-apustu bati jarriyak	53
(1931) Gora gure Euskal Erria	59
(1931) Errepublikaren etorrera	71
(1931) Bertso berriyak Aita Andres Urda- neta'ri jarriyak	73
(1931) Bertso berriak (Liarni'ko Ama Birji- ñari)	80
(1931) Bertso berriak (Ezkioga'ko Ama Bir- jiñari)	87
Ezkio'ko agermenari	96
(1931) Euskeldunei euskel izena	102
Bertso berriak senar-emaztegaiak al- karri jarriak	108
San Saturninoren bertsoak	114
(1933) Iparragirre'ri	120
Eskui eta ezkerri	122
(1934) Bertso berriak baseritarrak jarriak	124
(1936) Txirrita zanari agur	129
Beste bertso-sail batzuk	132

OARRA

Patxi Erauskin'en irugarren eta azken liburu onetan, arek 1927 urtearen erdi aldetik bertso jartzeari utzi zion arteko bertsoak bildu ditugu.

Auetan ere zernai gai erabiltzen du: politika, Uzkudun, santu-bizitzak, aizkol-apustu bat, Urdaneta, Liarni'ko eta Ezkio'ko Ama Birjiña, sozial-zera batzuk eta abar.

Gure eskuetara iritxi diran Erauskin'en azken bertsoak, gerra baiño lentxeagoak dira. Txirritaren eriotzaren berri ikasi zuanean, bertso sentikor batzuk jarri zituan eta ixildu. Izan ere, gerra eta Txirritaren eriotza, bertsolari-gizaldi baten bukaera dira. Eta Erauskin'ek, bera ere gizaldi orretakoa baitzan, orduantxe eman zion azkena bere bertsogintzari.

Azaleko argazkia, Patxi Erauskin bere makil, erloju-kate, txapel eta abar azaltzen zaigun ori, ez dakigu nork egiña dan. Aren zenbait bertso-paperetan ere ageri da. Argazki ofiziala bezela zan, beraz. Beraren semeen eskutik jaso genduan.

(1927)
GORA ELE EUSKERA!

- 1/ Itz neurtuak jartzeko
etorri da era,
odeitutzen degula
ele euskera.
Opa bear diogu
zor zaion eskerra,
bestela gu beraren
semeak ez gera;
askok nai jestera
lurraren azpira,
bañan guk ostera
zorrotz egustera;
indartuko da gerok
bai nor bagera.

- 2/ Goiko Jaunari nago
eskari jarria,
arren eman dedilla
buruz argia.
Neronek ez daukat
gogoa urria,
zabaldu nai nungo eta
zein geran berria:
geure sorterrria
da Euskal-erria,
izkuntza garbia,
txit oroigarria;
goiti bizi euskera
maitagarria!
- 3/ Euskera dala euskaldun
guztioren Ama
askok ezin sinistu,
au tamalena!
Aur gatxitxiak dijoaz¹
ugaz amangana,
argaitik datorkigu
negargarri dana;
seme ona dana
bildu sendiengana
egiteko lana
ele alde dena;
au da jakintsu batek
esan ziguna.

---

¹ *Aur gaitz-etsiak* izango da berez, baiñan *gatxitxiak* esan oi da Zaldibi'n beintzat. Amak maite ez duan arkumeagatik esaten da. Ez dio esnerik ematen; bialdu egiten du. Orregatik, berak edo artzaiak, onartuko duen beste ardiren bat billatu bear.

4/ Euskaldunak jaió giñan,
euskaldun azi,
euskal ele maitea
baita ikasi.
Zertan bear diogu
galdutzera utzi?
Errukirik badegu
zintzoro egutsi;
gazteak onla ezi,
euskera erakutsi,
egingo dala jetxi
ez dezagun etsi;
euskera ilko balitz
guk ez nai bizi.

5/ Gure euskera maite
zintzo ta gozoa,
izkuntza danetatik
aurrenekoa;
argaitik da ele au
denan gañekoa,
beronen egile zan
Aita Jaungoikoa;
sinista'itekoa
bera da naikoa,
premienekoa
au jakitekoa:
Tubal'ek Armenia'tik
sortutakoa.

6/ Euskera piztea da
batzuentzat miña,
ori ezagututa
negon auntziña.
Jainkoak jarritako
ele garbiena,²
ez dakit zertan duten
orrelako griña;
dantza bai mingaña,
saia alegiña,
au galdu eziña,
zer gauza jakiña:
ludi guztian dago
zañak egiña.

7/ Aita Larramendi ta Erro
seme Andoain'goak
lenengo euskeraren
alde minduak,
Astarloa Bizkaia'ko
seme Durango'ak,
euskera-auzien alde
lana eginduak.
Aurkariak nungoak,
Ebro'az angoak,
egiz emengoak
zorrotzenengoak;
aik bezela saiatu
gu oraingoak.

---

² Bearbada, Erauskin'ek *elerik garbiña* jarriko zuan emen, eta moldiztegiak-edo aldatu, gramatikatzearren noski, bañan puntua gal-eraziz.

8/ Ebro'ez auztikoak
zortzi arerio,
euskeraz zapaldu ta
berak nai io:
Mariana, Mariantz, Tragia,
Nikolas, Antonio,
Martin, Belasko, Ledesma,
Armesto, Osorio.
Larramendi'k dio:
«Jo zuek nunaitio!»
Jatorri zar dio,
euskerak zer dio?
Gezurak egiari
beti zor dio.

9/ Bere ama ukatzea
zer tamalgarria,
besterena maitego
arrigarria.
Buruz dagoalako
jantzimen urria,
zaitu dezagun ele
Jainkoak jarria;
bestela arria
degu etorria,
egin oju garbia
guztiz pozgarria:
Gora beti euskera
zintzo argia!

10/ Jainkoak zaitutzeko
denak jarri zizkigun,
euskaldunak euskera
jaso dezagun.
Garbiagorik elerik
ez da sortu iñun,
batzuek esker txarra
naiz eman gau ta egun.
An, emen edo nun
aitortu dezagun
gerala euskaldun,
gaitzala ezagun,
etsaiak dabilzala
Pontzion lagun.

11/ Ikasi obe ludiko
izkuntz ele danak
sinistu egia dala
entzun zeutenak,
jarriak diralako
denon Aita Jaunak
sorterri bakoitzari,
baita ez-berdiñak.
Zaitu Ark emanak,
izanik onenak;
ukatu ez leizkenak
Beraren almenak;
lenengo euskera maite
guk euskaldunak.

12/ Azkok ez du ezagutzen
mami ta ezurrik,
ingi onetan ez det
jartzen gezurrik.
Amak ez du maiteko
seme erazurrik,
ez azitzea obe
orrelako aurrik.
Gelditu arriturik
au sinistaturik:
euskeran aurkarik
dabiltza alperrik;
Jaungoikoari besteri
ez dio zorrik.

13/ Tentetu belarriak,
argitu begiak,
gezurrak azpira ta
gora egiak.
Euskera izartzeko
ez izan nagiak,
emana degulako
Jaungoiko geuriak.
Dirala igarriak
atsegingarriak,
emanaz berriak,
olerki neurriak,
zaldibitar Erauskin
errotariak.

Bertso-papera, *Beasañ'en* A. Zunzunegiren *etxian*, 1927'an argitaratua, Tolosa'ko Manuel Urreta zanaren eskutik jasoa.

Bertsolariya asterokoak ere atera zituan bertso auek argitara, bere 48 zenbakian, 1932.VIII.14'an, eta batere aldaketarik gabe atera ere, uste gabe-ko utsegite bat edo beste izan ezik.

* * *

Argia'n, 1931.X.4'an, bertso au argitaratu zuan Erauskin'ek euskerari buruz:

Sasi tarteko lora-xorta bat
bezela da geure euskera,
nik ez dakit zerk ekarri gaitun
au artaraño uztera;
esku on batek bein agertuko
baluke erakustera,
ez oni utzi lurperatzera,
bestela iñor ez gera.

* * *

Argia'n, 1932.VIII.14'an, bigarren eta irugarren bertsoa argitaratu zituan. Aldaketak: 2/9: gure Aberria; 2/10: da Eusko Erria; 2/13: goitik bizi Euskadi; 2/14: zoragarria; 3/1: Euskadi dala euskotar; 3/7: argaitik etorri zan; 3/12: Jel alde al dana; 3/13: au da Sabin aundiak; 3/14: esan zuana.

(1927)
BERTSO BERRIAK
GORA PAULINO UZKUDUN! GORA!

1/ Beste lan danak alde bat utzi,
gertatutzen naiz betara,
Paulino Uzkudun ospatsuari
nairik bertsoak atera;
europatarrak azpiratuta
joan zan Ameriketara,
oso bizkorrak an bazeudela
proatzera aietara,
ezagun zagun gizon batekin
gutxi zeukala ikara.

2/ Amerika'ra joan zanean,
gizon batzuen esanak
gogoan dauzkat oraindik ere,
etzait aztuko, ez, danak:
«Toki askotan seme bizkorrak
egiten dituzte amak;
alde aietan jinasietan
nola diraden onenak,
Paulino Uzkudun apurtuko du
an agertzen dan txarrenak.»

- 3/ Ori joan arte Amerika'n da
 Cuba'n zebiltzan dotore,
 oraiñ orrekin bildurra sartu
 mamitik ezurreta ere;
 oraindiokan alper-alperrik
 orrekin asi dirade,
 zenbat burruka egin dituan
 ez au ausi batek ere,
 zuriak bezin aguro jo du
 Arribiltx beltz ori ere.
- 4/ Milla beratzi eun da ogei ta zazpian
 eguna zan urte berri,
 lendabiziko Habana'n jarri
 zitzaion Martin Ogradi;
 Kalifornia'ko ukabilkarin
 txapelduna zan berori,
 aurren zartadan zilipurdika
 soka azpian igari,
 euskaldunak Uzkudun'eri
 jo're txalua ugari.
- 5/ Antolin Fierro, *León de Matanzas*,
 Ilbeltzan amabostian,
 ospatsu eta txapeldun zegon
 Cuba'ko isla guztian;
 eun ta amar kilo pixua,
 ez galdutzeko ustian,
 minutu erdi bat barru ura ere
 amilka soka azpian,
 Habana dena dar-dar zegoan
 ura ala ikustian ¹.

---

¹ Bertso-paperak puntuak onela ditu: *amabostean, guztian, ustean, azpian, ikusten*.

6/ Ilbeltzaren ogei ta iruan
Omersmitx'ekin Tanpa'n,
Florida'ko ukabilkarin
txapeldun gain goikoa zan;
Uzkudun'ek ezagutu're
bizkorra zegola plantan,
aien asera etzan goxoa
gexalkeri eta tranpan,
zazpigarren ekiñaldian
Omersmitx lurrera joan zan.

7/ Otsaillaren ogei ta bostean
Nueva York'en Ansene'kin,
eskua nola zeukan miñakin
mundu guztiak bazekin;
bañan alare bildurrik gabe
legoiak bezela ekin,
suekotarra ezin bildurrik
igaska bildurrarekin,
irabaztun zan bakar-bakarrik
Uzkudun ezkerrarekin.

8/ Tom Heeney Jorraillaren
aurrenengo egunean,
irabazteko asmoan ustez
ura ere asi zanean,
Australia'ko ukabilkarin
txapeldun zegoanean;
sei runez goitik etzala giro
Paulinon aldamenen,
Tom Heeney ospitalera
zanpa artu zuanean.

- 9/ Uztaillaren amairuan
Arribills *Negra Pantera*,
orrekin ere txit garailari
Uzkudun zaigu atera;
eun da berrogei milla persona
joan zala ikusitzera,
denak arritu beltza aundia
arren azkar ausitzera,
urrungoak e bildur lezake
Paulinorekin astera.
- 10/ Donostia'ko arakin baten
esana ez nago aztuta,
egia zala gelditu nintzan
gañera sinistatuta:
«Paulino ez bada gaitzen batekin
jartzen odolak oztuta,
seguro egon anka-bikoak
ori botako ez du-ta,
zezenak ere kontuz, badator
adarrak biak moztuta.»
- 11/ Arribiltx ori bost urte ontan
asko iñor dan munduan,
orra Uzkudun jarri ondoan
bentzitu duna oraingoan;
ezagaturik jotzeko toki
egokiena nun duan,
pantera ori oso gallartsu
naiz asi aurrenengoan,
altxatutzeko adore gabe
zerraldo laugarrengean.

- 12/ Gure Uzkudun azpiratutzen
ez da egon bear errez,
gorputz bikaña eta zaintsua,
neurrigabea indarrez;
granadazoak bezela golpek
eskuiz eta ezkerrez,
ikasten berriz gau eta egun,
ez lo etzanda alperrez,
euskaldun batek, nekazariak,
mundu guztia bildurrez.
- 13/ Gipuzkoa'ko Errezil'en zan
Uzkudun jaio ta azi,
bai gurasoak errespetoan
edukatu eta ezi;
burruka-saio garratzak egiñaz
orain Amerika'n bizi,
oraindañoko asi diranak
beltz eta zuriak ausi,
esan lezake dala munduko
ukabilkarin nagusi.
- 14/ Errezildarrak, estatu bat jaso
marmol gogorrezko arriz,
merezi dula Uzkudun orrek
esaten degu bost aldiz;
millaka asko joango giñake
guztiok naitasun aundiz
ikusitzea anka gorrian
nola arkaitz eta mendiz,
ai zer ditxa gu bizi gerala
orixen egingo balitz.

15/ Paulino Uzkudun, zu onratuaz
orra nik bertsoak jarri,
ikasi eta kantatutzeko
euskaldun denon pozgarri;
aitor dizugu, portatzen zera
arrunt oso oroigarri,
eta oraindik zenbat zeraden
ori iñork ezin neurri,
mundu guztiko ukabilkarin
txapelarekin etorri.

1927'garren urtean Erauskin Errotariak

Bertso-papera, *Beasañ'en A. Zunzunegi'ren*
etxian argitaratua eta Tolosa'ko Isidora Mokoroa'-
ren eskutik jaso.

BERTSO BERRIAK
SAN ISIDRORI JARRIAK

1/ Baserritarrak, nekazariak
irrikituta gabiltza,
ez dakitenak ikasitzeko
kantak jarri al banitza;
agindu nien eta ornitu
baita emandako itza,
argitalduaz gure zaindari
San Isidroren bizitza.

2/ Aita San Isidro nekazarion
zaindari edo patroia,
txikitatikan langille zintzo,
umilla ta elizkoia,
relijioa odeietara
jaso nai zuana goia,
bazar utzirik birau gaiztoa,
maldizio ta etsaia.

3/ Orrillaren amabostean
degu San Isidro eguna,
nekazariak pesta aundia
beti ospatzen deguna;
oroitu gaitzan gau eta egun
santu doatsuengana,
esan bear det zer milagroa
izandu zuan aurrena.

4/ Bein errotara bazijoala
kostal bat gari artuta,
negu gordiña elur ta ormaz
bazar guztiak gortuta;
baso-piztiak goseak txiurka
zaizkion alderatuta,
kostala jetxi, begira jarri
omen zan errukituta.

5/ Errukiturik pizti gaixoak
zeukaten gose larria,
ankaz ta eskuz elurra kendu,
egin koroï bat garbia;
ezker eskua zakuan sartu,
botatzen zien garia,
beragatikan gerta zitzaion
milagro arrigarria.

6/ Pizti goseak naikoa janda
utzirik kontentatuta,
errota aldera bazijoala
utzi ondarrak artuta;
bidean berez zakua berriz
jarri gariaz beteta,
milagro au zan aurrenekoa,
gelditu sinistatuta.

7/ Gaztetatikan ludi ontako
txorakeriaz etsita,
estoasunik aundienetan
lanak alde bat utzita,
elizan egin meza entzun da
bost aldarari bisita;
osoro zegon bakar-bakarrik
zerua irabazita.

8/ Egun-sentian goiz jeki eta
errezoan izaten zan,
Madrid'en zeuden bi elizatan:
San Andres'en da Atotxa'n;
Karamantxel'go ermitara're
andik askotan joaten zan,
morroi lagunak nola zebillen
baita nausiari esan.

- 9/ Morroi lagunak Isidrorena
zuten ezin eramana,
esatera're joan ziraden
nagusi jaun arengana:
«Isidro dabil lanan igesi
alperkeriari emana.»
Erantzun zien: «Zuek bañan geigo
berak egiten du lana.»
- 10/ Aita San Isidrok errezorako
etzuan gogo urria,
egun-sentian goiz elizatan
zintzo zegona jarria;
aingeru onak arren lurretan
egin lan miragarria,
morroi lagunak orregatikan
eziñ-eraman larria .
- 11/ Elizatikan zetorrenean
egiñikan errezoak,
billatzen zituan lana eginda
bere lur edo trozoak;
orduan ere orain bezela
izan seme irosoak,
besteren ona eziñ eraman
zuten inbidiosoak.

- 12/ Santa Maria de la Cabeza
Isidroren emaztea,
religioso egiazkoak
nola bat ala bestea;
erejeari saiatzen ziran
fedea erakustea,
gaur ere obe matrimonio
asko ala ikustea.
- 13/ Bargas'tik emaztez Torrelaguna'ra
zetoztela egarria,
esanaz jo zuan akuluakin
arkaitz biziko arria:
«Jainkoak nai balu sortuko luke
emen orain iturria!»
Bertan asi zan ur garbi ona,
milagro arrigarria.
- 14/ Aita San Isidro, nekazariok
zu zaitugu zaindaria:
goardatu ondo gure lurretan
sortutzen dan laborea,
batez ere bai premizkoenak
artoa eta garia;
gau eta egun zuri agurtzen
zintzo saiatuko gera.

15/ Nekazariak San Isidrori
eskatu bai anparoa,
lo ametsetan nagoala're
etorritzen zait burura;
bilduko zaigu bai ingurura
Josepetako sorora,
berak eskutik sartuko gaitu
betiraundeko zerura.

16/ Amasei bertso orra ipiñi
garbi adieraziaz,
okerrik iñoiz ez da etortzen
gauza onak ikasiaz;
ondorengoak ongi aziaz ¹
bai eta zuzen eziaz,
era onetan bizi gaitzen
San Isidroren graziaz.

1927'an Erauskin Errotariak

Bertso-papera, *Beasañ'en* A. Zunzunegiren
moldiztegian argitaratua; Tolosa'ko Manuel Urre-
ta zanaren eskutik jaso, ta bai bertako Isidora
Mokoroa'ren eskutik ere.

---

¹ Bertso-paperak *eziaz*. Baiñan urrengo letroan ere
eziaz baidator, emen *aziaz* bear duala uste degu.

(1928)
BERTSO BERRIAK
UZKUDUN'EN ONRARI EUSKAL-ERRIAK

- 1/ Irugarren aldiz jarritzen ditut
bertsoak Uzkudun'entzat,
merezi ere badituala
neroni iruritzen zat;
orrentzat dira berdin-berdiñak
nola zuri ala beltzak,
kanbiorikan iñork ez dauka
orren ukabillarentzat.
- 2/ Millaz ondoren bederatzi eun da
ogei ta zortzigarrena,
Otsaillak bai eta ere
aizkeneko eguna,
Anjeles'en Godfrey'rekin
Uzkudun jokatu dana,
euskaldunak irabazia
galdutzat eman dutena.

- 3/ Berrogei eta geiago millak
garbi dutena ikusi:
Uzkudun beti segika eta
moro aundia igesi;
arbitrok berriz txilin-txilin
jo eta gelditu-azi,
zurde-soka batez urkatutzea
orrek ez al du merezi?
- 4/ Uzkudun ez du batek bakarrik
azpiratu oraindio,
orregatikan denan gañera
ospatsu egin da io;
arbitro eta juzgatzalleak
naiz-ta egon kontrario,
jo eta bota ori da ospa,
puntuak zertan balio?
- 5/ Gezur da puntuz irabaziak
ditu Godfrey eta Risiko,
epailariak denak kontra eta
ez baita arrizgarrizko;
gu askorentzat pena izan da,
batzuentzat pozgarrizko,
bañan Uzkudun bildurrik gabe
pronto an dago berrizko.

6/ Lenago Arribiltz proatu zuan,
orain Godfrey bestea,
mundu guztia bildurrez daukan
moro aundi ta gaztea;
aditutzean arritu giñan
Uzkudun orrekin astea,
ta orain berriz askoz geiago
orrek ere ez auste.

7/ Moroak ere gu bezelaxen
mundutar aragizkoak,
azala beltza izanagatik
berdin anka ta eskuak;
Tunney eta Dempsey ez dira
kanpeon egiazkoak,
legez ta bidez aitortu bear
gizonak arrazoizkoak.

8/ Nik bertsoetan argitaltzen det
badago ez dakianik,
egi garbia jakin dezaten
gezurrikan gabetanik;
ez da agertu zuri ta beltzik
Uzkudun bota duanik,
eta gañera berak ainbeste
gizon bota dituanik.

- 9/ Errezildarrak dardaraizoa
sartzen die ikustean,
eta geiago okertu eta
ukabilkazoz astean;
bere lurrean zer egingo luke
ori eginda erbestean?
Orrentzat diña denak ez dira
Ernio'ko arkaizpean.
- 10/ Tunney eta Dempsey ere
Godfrey'rena dijoztela,
bestek nai ez da errezildarra
Uzkudun joan dan bezela;
kanpeon munduko gañerakoak
nola litezke bestela?
Ritxard'ek an egiten du
berak nai duan pastela.
- 11/ Uzkudun dala irabazlea
dio Amerika osoak,
askotan berriz ta gutxiena
aitortzen dute auzoak;
beronen kontra emandakoan
poza bazuten batzuak,
Paulinon ona ezin eraman
duten inbiriosoak.

12/ Paulino Uzkudun, amabi bertson
egiten zaitut agurtu,
esku estutzera or ninduzuke
emendik bazeunde gertu;
Euskal-erriak zuk eman eta
onra aundia du artu,
osasanaz ta Tunney'k daukan
txapelarekin agertu.

1928'an Erauskin Errotariak

Bertso-papera, *Beasañ'en L. Zunzunegi'ren
etxian* argitaratua, eta Neparroa'ko Igantzi'n Juan
Sein'en eskutik jaso.

(1928)
BERTSO BERRIAK
BASERRI KALETARRAK ALKARRI JARRIAK

1/ *Baserritarrak:*

Bertsoetan zerbait esango dizut,
kaletar, zuengatikan:
ollo, arrautza, txekor ta arkuma
dakaizkigu etxetikan;
mokau gozorik sartzen dezute
guk ekarrita aotikan,
ala ere burla eta maixia
geuri gero atzetikan.

2/ *Kaletarrak:*

Baserritarra, ez asarretu
luzatu eta besoak,
aitortzen degu jaten ditugu
zuengaitik mokau gozoak;
bañan ez gera gu kaletarrak
zuentzako burlosoak,
iruripenak ugari ditu
kristau errezelosoak.

3/ *Baserritarrak:*

Lengo batean kamiñotikan
kaletarrak farra onak,
zer ote zuten arrituta gu
sorotik begira denak;
zergaitikan zan esandu zigun
sail artan zijoan damak:
neska bat laian ari zalako
gerrira bilduta gonak.

4/ *Kaletarrak:*

Zere denboran sumatu dezu
makiñatxo bat olako,
burua ortan nekatu eta
korputza daukazu plako;
farra egin dutela gonak bilduta
neska laian ai zalako,
zure esanik ez det sinisten
gezurtti bat zeralako.

5/ *Baserritarrak:*

Bei, txekor txerriak saldutzera gu
errira jetxi gaitzala,
zerbait kentzeko oso argia
zuen kopeta-azala;
eziñ ukatu ikusi ditut
asko ala dabiltzala,
begiak gorri-gorri jarrita
katu lapurrak bezela.

6/ *Kaletarrak:*

Zuek etortzean bei eta txekor
edo txerriak saltzera,
zurrutarekin berdoztu eta
diruak jokatutzera;
alperrik baño egun sentian
ernegatuta etxera,
lenengo lana akilluakin
andreak jiponatzea.

7/ *Baserritarrak:*

Errespetoan azi ninduten
nere aitak eta amak,
orregatikan aparte dira
nigandik jokuko lanak;
aurrera ere libra nazala
ortatik guztion Jaunak,
gauza oriek esaten ditu
bera alakoa danak.

8/ *Kaletarrak:*

Katu lapurtzat artzen gaituzu
kaletar gizaraixoak,
kulparik gabe esateko bai
oiek dira aunditxoak;
zuek ere nauski kalean iñoiz
jan ederki mokautxoak,
baita etxera eraman ere
botill edari goxoak.

9/ *Baserritarrak:*

Guk ekarrita zuek kaletarrak
jan eta edan aseak,
gau eta egun lanean gu bai
egarri eta goseak;
lepo-ardatzak melarrak eta
bizar da ille luzeak,
zorrotz eguki barberoak bai
labanak eta goaizeak.

10/ *Kaletarrak:*

Orain jakinda gelditu bedi
lenago etzekiena,
esan bear det baserritarrak
askok egiten dutena:
beiak jetzita etxean edan
esne pururik onena,
kaletarrari gero ekarri
erdia uda emana.

11/ *Baserritarrak:*

Nekazariak egiten degun
laborerik bearrena:
gari ta arto, aza, patata,
baba eta babarruna;
zuek kaletarrak guk sortu baño
aixago sartu barruna,
oraindik ere edan nai berriz
esne purua onena.

12/ *Kaletarrak:*

Zeren alderako baserritarrak
etzerate txit mantzarrak:
iru koartillo ur badauzka
zuen esneak pitxarrak,
baita etxera zuek eraman
gure koarto pizarrak;
zeok izanda, zuk diozunez,
kaletarrak gera txarrak.

13/ *Baserritarrak:*

Zer esanak bai izango dira
gu geraden aitzekian,
eta ixilik egon bagiña
iñork ere etzekian;
maixirik ez guri eginda
gu pozik gaude pakian,
onela bizi obeko degu
bakoitzak geren tokian.

14/ *Kaletarrak:*

Maixia txarrik guk nola egin
bada baserritarrari?
Bizi guztian anaitasuna
izan deiogun alkarri;
esango dizut kaletarrontzat
zer izango dan pozgarri:
jan da erana al dan onena
ta merkiena ekarri.

15/ *Baserritarrak:*

Gauza onikan ez da etortzen
iñori opata gaitzik,
asko ezpada ere kalera
ez gera sartuko utsik;
Euskalerrian gure esanak
ez ditu jakingo gutxik,
orregatikan zabaltzen ditu
kantuz Errotari Patxik.

Bertso-papera, «*Beasañen L. Zunzunegiren
etxian*» argitaratua, Donosti'ko Gregorio Mujika
zanaren bilduman.

Alegi'ko Rikardo Intxausti txistularia zanaren
bilduman ere agertu da bertso-paper au; baiñan
ontan, eskuz erantsita, onela esaten da: 25.OCT.
1928. Intxausti'k paper ori beregandu zuan egu-
na izango da, eta jarri ere etziran askoz leenago
egingo bertso auek.

(1929)
ASUERO SENDAGILLE JAUNARI

- 1/ Olerki batzuz odeitu nai det
Asuero'tar jaun Pernando,
sendagilletan azkarragorik
egundo etzan izango.
Aide gaiztoak zeuzkaten asko
orrek jarri ditu ondo,
orreatikan itz bat bakarrik
guk gaizki nola esango?

- 2/ Millaz ondoren zortzireun da
larogei ta sei urtean,
Orrillak berriz ogei ta amar
zituan egun batean,
Pernando jauna jaio zitzaigun
Donosti'ko erri maitean;
gaxoa pranko sendatuko du
bizirikan dan artean.

3/ Ruiz Arkaute'tar Maritxu ona
du emazte, tolosarra,
amairu urteko mutilla berriz
Bixente, seme bakarra;
jaiotzetikan arrigarrizko
argia eta azkarra,
irten dedilla aita bezela
sendagille txit jatorra.

4/ Izen-ordeaz txikitatikan
Pistón deitutzen diote,
alare ez dala asarretutzen
zertxobait egingo nuke.
Sendatu-eta orrek jarriak
txalo ta txalotzen dute,
aitormen oiek iraungo dute
ludia ludi dan arte.

Erauskin Errotari

Argia, 1929.VI.16.

(1930)
BERTSO BERRIAK
AMA EUSKERARI JARRIAK
ERAUSKIN ERROTARIAK

- 1/ Euskalduna ni sortu nitzan
aita-amagan jaiotzaz,
ludi ontatik euskaldun joan nai
baita aizken eriotzaz;
daukadan odola ez det maitatzen
biotzez naitasun otzaz,
sinismen auxen zabaldu nai det
nola egutera laiotzaz,
Ama Euskera bizi dedilla
Goiko Jaunaren laguntzaz.
- 2/ Sinisturikan edestia edo
kondairaren esanetik,
eun berrogei ta iru urte da
Urola izan zanetik,
bi milla eun da irurogei ta amalau
Jesus baño lenagotik,
aitalen Tubal'ek euskera ekarri
zuala Armenia'tik,
garbiena da ta bizi dedilla
beste guztien gañetik.

- 3/ Aitalen Tubal'en osaba Noe,
gu aren abenda arrazak,
onean oso goxoak eta
gaitzean berriz garratzak,
geren elea maitatutzen
nola zuzenak ardatzak,
lengo tokietan daude mendiak
ibai, zelai ta baratzak,
beragaitikan zaindu beaitugu
bakoitzak geren landatzak.
- 4/ Urrena berriz erderarekin
etorri zana Ibero,
Península Ibérica'k
muga argaitik du Ebro;
gure Euskera da aurrenekoa,
beste izkuntzak denak gero;
orain berreun urte berau galtzeko
zortzi etsai ziran bero,
gora Andoain'go Aita Larramendi,
Astarloa eta Erro.
- 5/ Usteagatik etzuten farrik
egiñ Euskeraren gaidik,
aurrera ere nor bagerade
ez dute egingo iñundik;
etsai batzuek jo arren andik
eta besteak emendik,
auzi gogorra irabazi zuan
Andoain'go Aita Larramendi'k,
bost egi eder esan da joan zan
gizarajoa emendik.

6/ Aita Larramendi jaio zan etxea
izenez Garagorria,
asko alditan mirarituaz
begira nago jarria;
bizi zan arte izartu zuan
Euskera maitagarria,
seme jatorrak azitzen ditu,
gora Andoain'go erria,
eta bertakoak zaitzen dutenak
geure Euskal-Erria.

7/ Euskal Ama da zintzo garbia,
Euskera berriz izkuntza,
orra bi gauza emen batean:
Ama ta bere bizitza;
euskaldun batzuek oraindik ori
ez dakiela dabilltza,
beren abenda ukatu eta
Amarengana zaputza,
itxumen onek lertu lezake
seme onaren biotza.

8/ Ama zer izen atsegiña dan
gozoa eta biguna,
jaiotzetikan biotzeraño
eztiro sartzen zaiguna!
Ain da bearra, aoko sapaia
berak ezitzen diguna,
ludi guztian maitatzen dute,
garbia da euskalduna,
seaskatxotik jaiki ta laister
pozik ikasten deguna.

- 9/ Mendian ez da piztirik sortu,
ez-da basoan txoririk,
aur baten gixa maite duanik
bere ama ainbesterik;
kabi txokora jana eraman da
beren lumetan bildurik,
ez da biziko ez luzaroan
iñola ere umerik,
naiz *txiu txiu* gaixoak egin,
ez baldin badu amarik.
- 10/ Bururatzen zait aurra nintzala
amak esaten zidana:
«Lendabiziko ikasi bear da
Jesus onaren izena.»
Itz ezti aiek sartu zitzairan
arantzan gisa barruna;
Jaungoikoa maite aurrena,
Ama Euskera urrena,
dakigulako bera nola dan
Ama euskaldun denona.
- 11/ Jaungoikoak ditu denontzat berdiñak
legeak eta dotriñak,
izkuntza bezela ikusten dira
arrigarri ez-berdiñak.
Nundik sortu dira dantza lotuak,
birau blasfemi zikiñak?
Elizarikan ikusi nai ez,
etsaiengana etziñak,
orrelakorik ez du agintzen
Ama Euskera apañak.

- 12/ Geure aurreko asaba zarrak ¹
etziran orla oituak,
Euskal-Errian ikusten dira
geiegi dantza loituak:
mutil da neskak itsatsi eta
nola zakur da katuak,
ludi guztian nazkatzen duan
baltseo zikiñ lotuak,
orrelakorik ez egiñ bear
euskaldun katolikuak.
- 13/ Gu ez gerade zeltak ta eslabak,
jermanak eta latiñak,
euskal abenda bera bakarra,
egon gaitezen jakiñak;
gauza bearrak ikasitzea
poza artu ez dakiñak,
lur eder ontan jaio giñanak,
anai prestu, arreba piñak,
Ama Euskera indartzen beti
egin ditzagun alegiñak.
- 14/ Atzerritarra gu bezela da
Jaungoikoaren semea,
baita askotan etortzen dira
geronen aldamenea;
batzuek ondo bizi diranak,
beste batzuek lanea,
jaiotzakoak txiroa bada
saia bear al danea,
Euskera entzun nai ez badute
dijoatzela berenea.

---

¹ Bertso-paperak: *osaba zarrak*.

15/ Baita ere jo euskal soñuak
bildur gabe ta gogoti,
artzai mutillak txiruriluka
erantzuten du menditi;
eguzkia ere odei guztiak
urratu eta goi-goiti,
geure Euskal-erri garbi eder au²
zein dan ezagutzeati...
Gora Euskera miragarria
len, oraiñ, gero ta beti!

Bertso-papera, *«Beasañ'en Zunzunegi'tar L'en moldategian»* argitaratua. Tolosa'n, Manuel Urreta zanaren eskutik jaso; ta bai Adelina Sarasola Ilexo bertsolaria zanaren alabaren eskutik ere.

Bertso auetan ez da ikusten noiz jarriak diran somatzeko biderik; baiñan bertso-paper au Donosti'ko Gregorio Mujika zanaren bilduman ere badago, eta antxe, eskuz idatzita, urte au irakurtzen da: 1930'an. Mujika jaunak ori bere eskuz erantsi baldin bazuan, ontzat ar dezakegula dudarik ez da.

Errenteri'ko *Bertsolariya* aldizkariak ere argitaratu zituan bertso auek, bere 43'garren zenbakian, 1932.VII.10'an. Aldaketarik ez du.

* * *

Sail ontako 8 eta 9'garren bertsoak, leen ere argitaratuak zituan Erauskin'ek, *Argia'n*, 1925.I. 18'an, *Ama* izenburuarekin eta beste bi bertso auek ondoren zirala:

---

² Bertso-paperak: *garbi ederran*.

Aur ederrak musu gorriak,
far-irri gozo-gozoan,
amak askotan musu eman da
pozik artze'itu besoan;
ez da atsegin samurragorik
sartuko aien kolkoan,
ez du emango Jaunak zorion
ederragorik munduan,
eta ez dakit ote dan loraz
apaindurikan zeruan.

Txantxangorriak ez du abesten,
naiz igo meta-burura,
amak aurrari lo lo esanaz
abesten dion erara;
nik ez dakit zer jaungoikozko dan
abesti atsegin ura,
ain garbi eta argi ..... (3)
igotzen dana zerura,
aingerutxoen lira-soñuak
entzuten diran tokira.

* * *

*Argia'n, 1935.VIII.11'an, bertso-sail bat argi-
taratu zuan Erauskin'ek, izenburu onekin: Eus-
kadi nor dan eta Jel ikurriñak zer esan nai duan.*

Bañan bertso guziak ez ditu berriak. Batzuek
len ere agertuak dira.

Aurrena, bertso berri au:

---

³ Emen iru silaba falta dira.

Euskadi zein dan ez dakiana
edo dala Jel aberria,
ondo dakigu badagoala
euskotarraren erdia;
nai gendukena ikasi eta
dena balego jarria;
erderaz *nazio* edo *patria* da,
euskeraz Jel aberria,
geuri aurreko asaba zarrak
utzi ziguten erria,
zorion begiragarria.

Bigarren eta irugarren, sail ontako zazpigarren
eta amargarren bertsoak, zerbait berrituta. Al-
daketak: 7/1: Geure Ama da Euskadi eta;
7/2: eusko elea izkuntza; 7/3: orra bi gauza emen
batera; 7/5: euskotar asko oraindik ori; 7/7:
«Bera Euskadi!» esaten dute; 7/9: geiena maite
bear litzakena; 7/10: ez aitortzea da beltza; eta
beste bi lerro: itxumen onek lertu lezake / eus-
kotar onan biotza; 10/1: Etzait aitzutzen aurra
nintzala; 10/6: biotz erdian barruna; 10/8: Ama
Euskadi urrena; 10/9: dakigulako nola dan bera;
10/10: Ama euskotar denona.

Laugarren eta bostgarren, bi bertso berri:

Euskotar txarrak ez aditu nai
Euskadiaren izena,
lendabiziko au da geiena
ni arritutzen nauena.
Malkarretatik amilka dabiltz
utzita bide zuzena,
oieri ezin erakutsirik
daukagun lanik gaitzena,
ugaz-ama dute lenengo maite
eta berena aitzena.

Guk ez dakigu zergaitik duten
oriek orlako kasketa:
eusko aberria baztar utzita
maitekiro erbestea.
Beste gauzarik ez dabilkite
gezurra eta nasketa,
oien zuaztin guk egin degu
bear bezela mozketa:
euskeraren beñe izandu al da
españolaren izketa?
«¡Habla cristiano!» zertan daigute
geure euskera adituta?

Seigarren, 1931'an, *Gora gure Euskalerrira* izen-
buruarekin agertu zuan saillaren 12'garrena. Al-
daketak: 12/5: Euskotar batek esaten badu;
12/6: Bera Euskadi jatorra,

(1930)
BERTSO BERRIYAK
AIZKOL-APUSTU BATI JARRIYAK

1/ Kankak jarri dizkiot
aizkol-joku bati,
artu, ikasi ondo,
gogoan eguki;
alkarri erakutsi
baidiote petri,¹
ogei ta launa tronko
zeñek len ebaki.

2/ Milla bederatzi eun da
ogeitamargarrena,
urte onek Martxoan
egun bigarrena,
Tolosa'n apustuan
jokatu dutena:
Jeronimoz Naparroa'n
dagoan onena.

---

¹ Alkar estutu dutela; alkarri lan txarrak eman dizkiotela. (Patxi Iraola'ri eta bere amari entzuna.)

- 3/ Ogeina oiñ beteko,
oiñ binakoak launa,
bakoitzak ori zuten
egiteko lana;
biak ere egiñak
dirade al dana,
Jeronimo Iturbe
irten da onena.
- 4/ Leon-kastillo Jeronimok
zuan irabazi,
bakoitza bere lanean
errespetoz asi.
Apustu ederragorik
noiz leike ikusi?
Anka-puntan jarrita
orixek jo bizi.
- 5/ Berrogei ta amar minutu,
ogei ta bost segundoan,
Jeronimo bukatutzen
ikusi genduan;
naparra berriz berdintsu
ari zan ondoan,
apustu berdiñagorik
noiz leike munduan?

6/ Beñ Errekalderekin
zualako galdu,
kontrarioak asko
zaizkion azaldu;
orain galdua damu,
sakelak utsaldu,
oiek uste aña ez da
Jeronimo auldu.

7/ Naparra portatu da
onenaren gixan,
itz bat bakarrik gaizki
ez leioke esan;
naiz Jeronimo baño
gutxixego izan,
nork irabazi errez
asmatutzen etzan.

8/ Apustu orren berri
egitean galde,
ogei duro amalauri
naparraren alde;
uste zuten izango
zala Errekalde,
orain galduak pena
eman nai debalde.

- 9/ Jeronimoren azañak
ez daude aztuak,
txaloka berotuak
badira eskuak;
dauzkalako semeak
bizkor da prestuak,
onrak merezi ditu
Ama Gipuzkua'k.
- 10/ Apustua egiten
egon bear da presko,
ondorean damurik
izanduko ez do;
Jeronimo ixilik
talentuz abasto,
erronka botatzea
ez da gero asko.
- 11/ Naparrak sartu ziran
trabesean irmo,
gipuzkoarrak ere
alkarren arrimo;
mingañaz ixil eta
biotzez animo,
bikaiñ portatu zera,
gora Jeronimo!

12/ Martxoaren bi ori
ez degu aztuan,
Tolosa'n izan geran
aizkol-apustuan;
alkar ezin ausirik
justu ta estuan,
aizkolarin txapela
oraindik Gipuzkua'n.

13/ Beajundaiela
Mandubi'ko Ezkerra,
baita lagundutzaille
Santageda zarra;
zuek zendukaten bai
mutilla bizkorra,
artu dezuten onra
ez da txit kaskarra.

14/ Galtzalleak damuaz,
irabazleak pozik,
batzuek sakelak bete
ta besteak utsik;
izki batez iñori
egin gabe gaitzik,
orra amalau bertso
Errotari Patxik.

Bertso-papera, «*Beasañ'en L. Zunzunegiren moldiztegian*» argitaratua, Donosti'ko Gregorio Mujika zanaren bertso-bilduman.

* * *

Aizkol-apustu onetzaz, *Aizkolariak* izenburua-
rekin, onela dio *Argia*'k, 1930.III.9'an:

«Aizkolari arteko burrukarik ederrenetakoa
bai, lengo igandean Tolosa'n izan zana. Burruka
gogorra, ikusgarria, leia bizia.

Lau 72'nako ta ogei 36'nako nork lenago eba-
ki Areso'ko Garbizu'k eta *Agiñeta* gipuzkoarrak
—Naparroa ta Gipuzkoa'ko txapeldunak berak—.
4.000 pezta jokatzen zituen.

Zezen-plazan nabaitzen zan, leia au ikusteko
zaletasun ikaragarria.

Trabesak 20-16'ren gipuzkoarren alde.

Gogor asi ziran bi aizkolariak, ezpa! ederrak
atereaz enborrai.

Erdi alderarte gipuzkoarra aurretik, uskeri ba-
tez bada ere.

Irugarren enbor lodia ebakitakoan, gipuzkoa-
rrak laugarrenai eltzen dio, naparrak lodia azke-
nerako utzi ta meakin asiaz.

Agiñeta'k lodia ebaki bitartean, Garbizu'k me
batzuek bota ditu, ta jendeak naparra aurretik
dala uste du. Baña bein lodia ebakitakoan, el-
tzen die gipuzkoarrak meai ta dinbi ta danba,
irrintzi ta santzo artean, amaitzen du bere lana
50 miñutu ta 25 segundoan, iru bat golpearen
bentaja atereaz naparrai.

Etzan nolanaikoa izan aizkoraketa bikaiñ au!»

(1931)
GORA GURE EUSKAL ERRIA

- 1/ Biotza daukat oroimengarri
bertsoak argitaltzeko,
illunpetako euskaldunari
argi-izar bat jartzeko,
politikari baztar utzita
Amarengana biltzeko;
bide zuzena billatu degu
Euskal-erria goratutzeko,
bildur da lotsik ez degu bear
geren gauza eskatutzeko.

- 2/ Eguzki, illargi eta izarrak
odeian daude goi oso,
Ama, euskaldun seme-alabak,
arañon bear degu jaso,
dakigulako bera nola zan
sei laterrien guraso;
jatorritikan berak aginduaz
bizitzen zana eroso,
lau seme etsaik lurperatzea
zioten arte eraso.

3/ Ama Gipuzkoa'k izandu zuan
urte oroigarriena,
edestiak dio millaz ondoren
zala berreungarrena;
Urrillak ere zuala berriz
zortzigarrengo eguna,
Naparroa'tik aldendu eta
Gaztela'ra jarri zana,
ikasi eta gelditu bedi
lenago etzekiena.

4/ Naparra utzita bera joan zan
Gaztela'rekin jartzeko,
Alonso errege zortzigarrena
pozik zegoan artzeko;
Arrasate'ko erri ederra
gauza erabakitzeko,
bañan erregek ez agintzeko,
aiñ gutxi ikututzeko,
gañerakoan guk nai genduan
erara gelditutzeko.

5/ Milla lareun da larogei ta bian
Gipuzkoa'k inglesakin
amar urteko anaitasuna
artu zuten alkarrekin:
oek gudarik izan ezkeru
Gaztela'ko erregekin,
Gipuzkoa ez irtetzeko
aren aurka berorrekin;
or ezagun da erregek nola
etzuan agintzen gurekin.

6/ Milla berreungarren urtean Gipuzkoa
batu giñan Gaztela'ra,
milla irureun da ogei ta amabian
urrena berriz Araba;
milla irureun da irurogei ta
emeretzian Bizkaia,
milla bost eun da amabian
azkenekoa Naparra,
bañan erregek ez egiteko
ikututxo bat bakarra.

7/ Milla zazpireun larogei ta
bederatzi Frantzia
etorria zan guri Laburdi
eta Zuberoa kentzea;
indar aundia ark zeukalako
etsai gaiztoen antzera,
Gaztela-erriko errege gutxi
azaldu zan laguntzea,
ura guretzat ezer etzala
or dago ezagutzea.

8/ Oartutzeko milla zortzireun da
ogei ta amairugarrena,
edestiak dio errege il zala
Fernando zazpigarrena,
bere alaba Isabelari
agintza utziaz urrena;
osaba Karlosek emandu zion
guda bat txit gogorrena,
orregatikan sortu zitzaigun
guri negargarri dana.

- 9/ Milla zortzireun ogei eta
emeretziko urtean,
Dagonillak ogei ta amaika
zituan egun batean,
Espartero ta Maroto jaunak
jarri giñuzten pakean,
Bergara deitzen diogun
Gipuzkoa erri maitean;
bigarren aldian etsaiak irten
Ama Euskadi'ren kaltean.
- 10/ Batzuek tamal joan dalako
España'tik erregea,
emen egondu balitz ez dakit
zergaitikan zan obea;
ura zalako Cuba'n Filipinatan
da Afrika'n izan gea,
irakurleok, izan zazute
sinismen edo fedea:
errege bakar bat naikoa degu
zeru ta lurren jabea.
- 11/ Zenbaitek ezin ezagutua
mamirik eta ezurrik,
Ama Euskadi'k ez du maiteko
bere seme erazurrik;
beste izkuntza batek ez dio
garbian emango urrik,
olerki onetan ez det jarriko
ez danik edo gezurrik,
Euskal Erriak Jaun Goikoari
besteri ez dio zorrik.

- 12/ Aitak eta amak jaio ezkerro
aurtxoak azi bearra,
erakutsi ere egin ziguten
beren izkuntza ederra;
euskaldun batek esaten badu
«Bera euskera jatorra!»,
ukatzen ditu bere ama ta
ark eman zion bularra;
Jaun Goikoa ukatutzeaz
urrengo auxen bera da.
- 13/ Euskadi degu guztion Aitak
euskotarrontzat emana,
bere legeaz, baita izkuntzaz,
ez baldarra ta baldana;
euskaldun denok anaitu eta
eskatzen egiñ al dana,
sinisturikan berau degula ¹
zori onik ederrena,
gora Euskadi askatzea da
errepublika euskaldun ona.
- 14/ Besteren gauzarik ezertxo ere
ez degu eskatzen guretzat,
bakoitzari berea baita
opa diegu berentzat;
iruritzen zat ori geienak
emango dutela ontzat,
Frantzia'k eta atzerritarrek
bakoitzak berenak nai berentzat,
oriek orrela izatekotan
Euskadi euskotarrontzat.

---

¹ Bertso-paperak: *beran*.

Bertso-papera, moldiztegi-izenik gabea, Alegi-ko Rikardo Intxausti txistularia zanaren bilduman.

Eskuz erantsita, saiets batean, onela esaten da: 10-5-1931. Intxausti orrek bertso-papera bereganatu zuan eguna esan naiko du. Oartzen bagera, ogei ta sei egun besterik etzan errepublika jarririk.

Ori bera aditzera ematen du, seguru asko, amargarren bertsoak; erregea aldegiña dala esaten baitigu.

Sail onek zer ikusirik asko dauka, 1924 urtean izenburu berarekin Erauskin'ek argitaratu zuan saillarekin. Emengo 1, 3, 4, 5, 6, 7 eta 9'garren bertsoak eta ango 1, 6, 7, 9, 11, 12 eta 13'garrenak, berdiñak edo antzekoak dira.

Gure iritzirako, auxe gertatuko zan: errepublika etorri eta egokiera polita iduritu Erauskin Errotariari bere politika-iritziak zabaltzeko; eta leengo zenbait bertso zarrekin eta beste zenbait bertso berrirekin, beste sail bat osatu.

* * *

1931.VI.7'an, *Argia'n* argitaratu ziran bertso auek. Aldaketak: 3/1: Gipuzko Amak izandu zuan; 4/5: Arrasateko iri ederra; 5/1: Milla lareun da laroi ta bian; 6/1: Milla berreungarrenean Gipuzkoa; 8/1: Oartu milla zortzireun da; 9/1: Milla zortzireun eta ogei ta; 9/10: ara Euskadi'ren kaltean; 13/9: Ama Euskadi askatzea da; 13/10: eusko errepublika ona; 14/1: Iñork gauzarik ezertxo ere; 14/3: besteai ere bere dana; 14/8: guztik berea berentzat.

* * *

Amalagarren bertsoa, beste bi aldiz ere argitaratu zuan Erauskin'ek *Argia'n*, 1931.IV.26'an, baiñan bera bakarrik eta beste bi puntu geiago zituala:

Besteren gauzarik ezertxo ere
ez degu eskatzen guretzat,
bakoitzari berea berriz
opa ere bai beretzat;
iruritzen zait ori geienak
emango dutela ontzat,
oraintxen pixka bat berotu gaitean
dal dal egon gabe otzak,
prantzesak dio Frantzia
bear duala beretzat,
atzerritarrak Gaztela
ez dutela besterentzat,
oriek orrela izatekotan
Euskadi euskotarrontzat.

1932.VI.5'an ere argitaratu zuan Erauskin'ek bertso au bera *Argia'n*. Aldaketak: 14/3: bakoitzari baita berea; 14/4: opatu're bai beretzat; 14/5: iruritzen zait ori guztiak; 14/7: ia pixka bat berotu gaitezen; 14/8: dar dar egon gabe otzak.

* * *

Andik bi urtera, 1933.II.12'an, karlisten lenengo gerratea asirik eungarren urtea zala-ta, aurretik oar bat ezarri eta bi bertso luze argitaratu zituan Erauskin'ek *Argia'n*. Oietatik bigarrena berria da, baiñan lenengoa, jarri berria degun sail ortan ere ortxe dago 8'garren zenbakiaz. Oso berritua eta luzatua, ordea. Orregatik, oso-osorik ezartzen ditugu emen adierazpena eta bertsoak:

«Orain dira eun urte karlistan izena sortu zala. Zergaitik sortu ote zan? 1833'an il zan bakaldun edo errege Fernando zazpigarrena. Semerik etzuan eta alaba Ixabelari utzi zizkion eskurentsiak, agintari España'n izateko. Karlos bosgarrenak, Fernandoren anaia eta Ixabelaren osabak, Ixabelari guda egin zion, eta España'n erdia irten zan Karlosen alde ta gudaroztea edo «tropa» denak Ixabelen alde. Euskotarrak bai al zuten auzi artan sartu bearrik? Ez, jauna. Euskotarrak etzuten zer ikusirik Madrid'ko auziarekin, ba askatasun osoarekin geunden, orain alemanakin bezela. *Reintegración Foral*'ekin ortzak erakutsi bear zitzaizkaten, iñor etorri bazan gu sartu naiean.

Oartutzeko milla zortzireun da
ogei ta amairugarrena,
edestiak dio il zala bakaldun
Fernando zazpigarrena,
bere alaba Ixabelari
aginteak utziaz urrena.
Osaba Karlosek emandu zion
guda bat txit gogorrena,
euskotarra zertan sartu zan
etxean ondo zegona?
Orregatikan etorria da
gure negargarri dana,
irakurrita jakitun egin
lenago etzekiena.

Madril'ko auzian gu sartutzeko
iñor bazitzaigun iritxi,
lendabiziko egin bear zitzaien
ortzak zorrotz erakutsi,
baita esanaz: «Gerok aginduaz
geu ederki gera bizi;

zeok zuzendu, bazabiltzate
alkarren artean gaizkil-
Ura egingo balute etzan egingo
negargarri au ikusi.
Izki onetan zer egin zuten
garbi nik nai adierazi:
auzoko ate bat itxitzera joanda
etxeko denak iriki.

* * *

Argia'n, 1935.VIII.25'an, lau bertso argitaratu
zuan Erauskin'ek.

Lenbiziko, 1933.II.12'an agertutako lenengoa,
aldaketa auekin: 1/1: Gogoratzeko milla zortzi-
reun da; 1/3: edestiak dio errege il zala; 1/6:
agintea utziaz urrea; 1/10: etxean aske zegona;
1/13: ikasi eta gelditu bedi.

Bigarren, beste bertso au:

Irakurleok jarri zaitezte
olerki oneri begira,
gezurrak utzi alde batera
mintzatuko naiz egira;
nere biotzak oraindik badu
oinbeste toki kabira,
negargarri onek esan bezela
ortikan sartuak dira,
orrelakorik etzan etxean
pakean egon balira.

Irugarrena, 1933.II.12'an argitaratutako biga-
rrena, aldaketa auekin: 2/6: gu ederki gera bizi;
2/9-10: falta; 2/11: bi izkirekin zer egin zuten;
2/12: garbi orra erabaki.

Ta laugarren, 1931 urteko *Gora gure Euskal-*

-*Erria* saillaren bederatzigarrena, aldaketa auekin:
9/2: emeretzigarren urtean; ta 9/9-16:

len bezelaxen geok agintzeko
geren etxeko atean.
Bigarren aldian zertan joan ziran
Ama Euskadiren kaltean?
Etsaiak larri atzerritarren
mende gu jarri artean,
orain su-leizean marruka daude
deabru estuntzaren pean.

* * *

Urriaren 4'an Ordizia'ko «eusko-etxearen ones-
kundera» zala-ta, arako deia egin nai eta onako
bi bertso auek argitaratu zituan Erauskin'ek *Ar-
gia'n*, 1931.IX.20'an:

Jeltzale onak Ama Euskadi
askatutzea nai degu,
senar-emazte, zar eta gazte,
gogor saiatu beagu,
gau eta egun, igande, aste,
nola uda eta negu;
zorionean egunen baten
aske ikusten badegu,
«Aupa, mutillak, orain gurea dek!»
orduan esango degu.

Itsasoan ontzi bat dagola
udan azpira galdutzen,
nolako poza ito gabe
andik diranak irtetzen,
beren bizia lenago bañan
geiago dute maitatzen;
Eusko Aberriari aurten berbera
egiten zaio gertatzen,

saiatu gaitzan euskotar denok
Ama ortikan gaizkatzen.

* * *

Bigarren bertso au, 1935.I.13'an ere argitaratu zuan Erauskin'ek *Argia*'n. Aldaketak: 2/3: zer poza andik ito gabe; 2/4: ondo diranak irtetzen; 2/7: eusko aberriari auxen ber bera; 2/9: anai-arrebak, saia gaitzen; 2/10: Ama Euskadi askatzen.

Ta beste bi bertso ere bai, orrekin batera, bat aurretik eta bestea ondoren:

Begiak itxita jaio giñaden,
zabaldu gabe asko iltzen,
orrengaitikan dakigu nola
Amaren aurka dabilten;
zein da nola dan erakutsita
ala ere ez dira biltzen,
naiago ibili etsai batzuen
mailo gaiztotan amiltzen,
errukirikan baldin badegu
Euskadi'z oroitu gaitzen.

Euskotarrak jaio giñanak,
eusko aberrian aziak,
beltz ta zuriak, gorri, oriak
jarri dirade nasiak;
Amaren aurka nola dabiltzan
garbi daude ikusiak,
ez degu bear geza-epelak,
bai beroak eta gaziak,
Euskadi'n alde utzi naikoak
geren odola ta biziak.

* * *

Erauskin'en seme Ramonek gordetzen dituan aitaren esku-idatzietan, bertso-sail au ere agertu da libreta batean.

Aldaketak: 1/1: Biotza daukat dir dar oroitzen; 1/7: bide zuzena etorri zaigu; 1/8: Euskadi askatutzeko; 2/3: Ama Euskadi, seme-alabak; 2/5: dakigulako nola zan bera; 4/9: gañerakoan guk nai bezela; 6/1: Milla berreungarren urtean; 8/6: agintea utziaz urrena; 8/9: orregaitikan etorria da; 8/10: gure negargarri dana; 9/9: bigarren aldian zertan irten ziran; 10/7: irakurleak, artu zazute; 11/6: garbian ematen urrik.

Ondoren, amabigarren tokian, beste bertso au:

Batzuek gora jaso nai degu,
beste batzuek jestera,
nola ez degu maitatu bear
ikasitako euskera?
Gañerakoan bere semerik
iñor izango ez gera,
etxekoenari alde bat utzi
guk jo dezagun bestera,
gora Jaun Goikoa ta Lege Zarra,
erlijioakin euskera!

Ta gero beste iru bertso, aurreko saillaren 12, 14 eta 13'garrena. Aldaketak: 12/1: Jaio ezkerok aita eta amak; 12/6: Bera Euskadi jatorra; 14/5: iruritzen zat ori guztiak; 14/7: frantsesak eta atzerritarrak; 14/9: oriek orrela izatezkero; 14/10: Euskadi euskaldunontzat. Eta 13'garren bertsoaren lenengo bi lerroak bakarrik, libretari orri bat falta zaiolako-edo.

(1931)
ERREPUBLIKAREN ETORRERA

1/ Millaz atzetik bederatzi eun ta
ogei ta amaikaz urtean,
Garagar-illak ogei ta zortzi
zituan egun batean,
gerta zitzaigun auteskunde edo
botazio bat suertean;
errepublika buru jarri du
España'n epai-kortean¹.

2/ Jaiotzetikan nola geraden
kistar guztiok ez-berdin,
erakusmentsu beatzak dauzkagu,
esku ezker ta eskuin;
Jainkoan aldeko gurenda degu
bakar-bakarrik Euskadi'n,
bere azpian eskatu dezagun
Jel-abenda askatu dedin.

---

¹ Errepublika jarri ondoren, *Cortes Constituyentes* egin bear, eta arako *diputado* edo ordezkariak 1931.VI. 28'eko auteskunde oietan aukeratu ziran.

3/ Nagusi edo jauntxo batzuek
egiten zuten agindu:
eskuitarrai alde bat utzi,
ezkertarrari lagundu;
itz gaiztoakin ikaratuta
autarki asko bai kendu,
eskuitarrak zenbait geigotu
nai denok eman bagendu.

4/ Gau eta egun, igande aste,
nola zar ala gazteak,
arritu giñan ikusitzean
era ontako nasteak;
esakera da nola bildurrak
zaitzen dituan mastiak,
aundiagoak badauzkat bañan
gaur ez jarri nai guztiak.

Erauskin Errotari

Argia, 1931.VII.26.

* * *

Erauskin'en esku-idatzietan ere agertu dira lau bertso auek. Aldaketak: lenengoa, bertsoen ordena: 1, 3, 2 eta 4'garrena. Gañontzekoak: 1/1: Millaz ondoren bederatzi eun da; 1/2: ogei ta amaika urtean; 1/5: gertatu giñan auteskunde edo; 1/6: botazioa fuertean; 1/7: errepublika buru jarri da; 1/8: España'ko kortean; 2/8: Jel-abenda aska dedin; 3/3: eskuikoak ez aintzat artu; 3/6: batzuek geldi besteai kendu; 3/7: eskuin ai zer geiago ziran; 3/8: guztiok eman bagendu; 4/3: arritzen gaitu ikusitzean; 4/8: ez det esan nai guztiak.

(1931)
BERTSO BERRIYAK
AITA ANDRES URDANETA'RI JARRIYAK

1/ Goi-erritarrak esan dirate ¹
katak jarri al banitza,
aspalditikan oso naiturik
irrikituta dabilta;
nik ere guztiz poz aundiakin
baietz eman nien itza,
argitalduaz nola zan Andres
Urdaneta'ren bizitza.

2/ Ludi guztian zabalduzteko
egi garbiak beneta, ²
kristau fidel bat jasotzearren
odei denan goieneta;
nola itsasoz ala legorrez
ospatsua zan daneta,
Ordizia edo Billafranka'ko
seme Andres Urdaneta.

---

¹ Bertso-paperak: *Goi-irritarrak*.

² Bertso-paperak: *egin*.

3/ Millaz atzetik bost eunekin
geunden zortziko urtean,³
Andres Urdaneta jaio zanean
Billafranka erri maitean;
Jesusentzako maitetasuna
zuan biotza betean,
kristandadea zabaldu zuan
bizi izan zan artean.

4/ Andres Urdaneta Oianguren'en
jaio ta egin zan azi,
irurogei urte zituan arte
lur eder gaiñ ontan bizi;
erakuslea Jesus degula
zeru ta lurren nagusi,
Berarentzako anima asko
zituana irabazi.

5/ Oroitzen zaigu gau eta egun
Aita Urdaneta zana,
Euskalerrian mirarituaz
izendatutzen dutena,
izan zalako erlijiosoa
aundi euskaldun zuzena,
ludi guztian sortu zeikean⁴
semerik argitsuena.

---

³ Ontan oker dago: 1498'an jaio zan Urdaneta.

⁴ Bertso-paperak: *zeizkean*.

- 6/ Andresek zuan gaztetatikan
itsasoarako poza,
milla bost eun ogei ta bostean
Coruña'ra zana pasa;
konpañi artan pasa zanean
arentxen biotza lasa,
buruzaiak onak zituan
Elkano, Jofre'kin Loaisa.
- 7/ Ark sortua da itxas-orratza
zuzenki edo brujula,
ortik sinistu aren buruak
zentzu aundia zuala;
Elkano ere orren besoetan
gizarajoa ill zala,
on Migel Lopez Legazpi'rekin
txit adiskidea zala.
- 8/ Milla bost eun berrogei ta amabian
agustinianon soña jantzi,
artxipielago Filipina'ra
joan da predikatzen asi;
ereje beltzak gerturagatik
etzan joaten igesi,
kristandadea zabaldu nai ark,
Jesus da denan nagusi.

9/ Jesusentzako animak eta
Espania'rentzat lurra,
irabazitzen igaro zuan
bere bizitza laburra;
erejeari sartzen ziena
Jesusen alde bildurra,
dagon tokian artu dezala
Billafranka'ren agurra.

10/ Txonitza edo sermoi bikaña
egiten zekian errez,
asieratik idolo asko
iseka burlaz ta farrez;
korro galantak naiz gogor jarri
etzan ixiltzen bildurrez,
aizkenerako sinismendu ta
belaun bikoan negarrez.

11/ Irureun da irurogei ta iru urte
Andres Urdaneta il zala,
Billafranka'n bai maitatutzen da
ark utzitako itzala;
dakigulako kristandadea
zabaltzaille ona zala,
guztion Aitak bere eskura
artuba izan dezala.

- 12/ Aita Urdaneta sartu zala bai
Jesusen biotz maitean,
milla bost eun irurogei ta
geunden zortziko urtean;
baita gañera Uzta-illaren
irua zan egun batean,
Mejiko'n zegon agustinianon
lekaidez etxe betean.
- 13/ Zenbait persona ludi ontatik
degu bestera joana,
denbora leku joan bear ori
iritxiko da gugana.
Zer ditxosoa gertatuko dan
anima garbi daukana!
Jaungoikoak beretzako du
maitetzat artzen duana.
- 14/ Urdaneta'ren azaiñ aundiak
dirade miragarriak,
Reberendo Aita Fermin Unzilla'k
argitalduak berriak;
seme jatorrak azi oi ditu
Billafranka'ko erriak,
guztien onran amalau bertso
Erauskin Errotariak.

Bertso-papera, «*Beasañ'en L. Zunzunegiren moldiztegian*. — 1931» argitaratua, Donostia'ko Gregorio Mujika zanaren bertso-bilduman.

Beste argitaraldi bat, etxe berean egiña: *Beasañ'en L. Zunzunegiren moldiztegian*», eta Erren-teri'ko Makazaga irarkolan eskuetaratua.

Aldaketak: 10/1: Txonitza edo sermoi jatorra; 11/1: Irureun da irurogei ta lau urte.

* * *

Bertso auek paperetan argitaratu ta zabaldu baiño leen, idazlan bat atera zuan Erauskin'ek *Argia'n*, 1930.XI.23'an, *Urdaneta'tar Aita Andres* izenburuarekin. Onela dio:

«Jaio zan 1508'an Oianguren-aundi basetxean. Bere aita ta ama Juan eta Engrazia ziran. Andres txikitatik zan elizkoia eta euskal maitea. Gañera itxumenekoa zan itxasora joateko. Oraindik etxe-mutil zegoan 1515'an eta andik laster sartu zan expedizio batera, Koruña'n, agintari zutela frai Juan Garzia Jofre de Loaisa.

An zijoan getariar Juan Sebastian Elkano ospatsua.

Loaisa il zan Garagar-illaren 30'an, 1526 urtean. Elkano il zan Dagonillaren 4'an, Sur itxasoan, Urdaneta'ren besoetan. Urdaneta bera zan ziñelkari, Elkano'k azken naia egin zuanian. Ondoren joan zan Mejiko'ra; an egin zuan ezagun Mikel Lopez Legazpi; alkar besarkatu zuten bi euskaldunak. Andik Filipinas aldera jo zuten, animak eta lurrak irabaztera. Gero Deun Agustinen anaidade batean sartu zan; kristauak irabazi nai zituan. 1552'an agustinianoren soña-abitua

jantzi zuan. Asi zan predikadore; ereje zar asko jarri zituan Jesusen sinismenean.

Txistuka, iseka ta burlaka an eta emen erabili zuten, eta, eginkizun on askoen buruan, belaunikaturik Mejiko'n il zan.

Urdaneta'ren taiua Ordizia'ko ikustokian dago; gizaseme azkarra, erlijiosoa, euskeldun ona izan zan.

Euskalerrriak azi oi zitun seme jatorrak, orain ere azitzen ditu ta azi ditzala ludia ludi dan arte.»

Irakurlea oartuko zanez, gero bertsoan jarriko zituanak, emen itz-lauz idazten ditu. Itxura denez, lenengo andik eta emendik gaiaren berri ikasten saiatu zan, eta ondoren bertsoak jarri.

Itz-lauzko idazlan orren bukaeran, bi bertso ditu, saillaren bigarren eta laugarrena, aldaketa auekin: 2/1: Bertso berriak argitaltzeko; 2/2: beartzen naute benetan; 2/3: Aita fidel bat jasotzarren; 2/4: izar denan goienetan; 2/6: ospetsua zan danetan; 4/7: beragatikan omen eder bat; 4/8: nai genduke egiñazi.

(1931)
BERTSO BERRIAK
LIARNI'KO AMA BIRJIÑARI

1/ Bertso berriaz agurtzen zaitut,
Liarni'ko Ama Birjiña,
zeruan goian lurrean beran
zeradena erregiña;
bizi guztian Zu adoratzten
guk saia nai alegiña,
zure eskuan utzi dezagun
aizken arnasa samiña.

2/ Agorrillaren zortzian degu
Ama Birjiña eguna,
Liarnia'ra religioso
asko bildutzen gerana,
otoiztuaz ondasun eske
erruki dedin gugana;
lagundu gabe ez du utziko
Bera maitatzen duana.

3/ Ama Birjiña Liarni'koa
zaudena ermita ontan,
sinistu bai guk biotzetikan
maite zaitugu benetan;
errezatuaz eskari gaude
jai t'aste gau t'egunetan,
suerte on bana eman deiguzun
kristau ta abel danetan.

4/ Bataiotikan kristau egiñak
lendabiziko jaiotzaz,
Ama Birjiña sortzez garbia
nork ez maiteko biotzaz?
Ludi onetan bizi beagu
gau ta egun bere laguntzaz,
arren, eskura artu gaitzazu
denok aizken eriotzaz.

5/ Jesusen Amari sarri egin bai
ikertze edo bixita,
laguntzailerik ez da oberik,
egon gaitezen etsita;
zenbat otoitz eiten diogun
denak ditu merezi-ta,
zorion ditxa aizken orduan
guk orren alde bizita.

6/ Garbiro asko ezagutua
ludi au apal tristea,
sorkundetikan ziara berriz
daukagu erakustea;
gure animak denon Aitari
oinbesteraño kostea,
ai zer tamala izango luken
Luzbeltz'arentzat uztea!

7/ Ama Birjiña begiragarria,
zeru lurrean on zera,¹
kristau fiolak nai deguna da
Zeuri apal agurtzea,
aizken orduan lasaitu zazun
guk estu degun trantzea;
era onetan emen bagabiltz
baukagu itxarontzea.

8/ Bear dan garaian laguntza-eske
gatoz oroitzen Zugana,
gure ondoan Zu bazaitugu
betor edozein gugana;
zeradelako premi danetan
laguntzalle laztana,
Ama Birjiña, zuzen gaitzazu,
lagundu berriz al dana.

---

¹ Bertso-paperak: *ontzera*.

9/ Etsai artean gabiltza emen,
arren, begira lurrera,
oroitu nola Luzbeltz gaiztoa
alderatzen dan urrena;
sinistu ere, griña okerrak
anaitzen dira batera,
betor gugana zure indarra,
guztion Ama Zu zera.

10/ Dakialako ama maitea
dala beretzat onena,
aurtxo polita atsegin eta
alai joaten da argana;
Ama Birjiña, nai det nik ere
laister etorri Zugana,
zure alboan igarotzea
zorion-betiraun dana.

11/ Gure gorputza lurrean dago
bañan zeruan biotza,
geren barrunean nabaitzen degu,
Amatxo, zure abotsa;
negargarria izan ez dedin
gure aizken eriotza,
beragatikan eskatze'izugu,
Maria, Zeuri laguntza.

12/ Zergatik, Ama, Zugandik degu
guk onenbeste merezi?
Nai izan dezu guretzako, bai,
beti ta beti Zuk bizi;
zure ondoan degu nai denok,
orra nik adierazi,
il beziñ laixter zeru ederra
egin dezagun ikusi.

13/ Auxen da lana, entzule jauna,
nai ainbat ezin esana,
gure zeruko Amaren biotz
barrunen dagon dotriña;
bere eskuan dezagun jarri
gorputzarekin anima,
nai al badegu zeruan danok
iritxi zori on bana.

14/ Agur, Maria,
sortzez garbia,
zaitu bai zintzo
Euskalerria.
Zure itxaromenaz
giñaden jaio,
sinismena fedea
gurekin dago.

1931'an Erauskin Errotariak

Bertso-papera, moldiztegi-izenik gabea, Albiz-
tur'ko Juan Mujika *Luistar* zanaren eskutik.

Argia'k ere argitaratu zituan bertso auek, bi

zatitan ordea, 1931.VIII.30'an eta 1931.IX.6'an;
eta aldaketarik gabe argitaratu ere.

* * *

Bertso auetzaz, Erauskin'en seme Ramon'ek
onela esan digu:

—Bertso oiek aitak kantatu eta nik saldu egin
genituan. Liarni'ko Ama Birjiñaren eguna zan,
Agorrillaren 8'garrena. Trenez Ormaiztegi'raiño
joan giñan eta andik betik gora oiñez. Jende as-
ko zan: Goieritik, Zumarraga aldetik eta baita
Azpeiti aldetik etorria ere. Bertso-paper asko sal-
du genituan.

* * *

Goierri'n, beste Ama Birjiña, Larraitz'koa da.
Ari Erauskin'ek jarriak, bi bertso arkitu ditugu.
Argia'n, 1934.V.20'an argitaratu ziran. Bearbada,
bertsoak jartzen asi egingo zan eta bukatu gabe
utzi. Bi bertsoz ez baita sail bat osatzen edo egi-
ten. Guk ere, bi bertso ezin jarriko ditugu atal
berezi batean eta emen azaltzea obe izango da.
Onela dio:

«Pazko bigarreanean, Larraitz'ko baselizara gaz-
tedi ikusgarria joango da Ama Birjiñari otoitz
egitera.

Ama Birjiña Larraitz'koari
noa bertsoak jartzera,
erlijioa maite duana
asi irakurritzea;
ondo dakigu nola degun bai
guztion Ama maitea,
beragaitikan joaten gera
sarritan ikertutzera.

Zeuri begira baseliz ortan
guztiok gaude oroitzen,
emallea Zu nola zeraden
ondasun-eske otoizten;
gure aurkako ezbear denak
alde diguzu ornitzen,
zorionean, Ama Birjiña,
azaldu ziñan Larraitz'en.

(1931)
BERTSO BERRIAK
EZKIOGA'KO AMA BIRJIÑARI

- 1/ Bertso berriak argitaltzeko
zorrotz beartutzen naute,
Ezkioga'n Ama Birjiña
azaltzen dan mediante;
agurtutzea joaten dana,
ai, zenbat millaka jente,
etsaiantzako gezurra dala,
fielontzako amante.

- 2/ Aneika asko etortzen dira
euskaldun sei probintzitatik,
gazelatarrak Ebro'az auztik,
estranjeroak Prantzi'tik;
zorion ditxa guretzako da
erlijioaz jantzitik,
ezagun da bai nork maite duan
Ama ori biotzetik.

- 3/ Ama Birjiña, maite zaitugu,
Ezki'o'n agertzen zerana,
erlijioa aitor degunak
pozikan gatoz Zugana;
iseka edo burla egitea
ori da batzuen lana,
ludi guztiak jakin dezala
ortxen gertatutzen dana.
- 4/ Ama Birjiña, barka nazazu
egiten dizuan galdera,
neroni ere kezkatan nago:
gaiztoak izan al gera?
Sinisten degu zerbaitengatik
Zu zatoz geure aurrera,
erruki guzaz zure etsaiak
lenago izan bagera.
- 5/ Indar aundiya artu nai dute
zure aurkari gaiztuak,
Zerorrek ere oien esanak
nola eduki aztuak?
Jesusen alde txiroak daude,
etsaiaz aberastuak,
aizken orduan artu gaitzala
guztiok zeure eskuak.

- 6/ Pekatariok sartu gaitezen
Amaren biotz barrunean,
eriotza're guk irixteko
beraren aldamenean;
zintzo ibilli uts egin gabe
sinismeneko lanean,
gero anima gertatu dedin
betiraun zorionean.
- 7/ Egaka nator oroimen pozaz
Ama Birjiñan aurrera,
maitetasunez gar beroetan
baita gogoia urrera;
gau eta egun pekatariari
zaude begira-begira,
nola biotza txinpartatuta
Zureganduko ez gera?
- 8/ Maite Amatzat artzen badegu
geren izketa-aldietan,
Berak sendatu, alaitu eta
artuko gaitu pozetan;
ez gaitu ez da utziko ere
etsaien atzaparretan,
kristau maiteok, Bera dalako
Ama onena danetan.

- 9/ Askorentzako mirari zera,
batzuentzako samiña,
naigo luteke Ezkioga'n Zu
agertuko ez baziña;
gauza orixen ezagututa
jarri giñaden auntziña,
nai dezunentzat irtengo zera,
orra egia jakiña.
- 10/ Etzerate Zu azaldutzen
badabiltz gezurtatutzen,
orduan bada Ezkioga'ra
zertan dirade etortzen?
Sinimentsuai ikusi eta
pozak biotzak urtutzen,
Ama Birjiña, saia zaitez bai
gaizto guztiyak ondutzen.
- 11/ Ama, gaizkatu bear dituzu
Euskera ta Euskal-Erria,
zere laguntzat artzen dezula
Deun Mikel zaindaria;
egundo bañan estuagoa
oraintxen degu larria,
errukituta malkotzen dago
arkaitz biziko arria.

12/ Askok zauzkagu oroigarritzat
etsaiak samin erreta,
Ama Birjiña, sinismentzeko
eman deiezu arreta;
zorion-toki orren jabe da
Juan Joxe Etxezarreta,
amabi bertson argitzaille ni:
Patxi Erauskin Errota.

Argia asterokoa, 1931'ko Azilla 8.

Bertso-papera, moldiztegi-izenik gabea, Alegi'ko Rikardo Intxausti txistularia zanaren bilduman. Eskuz erantsita: 1-ENE. 1932. Eraskin orrek, Intxausti'k bertso-papera noiz eskuetaratu zuan adierazi naiko du. Aldaketa bakarra: 10/1. Etzerala Zu azaldutzen.

* * *

Ikusi degunez, fede osoa ematen zien Erauskin'ek Ezkioga'ko gertaera oiei. Bañan bertso auek soka luzea ekarri zuten.

Egun berean, Errenteri'ko *Bertsolariya* asterokoak, amabi bertso agertu zituan, izenburu onekin: *Ezkioga'ko agermenari Txirritak jarriak*. Irakurri nai dituanik bada, *Auspoa*'ren 103-104'an arkituko ditu. Txirrita ere oso sinistuta zegoan.

Bertso auek irakurri zituanean, onela idatzi zuan Erauskin'ek *Argia*'n, 1932.I.17'an, bere *Ordizia*'ko kronikan:

•Nere lagun dan Txirrita bertsolari jatorrari: *Argia* bitartez ematen dizkat eskerrak neurri gabekoak. Neuk atera nituan bertsoak Ezkioga'ko

Andua etxaidean irtetzen dan Ama Birjiñaren alde. Ogeitatik amabostek mur mur mur ezer ez dala agertzen da gaizki esaka. Orain bialdu dirate Errenderi'tik Txirritak, eta aurki, udaberrian, zabalduko ditut uri askotan, bere baimenaz.»

Ta, esan bezela, zabaldu ere egingo zituan arek bertso oiek, bai bereak eta bai Txirritarenak.

Baiñan, Erauskin'ek zion bezela, bestela irizten zionik ere bazan, eta amar bertso atera zituan *Argia'n*, 1933.IV.16'an, *Aralar* izengoitiz firmatzen zuan batek. *Aralar* ori ez da, guk uste, erri-bertsolariren bat, apaizen bat edo gizon ikasiren bat baizik. Bertso guziak ez ditugu emen jarriko baiñan ona puska batzuk:

Ango kontuak sinistu gabe
zerura gindezke sartu,
ta errazegi sinistatuaz
zerutik urrutiratu...

Gauzak erraztxo sinistatzea
ez du mesede gizonak...

Iduripena geienak eta
banaka batzuk gezurra
dabilkitela, aspalditxotik
sartua daukat bildurra.

Urrengo asteko *Argia'n*, 1933.IV.23'an, onela erantzun zion Erauskin'ek *Aralar* dalako orri:

«*Aralar* izenpetuaz, aurreko *Argia'n* etorri dira olerkiak, *Txirrita* eta *Erauskin'ek* lenago argitaldu giñuzen Ezkioga'ko agermenari jarritako oler-

kien aurka. Adiskidea: arpegi ori erakutsi geuri; ez arria jaurti eta sakelan eskua sartu. Jarri, guk bezela, garbi abizena eta izena zein zeran, eta laister erantzungo diegu zure olerki jator oieri. Ezkio'ko Andua'n izan baziña, etziñun olerki oriek jarriko.»

Urrengo *Argia'n*, 1933.IV.30'an, Albiztur'ko *Luistar'ek*, Juanito Mujika'k alegia, amar bertso argitaratu zituan. Au ere aurka. Onela zion bertso batean:

Ama Birjiña emen
agertuko balitz,
ez litzake izango
oinbeste txoro-itz...

Andik bi astera, *Argia'n*, 1933.V.14'an, onela zion Erauskin'ek:

«Mujika'tar Juan'eri: Aneika esker zeuri aitortu dezulako geure olerkien aurkalaria zeu zerala. Bakar-bakarrik orixe jakitea nai nuan, beste iñoren zalantzarik gabe egoteko. Ni Ezkio'ko agermenaren alde jarri ninduten *Argia'ko* idazki batek eta zazpi olerkik, eta zorionean gordeta dauzkat neure eskuetan olerki oiek. Izkirik aldatu gabe urrungo *Argia'ra* bialduko ditut, irakurleak sinismena artu dezaten. Ni zerk sutu ninduan eta zeñek jarri zituan ez dizut esango, baño lenengo errenkada ikusten dezunean uste osoan nago ezagutuko dituzula nork jarriak diran.»

Agindu bezela, urrengo *Argia'n*, 1933.V.21'an, bertso oiek argitaratu zituan Erauskin'ek. Izenburua onela dute: *Ezkio'ko Ama, lagun eiguzu*. Bertso guziak ezin aldatuko ditugu onera eta ara irugarrena:

Gaiztoak indar dute
zoritxarrez orain,
eta guziak jarri
zaizkigu buruz gain.
Nun-nai egiñaz dabiltz
nai duten aña irain,
baña zure laguntzaz
bagera oien lain.

Urrengo astean, 1933.V.28'eko *Argia*'n, onela esaten zion *Luistar*'ek Erauskin Errotariari:

«Agindu zenuen bezela, *Argia* onen aurreko zenbakian ber-agertu dituzun zazpi olerkiak ikusi ditut, *Erauskin*.

Emika izenpetuaz 1931-ko Dagonilla'ren 23'ko *Argia*'n arkitzen diran zazpi olerki oiek, ez dira nereak. Beragatik, olerki oiekin nik ez det zer ikusirik, gizona!

Eta aizu, *Erauskin*: olerki oiek nereak ez diran bezela, ala izan balira ere... 1932-ko Urrillan 2-ko *Argia*'n Azkoiti'ko *Norbait*'eri erantzunaz, Ezkio-gaian nere iritzi-aldaketaren berri eta abar, argi eta garbi ezarri nuena, ez al zenuen irakurri? Nere idazkai beartsu ura, *Emika*'ren zazpi olerkiak bezela, ez al daukazu gordeta?»

Erauskin'en erantzuna, 1933.VI.4'eko *Argia*'n, onela izan zan:

«Mujika'tar Juan jaunari: Nik bestek jarritako olerkiak azaldu dituala? Gizona, gizona! Ez nizun bada aurretik esan, *Argia*'n aspaldi etorritako zazpi olerkik nere biotza txinpartatu zutela, Ezkio'ko agermena egia zala eta zorionez eta eskuetan neuzkala, irakurleak sinistatutzeko izkirik aldatu gabe *Argia*'ra bialduko nituala? Bial ere; bañan nik

jarriak ez dira. Gañera, ez nizun esaten zuk jarriak ziranik. Lenengo errenkada ikusitakoan uste osoan negoala ezagutuko ziñuztela norenak ziran. Ala al da? Nik asarrea? Ezta iñola ere; batez ere zuekin, eskuitarrakin. Egundo ez det izan nai salneurrik gabeko ezbai edo leietan sartutzeko. Nork du ogena (kulpa) leia onetan? Esan bearrik ez dago: lendabizi asi zana gure olerkien aurka. Iñori kalterik etzioten egiten. Berriz ere ez dauzkat agintzalle gutxi olerkiak jarritzeko; bañan orain badet aurreragoko lanik Ezkioga'ko olerkiak jarri baño. Astia detanean, berriro ere jarriko ditut ordea.

Lan errexa dago: entzun nai ez dituanak, estali belarriak; ikusi nai ez dituanak, itxi begiak. Ez dira izango iñoren kaltegarriak. Gezurrik gabeko egiak, garbiak. Leia au onekin bukatzen da nere aldetik. Len bezin adiskide aurrera. *Erauskin Errotaria.*»

Ta, esan bezela, etzuan Erauskin'ek gai ontaz itzik geiago atera. *Luistar* eta *Emika*'k bai ordea; oraindik ere idatzi zioten. Bañan arek erantzunik ez. Orregatik, guk ere ez degu ontaz ezer besterik jarriko.

EZKIO'KO AGERMENARI

- 1/ Bertso berriak jartzeko
beartua naute,
Ezkio'ko agermena
dala mediante;
orain ere joaten da
majiña bat jente,
Espiritu argiakin
fedean presente.

- 2/ Milla bederatzieun ta
ogei ta amaikagarrena,
aspaldiko urtietan
oroigarriena;
Garagarrillak ogei t'amar
zituan eguna,
Ezkioga'n agermen bat
miragarri zana.

3/ Imajiña agertutzen
or zanean asi,
anai-arreba txikiak
zutenak ikusi;
ezin eraman dutenak
gaur ez dira gutxi,
bañan jun nai degunari
ezin galerazi.

4/ Imajiña azaltzean
kasi agoniko,
lurrari muñ egiñaz gu
gogoz belauniko;
nola bai Bidani'ko
ala Ernani'ko,
denori agertutzea
ez da komeniko.

5/ Kristau fielak, bizitu
gaitzan fedeakin,
gezurrak baztar utzita
zuzen egiakin;
au ere esan bear det
denak dezen jakin:
andra baten gertaera
txoritxo batekin.

6/ Ezkio'n agertzen zeran
zeru lurren Ama,
barkatu, galdera batez
nator Zuregana:
Zuk bialdu al dirazu
txori au nigana?
Osoro utzitzeko
jakin nai duana.

7/ Txori orren azalmena
izan da polita,
lorik eziñ egin det
pentsatzen jarrita;
geiegi miraritzea
alper-alperrik da,
sinist'ez dunak ikusi
nigan etorrita.

8/ Ezkio'tik errezatzen
andre bat zetorren,
txoria bide luzean
jartzen zaion aurren;
aizkeneko petxuz gora
Ormaiztegi'ko lurren,
andre onak artu eta
eramatearren.

9/ Andre onak eraman du
artuta etxera,
geroztik orrek dauka
zorion ditxea;
ez noa gerozko danak
esplikaturtea,
bakarrikan onekin
adierazitzea.

10/ Zer argi-bidetakoa
txori orixen dan,
batzuek emengo, bestek
nungoa ote dan;
ezberdintza nola dagon
pañoan da sedan,
iñork ez du ezagutzen
zer txori-klase dan.

11/ Gezurretan ez naiz ari
esplikazioan,
egiak dirala geldi
satisfazioan;
orain txori ori dago
oroimentzioan,
Santo Kristoren aurrean
oserbazioan.

- 12/ Miragarri Ezkio'ra
joaten giñala,
etsaiak amorratutzen
kontra egiñala;
Agoztuan emeretzian
ontzat eman zala,
Ezkio'ra jun nai duana
libre dagoala.
- 13/ Zenbaitxok egian kontra
murmuratu dute:
gorputzak mesederik ez,
animantzat kalte;
egia ezin saldu
gezurraren truke,
Ezkio'n zerbait dala
sinistatu dute.
- 14/ Orra zer adimenak
Ezkio'ko Amak,
biotzez agurtzen gaitu
joaten geranak;
aurrera ere goazen
al degunak denak,
ez gaitu zergatuko
diozesano deunak.

15/ Agur, Maria,
sortzez garbia,
Ezkioga'n jarri, bai,
zeruko argia.

Bertso auek, Erauskin'en seme Joakin'ek bere aita zanaren paperetatik atera zituan. Bertso-pa-per bat da; moldiztegi-izenik ez du. Baiñan, le-traren tankeraz-eta, Beasain'go Zunzunegi'renean inprentatua izango da; alegia, Erauskin'ek bere paperik geienak argitaratu zituan moldiztegian.

Egillearen izenik ere ez da esaten. Baiñan au-rreko saillaren eta onako onen lenbiziko ber-tsoak oso antzekoak dira. Ortaz gaitzera, bostga-rren bertsoak onela dio: «Kristau fielak, bizitu gaitzan fedeakin...» Ez degu oraindano Eraus-kin beste bertsolaririk somatu, *gaitezen* esan bea-rrean, *gaitzan* esaten zuanik.

Ta berak ere agindua zuan Ezkio'ko gertaera oiei berriz ere bertsoak jarriko zizkiela: «...orain badet aurreragoko lanik Ezkioga'ko olerkiak jarri baño. Astia detanean, berriro ere jarriko ditut ordea.»

Orregatik, bertso auek ere bereak dituala, ez dago, guk uste, zer duda egin.

(1931)
EUSKELDUNEI EUSKEL IZENA

1/ Zeñek ez du esaten,
nork ez iragarri,
eliza ta kanpoan,
etxaide, baserri,
jeltzaleok Doibatzan¹
arerio jarri
geradela zabaltzen
asko eta sarri?

2/ Bañan zer egin degu
Doibatzaren kaltez?
Izbiditari egutsi,
besterik ezer ez!
Euskera itxartzeko
garbi, txukun, artez,
eskubidea Jaunak
emana birtutez.

---

¹ *Argia*'n: jeltzaiok.

3/ Gure elea, euskoak
sortu ziranetik,
Jaun Goikoak nai du-ta,
euskera da beti;
errakuntzik ez dauka
Urtziren aldetik,
jeltzaleak, goazen
bide orretatik.

4/ Euskera nai degulako
biotzez maitatu,
euskal izenak ere
ginduzen eskatu;
Doipuruak oparo
baitare laketu,
jaupariak jartzea
ezin ba ukatu.

5/ Erroma'n daukagu
Kistoren ordelari,
ta denok beaiogu
muñ egin berari,
janzkordun, gogontzaile,
gotzain ta jaupari,
Jaunak Doibatzan buru
zubalako jarri.

6/ Idazti Deunean dago
zorrotz idatzita:
Doipurun agerkaian
utsik ezin leika;
epaiak ematen du
geldika-geldika,
izpidea nork daukan
ondo igarrita.

7/ *Theologia Moralis*
berak dio garbi,
aitak nai duan izena
jartzeko aurrari;
batzuek jarri nai eza,
gertatu da ori;
euskeraz jarri izena
nai duten denari.

8/ Erruki zaitez, bada,
Josuren Biotz Deuna:
argitu batzuk dauken
adimen illuna,
kendu gorrotoa ta
sartu maitasuna,
izan bedi guretzat
Zeuk eman ziguzuna.

9/ Jauna ta lege zarra,
eusko ikurriña,
bertan dan gurutzea ta
Kistoren dotriña;
berekin lortuko degu
geure atsegiña,
izateko asabak
izan ziran aña.

10/ Otoi deiogun gogoaz
Josuren Biotzari,
zoriona iristeko
Euskalerrari.
Gora Urkutz donea,
gurekin bizi bedi,
euskeraz jagoteko
Jaunantzat Euskadi.

Argia, 1931.XII.27

* * *

Beste iru bider-edo erabili zuan Erauskin'ek
gai au bera. Lenengo *Euzkadi*'n, 1920.IV.20'an:

Odolaz euskotarra
bai eta abizena,
aurrari zertan jarri
belarmotz izena?
Buruko kirtenentzat
ori da gaitzena,
ortik ezagun dira
oker dabilzena.

Bertso au, *Argia*'n ere argitaratu zuan, 1934.
VI.17'an, baiña oso aldatuta:

Eusko odola eta
ala abizena,
atzerritarrez zertan
ipiñi izena?
Lenengo au da asko
arritzen naizena,
al danari erakutsi
bidea zuzena.

Argia'n, 1931.III.29'an, bertso au agertu zuan:

Sorkundetikan eusko odola
duana eusko abizena,
ari zertako jarri bear zaio
atzerritarran izena?
Askori eziñ buruan sartu
daukagu lanik gaitzena,
malkarretatik amilka dabiltz
utzita bide zuzena,
ugazama dute lenengo maite
eta berena aitzena.

Eta *Argia*'n, 1934.VII.8'an, beste bi auek:

Euskotarrak jaio giñaden,
eusko aberrian azi,
aizkeneko arnaserano
euskotar bear degu bizi,
eta ondorengo aurtxoari
auxen berau erakutsi,
ta euskerazko izena berriz
jarri gabe ez utzi;
errukirikan baldin badegu
geren Amari egutsi.

Euskotarrak euskeraz alkarri
itzegin eta idatzi,
bat erderatzen asitzen bada
aintzat artu gabe utzi;
anai-arrebak, gogoan zaitu
gaur da biar eta etzi,
euskotar onak zer egin biar dun
orra garbi erakutsi,
baldin euskera ilko balitza
ez degu bear nai bizi.

BERTSO BERRIAK
SENAR-EMAZTEGAIK ALKARRI JARRIAK

1/ *Mutillak:*

Pretensioaz nator,
Joxepa Antoni,
erantzutea nairik
galdetzen detani:
alkarrez bizitzera
dezala komeni,
zuretzat modukoa
izten batzaitzu ni.

2/ *Neskatxak:*

Erantzuten dizut bai
pozikan, Joakin,
zorionean ori
entzutearekin;
gustatuta zaudela
diozu neurekin,
apustu geiago ni
nagola zurekin.

3/ *Mutillak:*

Joxepa Antoni, zuk
neskatx onan antza,
nerekin izateko
orra esperantza;
ni ziur ez dezula
artuko mudantza,
pozak dir-dir biotzak
egiten dit dantza.

4/ *Neskatxak:*

Aitortu bear dizut:
gutxi det dotea,
aita-amak bezela
nazu arlotea;
zuretzako biotzez
bai borondatea,
obea da aurretik
garbi esatea.

5/ *Mutillak:*

Urte batzuek pasa
ditut Amerika'n,
diru-mordo bat ere
ekarri andikan,
zurekin urtutzeko
zintzo gorderikan;
ez det dote bearrik,
zeu kamis utsikan.

6/ *Neskatxak:*

Auzoan dadukagun ¹
mutil zar Bautiste,
aurrena asitzen da
dotearen eske,
orrek ikusten danez
biak nai lituzke,
ori esposatzerik
aurten ez det uste.

7/ *Mutillak:*

Askotan det egi bat
zarretatik aitu:
guztiak nai dituanak
denak galtzen ditu;
Bautista ori ere
orla bada oitu,
mutil zar bearko du
betiko gelditu.

8/ *Neskatxak:*

Gaurko mutil batzuek
galdetutzen gala:
«Dote aundi xamarra
al daukazu ala?»
Olakoa ondotik
azkar dijoala,
Joakin, zu etzerade
oien iguala.

---

¹ Bertso-paperak: *Auzoan daukagun.*

9/ *Mutillak:*

Andregai egin baña len
dotearen eske,
egon bearko dute
berriz ere aske,
uda, negu, gau t'egun,
igande ta aste;
guk gerena egin zagun,
or konpon bitezte.

10/ *Neskatxak:*

Joakin, sartu zerade
nere biotzera,
ez uste gero nik zu
desanparatzea;
egunero etorri
bai gure etxera,
gogoz egongo naiz-ta,
itzaspertutzera.

11/ *Mutillak:*

Zakurra aundia eta
dezute perroa,
belarri moztua ta
kalparra arroa;
ikaragarria da
egiten dun marrua,
ni bildur naiz sartutzen
atian barrua.

12/ *Neskatxak:*

Zakurra jarriko det
neronek katean,
posteari lotuta
txekorren tartean,
ez askatu ere gu
alkartu artean;
bildurrik gabe sartu
ataiko atean.

13/ *Mutillak:*

Esan bezela lotu
zakur ori katez,
ozka egingo balit
guztiontzat kaltez;
itz egitea biok
oso borondatez,
illuntzero or nazu,
pozak egon zaitez.

14/ *Neskatxak:*

Biok gertatzen gera
gogo berokoak,
ez dirade billatzen
nunai olakoak;
uztartu gaitzan azkar,
gero gerokoak,
onela nai dezala
Aita Jaungoikoak.

15/ Mutillak:

Auxen da gertaera
kariño onean,
alkarren esanetan
zer sinismenean!
Uztartuko gerade
zuk nai dezunean,
ojala balitzake
biarko egunean.

Goi Erritarrak

Bertso-papera, «*Beasañ'en A. Zunzunegiren etxean*» argitara emana, Donosti'ko Gregorio Mujika zanaren bilduman.

Paper onek, beeko barrenean, eskuz idatzita, onela dio: *Erauskin*. Bestetik, berriz, inprentaz firma au dakar: *Goi Erritarrak*. Ta, irugarrena, auek ere, *Erauskin'ek* bere bertsorik geienak inprentatu oi zituan tokian argitaratuak izatea. Ta, azkenik, *Erauskin'en* illoba dan eta *Olaa'ko* erro-tan bizi dan *Jose Erauskin Agirre'k*, sail ontako bi bertso, seigarrena eta zazpigarrena, buruz esan zizkigun, bere osabaren bertso-paper batetik ika-siak zituala esanaz. Arrazoi oiek aski dira, guk uste, bertso auek ere liburu onetan sartzeko.

Beste argitaraldi bat, bertso-papera au ere, *Bilbao'n Etxenagusaren etxean*» argitaratua, *Naparroa'n*, *Igantzi'ko* Juan Sein adiskidearen eskutik jaso genduan. Aldaketak: 8/8: orren iguala; 10/8: itxas poztutzera.

SAN SATURNINOREN BERTSOAK

1/ Bertso berriak zuzendutzeko
ez daukat nagi burua,
lagundutzalle eskatzen zaitut,
San Migel goi-aingerua;
San Saturnino eta San Fermin
joan zitzaion ingurua,
ordu onetan santu eginda
igo ziranak zerua ¹.

2/ Zaldibitarrak esan dirate
kantak jarri al banitza:
«Patxi Erauskin, zure billaka
aspaldi ontan gabiltza.»
Nik ere pozik, ala bear da,
baietz eman nien itza,
argitalduaz nolakoa zan
San Saturninon bizitza.

---

¹ Esku-idatziak: *zerura*.

- 3/ San Saturnino jaiotzetikan
oroizko relijioso,
baita gañera guztiz argia,
argaitikan zan obispo;
bere ondoren ibiltzen zana
kapiladua Onesto,
on biurtuta jarri zituzten
millaka ereje asko.
- 4/ Zaldibia'ko Urreta-kale
deitzon barrio maitean,
San Saturnino antxen daukate
ermita polit batean,
egin zutena milla seireun da
larogei t'emeretzi urtean;
maitetasunaz biotzak betean
sartzen dirade atean.
- 5/ Dionisio Areopajita'rekin ²
adiskide aundienak,
Arles'eraño animak erosiaz
biak etorri ziranak,
era onetan igarorikan
jai t'aste, gau ta egunak,
bildurrik gabe naiz-ta agertu
ereje biurrienak.

---

² Esku-idatziak: *Arko pajitarekin.*

6/ Karkasona'n bañan jente ohea
nola zegoan igarri,
Frantzia'ko Tolosa'n eliz berri bat
eginda zutela jarri;
San Papul gelditu zala
ango animan zaindari,
San Saturnino erriz ta erriz
Iruña'ra zan etorri.

7/ San Saturninok pasa zituan
Naparraldean bi urte,
Aita San Fermin bautizatzeke
berak artu zuan parte;
Jesusen alde biurtu ere
berrogei milla ereje,
berri on aiek zabaldu ziran
Toledo'araño arte.

8/ San Papul animan zaia
jentill gaiztoak il zuten;
jakin zuanean, San Saturnino
aguro asko an zuten;
Tolosa Frantzi'n zeuden fielak
poz gutxi artu etzuten,
onez aurrera asiko naiz zer
gerta zitzaion esaten.

9/ Jentill etsaien elizak zuan
Kapitolio izena,
aurre artatik San Saturnino
goizero pasatzen zana;
ereje gaizto biurri aiek
ura eziñ eramana,
etsaiak irten, eldu ta narran
sartu zutela barruna.

10/ Erejeak esan zioten aien
jainkoa adoratzeko,
erantzun zien orrelakorik
arekin ez pentsatzeko,
aren odola abelanakin
etzegola nastutzeko;
ura zan asko jentill apaizak
ezpataz pasatutzeko.

11/ Oiñ biak lotu eta zezenari
isetsetikan erantsi,
aurren saltoan ormea jota
kopeta-ezurra autsi;
gero arrastran errian jiran
puska zati asko utzi,
kristau fielak irrikalduta
andik joan ziran igesi.

12/ Etxeko andre txit almentsu batek
bere neskamearekin
sokatik askatu Saturnino ta
puskak biltzen zien ekin;
zoko batean izkutaturik³
nun erak bestek etzekin
andik denbora-aldi batera
relikia egiñ aikin.

13/ San Saturnino mundu onetan
martirio asko pasia,⁴
ezpataz josi, zezenari lotu,
rastaka kendu bizia;
ordu artantxe santu eginda
zerua irabazia,
oraiñ an dago bertan gozatzen
eternidade guztia.

14/ Eguzki-argiak daukan dizdara
ez bada biurtzen laño,
ez da urtuko zureganako
aitormena egundaño;
baita barkatu ez bagerade
zuretzaz oartu gaurdaño,
aizken orduan gutzaz oroitu,
agur, Deun Saturnino.

---

³ Bertso-paperak: *izkutarik*.

⁴ Bertso-paperak: *pasea*.

Bertso auek, Erauskin'en seme Joakin'ek gordetzen duan aitaren esku-idatzi batetik artuak ditugu.

Argia astekariak ere argitaratu zituan: lenengo zazpiak, 1932.IV.17'an, eta besteak, 1932.V. 8'an; eta ontan, firma bezela, onela idatzita dago: Erauskin Errotari.

Errenteri'ko *Bertsolariya* astekariak ere argitaratu zituan, bere 42'garren zenbakian, 1932.VII. 3'an. Onek *Argia*'k bezelaxe ditu bertso guziak.

Argia'k eta *Bertsolariya*'k, aldaketa auek dituzte: 1/3: lagundutzalle artzen deala; 1/5: Deun Saturnino eta San Fermin; 2/6: baietz eman diet itza; 2/8: Deun Saturninon bizitza; 3/1: Aita Saturnino jaiotzetikan; 3/3: baita gañera seme argia; 3/4: argaitik gotzai obispo; 3/8: millaka errege asko; 4/2: deitzon auzo maitean; 4/3: Deun Saturnino antxen daukate; 4/4: baso-eliz polit batean; 5/3: Arles'eraño animak erosten; 5/7: gutxi bildurtu naiz-ta agertu; 5/8: etsairik biurrienak; 6/3: Tolosa Frantzi'n eliz berri bat; 6/5: San Papul gelditu zana; 6/7: Deun Saturnino erriz ta erriz; 7/1: Deun Saturnino Napar aldean; 7/2: pasa zituan bi urte; 7/3: Aita San Fermin kistar egiteko; 8/3: jakin zuanean Deun Saturnino; 9/3: aurre artatik Deun Saturnino; 9/5: ereje gaizto biurri askok; 9/7: ataira irten, eldu ta narran; 10/1: Erejeak esan ziotela aien; 10/3: erantzun ziela orrelakorik; 10/4: arekin ez oldozteko; 11/3: aurren saltoan orma bat jota; 12/1: Etxeko andra almentsu batek; 12/3: sokatik askatu Deun Saturnino; 13/1: Deun Saturnino ludi onetan; 13/2: martirio asko pasatzia; 13/3: ezpataz pasa, zezenari lotu; 13/8: betiraunde guzia.

(1933)
IPARRAGIRRE'RI

- 1/ Iparragirre etzan egoten
ikaratuta bildurrez,
gau eta egun beti alai bai
itxasoz eta legorrez;
bera goratu bear degu gaur
geren euskera ederrez,
gau illunean nola odeia
alaitutzen dan izarrez.

- 2/ Euskaldunari oroitzen zaigu
bai Iparragirre zana,
Euskal-Errian ospa aundian
izendatutzen dutena;
izan zalako bertsoetan da
gitarra jotzen onena,
zorionekoak ura sortu zuten
nola aita ala ama.

3/ Buruz almena ta atzaparrak
zitan arrigarriak,
ez dakitenak ikasitzeko
orra iru bertso berriak;
eguzki pean zabaldu ditzan
aitormen begiragarriak,
seme jatorra ura azi zuan
Urretxua'ko erriak.

Argia, 1933.VI.18.

ESKUI ETA EZKERRA

- 1/ Irakurleok, jarri zaitezte esan oheri begira, gezurak utzi alde batera, mintza gaitzen egira; pixtiak nola bildutzen diran pozikan bere kabira, ezkerrean ere eskuin beziñ abertzaleak badira.

- 2/ Nork jarri ditu izendatuta eskuik eta ezkerak? Jakiten badet emango dizkat nagon tokitik eskerrak. Motelak nola oldozten dute arrapatzea azkarrak? Nagusiari obedituzten ikusten dira maiztarrak.

3/ Ezkerrean da eskuin, bietan
daude txarrak eta onak,
sinismen auxen artu bear du
buruz almena duanak;
eskui alde ikusten dira
sinismenik ez dutenak,
bai eta ere ezker aldera
relijioso onenak.

4/ Zer egin duten oroituzeko
Uztaillan emeretzian,
mitina ematen karlista oiek
Elutsu'n izandu zian;
Jaun-Goikoa eta Lege Zarra
orra azkar utzi atzian,
Euskadi'rentzat erruki ona
dago oien biotzian¹.

Lau bertso auek, Erauskin'en esku-idatzietan
agertu dira. Olakorik ezer ez baitzuten, izenbu-
rua gerok erantsia da.

---

¹ Puntuak onela ditu bertso onek Erauskin'en es-
ku-idatzian: *emeretzian, ziran, atzean, biotzean*.

(1934)
BERTSO BERRIAK
BASERRITARRAK JARRIAK

1/ Kantak jartzea goatu zaigu
geure Euskal-Erri maitean,
millaz atzetik bederatzi eun ta
ogei ta amalau urtean,
baserritarrantzako,
nekazariantzako;
gau ta egun gabiltz nekean,
alperrantzako egun gorriak
gu luditikan joatean.

2/ Lengo bertsoa aurrenekoa,
oraingoa bigarrena,
askok diote ondo daudela
bata bestien urrena;
lanikan bearrena
baserritar orrena,
orra egiz aitormena;
guk egiñ eta zenbait alperrek
sartzen du sabel barruna.

3/ Gari ta arto, aza, patata,
baba eta babarruna,
esan bezela, guk egiñ baño
aixago sartu barruna;
ollo eta ollasko,
esne ta arraultza presko,
aiek berriz nai aurrena;
besteri eman onenak eta
guretzat talo txarrena.

4/ Nekazariak gau t'egun lan da
otz bero asko pasiak,
kokote ondo melarrak eta
lepo ta ille luziak;
neri iduritzen zat
laguntzen digula beintzat
Jaunaren esker graziak;
baserritarrok ez bagiñade,
alperrak ilda gosiak.

5/ Aragi urdaiak merkatu eta
almazenak txit galesti,
gauza oriek ezagututa
bizi gera lenagozti;
zentzuaz gauden azti,
ori bai obe nauski,
orra nik esan aurrezti;
nekazariak anaitu gaitzan,
bestela gabiltza gaizki.

6/ Zuentzat ere orra bertso bat,
adiskide arakiñak,
len etzekiten guztiak orain
gelditu bitez jakiñak:
erosi ta saltzeko,
zeok preziok jartzeko,
izketan legun mingañak;
gure txekorrak ordaintze'ituzte
zuben automobil piñak.

7/ Baserritarrok badadukagu
itxu-aurreko zuzenik,
ez uste gero gezurrak jartzen
ni emen asi naizenik;
nekazarien aurka
bere ala izan da
mintzatutzen da atzenik;
bear bai bañan ez det esango
nungoa eta izenik.

8/ Baserritarron aurka zertako
orrela dabil autore?
Obeagorik ez dan tokian
izketan berriz dotore.
Nun bear da tutore
edo dala eskritore?
Ori jarri direttore.
Baserritarrok, sinistu ondo:
ez da gure salbadore.

9/ Erakusleak onak dauzkagu,
oien esanera bildu,
malkarretatik baldin bagabiltz
egingo gera amildu;
bide zuzenari eldu,
arren ez gaitzan galdu,
nekazariok garaildu; ¹
ludi onetan zori oberik
iñork billatuko al du?

10/ Don Polikarpo Larrañaga bat,
bai Goñi'rekin Murua,
geiago ere gizon jatorrak
biltzen zaie ingurua;
oiek daukate burua
ta izketako modua,
bearrena berriz gogua;
baserritarrok opa diegu
ildako ordutik zerua.

11/ Gizon orien esanak ondo
baserritarrok aditu,
eta gañera bizi guztiko
baita gogoan gelditu;
zentzuaz ez nagitu,
begia ere argitu,
biotzak pozaz alaitu;
jaun orieri guk eziñ eman
bear luken ainbat meritu.

---

¹ Bertso-paperak: *geraildu*.

12./ Begiak dira ikusitzeko,
belarriak aditzeko,
minga^ñak berriz ezin ukatu
dirala itz egiteko;
amabi bertso berri
nola dituan jarri
gogo duanak artzeko,
afal ondoan pipak piztuta
su ondoan abesteko.

Erauskin Errotari

Bertso-papera, *Imp. Macazaga* — *Renteria* moldiztegian argitara emana, bertan jaso; ta bai Al-tzo'ko Olazabal-berri baserriko Inazio Zabala'ren eskutik ere.

Moldiztegi-izenik gabeko beste paper batean ere argitaratu ziran bertso auk. Paper ori Ormaiztegi'n jaso genduan, Etxaburu baserriko Bizente Mujika'ren eskutik. Aldaketa auk ditu paper onek: 3/9: geontzat talo beltz txarrena; 5/4: bizi gerade aurrezti; 5/9: bestela goatza gaizki; 9/7: Nekazariok garaildu; 12/5: amabi bertso saltzeko; 12/6: amar zentimorentzako; 12/9: su ondotan abesteko.

Argia'k ere argitaratu zituan bertso auk: lenengo sei bertsoak, 1934.II.11'an; eta gañontze-koak 1934.II.25'an. Aldaketak, aurreko paperak dituanak.

(1936)
TXIRRITA ZANARI AGUR

1/ Txirrita il da, il da Txirrita,
bai il da gizarajoa,
atsegin asko bere olerkiz
Euskadi'n emandakoa,
sasi-oleskari guztiontzako
irakasle gañekoa;
nola ez degu goitituko ba
ain bertsolari iaioa?

2/ Irakurleok, sinistu gero
zer gogoz eta indarrez
Txirrita zanak abesten zuan
itxasoz eta legorrez.
Beste alako bat eguzkipean
ez da billatutzen errez,
Ama Euskadi urrikalduta
urtutzen dago negarrez.

3/ Guk bear aña ezin goititu
edo jaso ere naita,
bazenekizun zenbat zaitugun
anai ikasleok maita!
Argi bizia izandu ziñan,
eusko zintzoa ere baita,
orreatikan deitzen genizun
oleskari denon aita.

4/ Ernani erri jatorrean zan
Txirrita jaio ta azi,
irurogei ta amasei urte
zituan artean bizi;
oleskaritan iaioagorik
ludian ezin ikusi,
oraintxen ere argatik zegon
txapeldun eta nagusi.

5/ Guztion Aitak deitu zion da
Txirritak joan bearra,
baita geuri ere egingo digu
uste gabean deadarra;
oldoztu utsak egiten digu
biotzeraño dardara,
oartutzean etortzen zaigu¹
begietara negarra.

---

¹ *Argia*'k: *oartutzean etortzen*. Gerok erantsia da
zaigu ori, olako zerbait falta dualakoan.

6/ Garagar illak iru zitula
geure Txirrita il zala,
entzundakoan ura tamalez
erantzi nuan txapela.
Bere bizitzan bizi izan zan
kristau zintzoa bezela,
irakurleok, otoi deiogun
Jaunak donokin dezala.

Erauskin Errotari

Txirrita, 1936.VI.3'an il zan; bertso auek *Argia'n*, 1936.VI.14'an argitaratu ziran.

BESTE BERTSO-SAIL BATZUEK

Erauskin'ek, bereak jarri eta saldu ez-ezik, besteren bertsoak ere saltzen zituan. Adibidez, Txirritak Ezkioga'renak atera zituanean, onela zion *Argia'n*, 1932.I.17'an:

«Orain bialdu dirate Errenderi'tik Txirritak, eta aurki udaberrian zabalduko ditut uri askotan, bere baimenaz.»

Ta 1932.XII.18'an, lantegian lanik gabe gelditu zanean:

«Orain esan bear det zer oldoztu detan: Iparragirre zana bezelaxen asitzea, sei laterri edo eusko probintziari ikusketa ematea, batez ere jeltatzoki guztiak ezagutuaz eta utziaz olerki-orriyak.»

Bertso-paperak zabalduaz alegia. Bertso-saltzalle saiatua genduan, iñondik ere, ura.

Saltzalle guztiak, ordea, salgai daukaten ura alik-eta laisterren eskuz aldatzea nai izaten dute, eta Erauskin'ek ere bai noski.

Orretarako, bereak etzituan bertsoak errezago saltzearren, zenbait aldiz, antziñakoak baziran beintzat, bere izena erantsi zien, an eta emen aldaketa batzuek egin, bertso berri bat edo beste tartean sartu, eta orrela *bertso berriak* balira bezela zabaldu.

Ori egitea iñoren kalterako ez eta Ama Eus-

keraren mescedetarako zala-ta, ekin gogotik bertso-paper saltzera.

Ona emen olakoak zein diran:

* * *

**BERTSO BERRIAK
ANIMEN ONERAKO
ZALDIBIAKO BATEK JARRIAK**

Iztueta'k, bere *Gipuzkoa'ko dantza gogoangarriak* liburuan, *Itzaneurtulari edo bertsolarien jostaketa* izeneko atala sartzen du bukaeran. Ortan, «Nere kristau maiteak, jakiñean gaude» asten diran bertsoak ezartzen ditu. Bereak ditu, noski, bertso oiek, eta salbazioari buruz jarriak dira. Danetara, ogei ta sei bertso.

Erauskin'ek, berriz, amabost bertso argitaratu zituan «*Tolosa: — Imp. de A. Gurruchaga*» moldiztegian, or goien ipiñi degun izenburuarekin.

Ormaiztegi'n jaso genduan bertso-paper ori, Etxaburu baserriko Bizente Mujika'ren eskutik.

Erauskin'ek azken bertsoa, 15'garrena, berea du. Onela dio:

Zer egin bear degun
orra garbi jakiñ,
nork bere aldetikan
eiñ zagun alegiñ;
kastigatu ez gaitezen
infernuan penakiñ,
fedearen aldera
bizi gaitezen fiñ;
kanta oen jartzallea da
Franzisko Erauskin.

Esan degunez, bera ere bertso saltzen ibiltzen zan. eta paper au errezago saltzearren-edo jarriko zuan bere izena azken bertsoan.

Bañan beste bertso guziak Iztueta'renak dira, arestian aitatutako sail ortatik artuak: sailaren 1, 2, 3, 4, 5, 6, 14, 13, 17, 18, 21, 22, 23 eta 24'garrena, orden ortantxe.

Aldaketak: 1/5: gelditu diradenak; 1/6: au sinistu gabe; 1/7: inpernuan su ta gar; 1/8: destetxetan daude; 1/9: bizi gaitezen beti; 1/10: fedearen alde; 2/1: Esikoak jotzean: 4/9. *gaizto* lizun guziak; 5/5: *aldoratzen* bazaigu; 17/6: sasi *eta karrak*; 17/7: gañera erre bear; 17/9: eztu asko balioko.

* * *

BERTSO BERRIAK JESUS DAN SINISMENARI JARRIAK

Or goien ipiñitako izenburu orrekin, beste bertso-paper bat atera zuan Patxi Erauskin'ek, «*Beasañen L. Zunzunegiren etxian 1929-garren urtean*» argitaratua.

Lenengo amaika bertsoak, Iztueta'ren sail orretxen 1, 2, 3, 4, 5, 17, 18, 21, 13, 22 eta 23'garrena dira, orden ortantxe eratuak.

Aldaketak: 1/1: Kristau fiel guztiok; 1/4: zeru lurren jabe; 1/5: jaio, bizi ta il ziranak; 1/6: au sinistu gabe; 1/7: su, leize, inpernuan; 1/8: destetxetan daude; 1/9: bizi gaitezen zintzo; 1/10: fedearen alde; 2/1: Il bearrak jotzean; 2/5: lendanaz gaizki egiñak; 2/6: burura etorri; 2/8: aitortu bai garbi; 3/3: osakaria dauka; 4/9: gaiz-

to lizun guztiak; 5/5: alderatzen bazaigu; 5/7: mundu apal onezaz; 5/9: su-leize infernura; 17/3: zubi goibe luzæk; 17/6: sasi eta larrak; 17/7: gañera erre bear; 17/9: ez du asko balio-ko; 18/3: bañan beste tamal bat; 13/2: esanik nola dan; 13/7: sartuko dan zeruan; 13/10: erre bearko du an; 22/6: asko otz da bero; 23/1: Su-leize inpernua da; 23/2: txit toki illuna; 23/6: denori eguna; 23/7: Jaunari gaizki egiña; 23/: animari lenbailen.

Ondoren, bi bertso berri:

Irmo egon gaitezen
bautismoko itzan,
ditxa ederragorik
ez liteke izan;
Jesus adoratuaz
daukagun bizitzan,
eskura artu gaitzan
aizken eriotzan,
gu ez galdutzearren
gurutzean il zan.

Seme-alabak azi
ikasmen onean,
Jesus degula buru
bai sinismenean;
erakutsi ere sutsu
otoitz-lanean,
errezatu dezaten gu
iltzen geranean,
zeruan sartu gaitzan
denok zuzenean.

Urrena, Iztueta'ren saillaren 24'garrena, alda-

ket-a auekin; 24/1: Aitortze konfesioa da; 24/2: artarako jarria; 24/7: beragaitik ipiñi; 24/8, ani-ma garbia; 24/9: gozatu ni degunok; 24/10: be-tirauen gloria.

Ta, azkenik, Erauskin'en izen-abizenak esaten dituan bertso berri bat:

Zer egin bear degun
orra garbi jakin,
fedearen aldera
saiatu gaitzan pin;
gau t'egun, jaia ta aste
bear zaio ekin,
zeruan gerta gaitzan
denok alkarrekin,
erakusle au nazu
Franzisko Erauskin.

* * *

Ordizia'n, agidanean, mixioak-edo izanak ziran, eta iru bertso argitaratu zituan Erauskin'ek *Argia*'n, 1927.IV.3'an:

Lenengo biak, berriak:

Uri ontan izan dan
zorian ditxea!
Belguntz Deuna bikaña
au da etortzea.
Aita Aizpuru'rekin
lagun Goikoetxea,
gaxo zeuden animak
osasundutzera,
nor ez juan orren
txonitzak aitzera?

Diote maitatzeko
Jesusen itzala,
gu gaizkatzeagatik
josita il zala.
Badakite, bai, asko
oker gabiltzala,
aitortu're diegu
bear dan bezela,
orren esanetara
itzuli gaitzala!

Ta, irugarren, Iztueta'ren sail ontako 23'garrena, aldaketa auekin: 23/1: Suleize (inpernua) da; 23/2: toki txit illuna; 23/3: ez egin gero etsaiak; 23/4: agintzen diguna; 23/5: etorriko bai-zaigu; 23/6: ziur asko eguna; 23/7: Jaunari gaizki egiña; 23/9: animari oraintxen.

* * *

Argia'n, 1935.VI.16'an, lenengo bertsoa argitaratu zuan Erauskin'ek, aldaketa auekin: 1/1: Kistar egiazkoak; 1/4: donoki lurren jabe; 1/5: gelditu ziradenak; 1/6: au sinistu gabe; 1/7: su leze gaiztokian; 1/8: destetxetan daude; 1/9: bizi gaitezen zintzo; 1/10: sinismen-fede alde.

* * *

JESUKRISTOREN PASIOA

Alzo'ko Imaz (1811-1893) bertsolariak, irurogei ta bost bertsoan, Jesusen Pasioa kontatzen digu. *Auspoa'ren* 68-69-70'an arkituko du irakurleak.

Argia'n, ordea, 1932.III.13'an, Imaz'en bertso oietatik lenengo amabiak azaldu ziran, or goien

ezarri degun izenburuarekin eta firma onekin:
Erauskin Errotaria.

Bearbada, firma ori ez da berak idatzia izango. Garai artan askok bialtzen zituzten *Argia*'ra bertsoak, besteren bertsoak, bertso zaarrak, aldizkari orretan argitaratu eta jendeak irakur zitzen. Agian, Alzo'ko Imaz'en bertso oiek orrela bialduko zituan Erauskin'ek, eta bereak ere askotan bialtzen baitzituan, aiek ere berak jarriak zirala usteko zuten *Argia*'ren zuzendariak, eta bertsoen ondoren aren firma erantsi.

Erauskin'ek, *Argia*'ra bialdu baño len, ikutu batzuk egin zizkien bertso auei, an eta emen itzak aldatuaz, geienetan euskera «garbitzearren». Aldaketa oiek onako auek dira:

1/1: Zeruko Aita, argi nazazu; 1/2: neri entendimentua; 1/3: argitaltzeko Semeak pasa; 1/7: lanaren bistan Kristoganatu; 2/4: bat sartuko ez giñala; 2/5: Jesus maiteak eskuratutzen; 2/6: egin zuan egiñala; 3/3: ludia galdu, zeruba itxi; 3/5: oldozten jarri pekatuak zer; 4/7: gutxi kostata ludi ontatik; 5/5: tormento gogor ta erioztaz; 5/6: animak ditu erosi; 6/3: ikasleakin Jesus Aitari; 6/5: Bera il gabe jende umanoa; 7/2: argal gizon-alderdia; 7/3: il gabe Aitak etzion egin; 7/6: jende aren pikardia; 8/1: Aitak Semea eskañi zuan; 8/6: Jesus osoro orretan; 11/1: Lotsagabea Judas orrekin.

* * *

BERTSO BERRIAK EMAZTEAK SENARRARI JARRIAK

Patxi Erauskin'ek, 1928 urtean, bertso-paper

bat atera-arazi zuan «*Beasain'en L. Zunzunegiren etxian*», or goien ezarri degun izenburuarekin.

Erauskin'en izena ez da bertsoetan ageri, bertsoen ondoren baizik, urtearekin batera: *1928'an Erauskin Errotariak*.

Paper ori, Azpeitia'n jaso genduan, Segundo Agirrezabalaga'ren eskutik.

Beste argitaraldi bat atera zuan Erauskin'ek, itzik aldatu gabe, beste moldiztegi onetan: «*Imp. de S. de Diego. — Eibar*».

Beste paper ori, Aizarna'n jaso genduan, Josefa Aizarna'ren eskutik.

Amabost bertso dira, bañan Erauskin'ek ez ditu danak bereak.

Lenengoa, egillearen izenik gabeko bertso-paper zaar batetik artua da. Onela dio Erauskin'en paperak:

Kantatutzera noa
milla sentimentu,
nere mingaÑak badu
ainbeste talentu;
bizimodu berri bat
al baneza artu,
senarrarekin oso
ez nago kontentu.

Bertso-paper orrek beste onela bukatzen du:

aurten senarrarekin
ez nabil kontentu.

Urrengo bertso-parea, 2 eta 3'garrena, Xepelari artua. Ikus *Auspoa* 88-89-90, 250 ta 252

orri-aldeetan, 2 eta 6'garrena. Aldaketak: 2/2: daukean bizitza; 2/3: kantuz esplikatu nai; 2/4: iñol'al balitza; 2/5: pin saiatuko zala; 2/6: eman arren itza; 6/1: Gaztetan ibiltzen zan; 6/3: ni engañatu arte; 6/4: milloi bat maratill; 6/7: bereak eta bestenak.

Urrengo lau bertsoak, 4, 5, 6 eta 7'garrena, bereak izango ditu Erauskin'ek. Onela diote:

Mozkortuta jokura
patrikarak ustu,
mingaña motelduta
jokuan be aztu;
etxera etortzean
familia nastu,
orlakoak andrerik
artu bear ez du.

Abenduaren bian
señalaramente,
jokuan sakelatik
zikiatu dute,
kiñuz alkar artuta
lau lagunen arte;
gizonaren galera
familiak kalte.

Jokuan asterako
geiegi erana,
tajuak biltzen ditu
kiñuz beregana;
kintzena galdu eta
ondorengo lana,
gañera azienda
etxean zeukana.

Au nere biotzeko
pena ta larria,
senarra artu nuan
etxe-galgarria;
kintzena galdu eta
gañera txerria,
andreari makilka
soñeko berria.

Ondorengo lau bertsoak ere, 8, 9, 10 eta 11'garrena, Xenpelarrenak. Ikus: *Auspoa* 88-89-90, 256 eta 257 orri-aldeetan. Erauskin'en aldaketak: 8/1: Beste bi lagunekin; 8/2: zala aguazilla; 8/5: atietan ojuka; 8/6: aien iskamilla; 8/8: atera dedilla; 9/1: Lotsatuta begirik; 9/2: ez nieten jaso; 9/4: zizkiraten oso; 9/5: txerria zeramatela; 9/6: konzejura preso; 9/7: gizonaren jokua; 10/2: nere barrunean; 10/4: ziran aizkenean; 10/7: jaunak, eraman zazute; 11/1: Esku aldera zuan; 11/3: ordotsa kapatua; 11/4: urdaiaz gizona; 11/5: ura jokuan galtzak; 11/7: orra nere gizona; 11/8: alaja zuzena.

Urrena, 12'garrena, bertso berri bat:

Txerria ta kintzena
jokuan galdutzen,
mozkortzean ez dio
iñori barkatzen;
berriz desafioka
partida bukatzen.
oraindik asiko da
andrea jokutzen.

13'garrena, leen aitatutako bertso-paper zaar orretatik artua:

Aurtxoak ezin ditut
jantzi ta mantendu,
errentarentzat neukan
txerria're kendu;
orra gaztetasunak
pobrezak atzendu,
bear ez luken amaikak
andrea artzen du.

Ta 14 eta 15'garren, bi bertso berri:

Nere bizi-modua
urrikaltasuna:
ume txikiak eta
orlako gizona;
gorputzak naiagatik
alimentu ona,
dietak konserbatzen
digu osasuna.

Talentua kentzen du
edan geiegiak,
kopeta illunduta
zintzilik begiak;
orra amabost bertso
inprentan jarriak,
nere senarrarentzat
oroimengarriak.

* * *

JESUS'EN PASIO DEUNARI

Izenburu orixe duan bertso-paper bat ere ba-
degu, «*Beasañen A. Zunzunegiren moldiztegian*
1926'garren urtean» argitaratua.

Iru tokitan arkitu genduan paper ori: Oreindain'go Juan Garayalde'renean; Donosti'ko Aiete'n, Oriamendi baserriko Segundo Kalonje'ren etxean; eta Gregorio Mujika zanaren bilduman.

Azken bertsoan, 15'garrenean, Erauskin'en izena ageri da:

Gure animak aizken trantzean
dauzkaten kezka larriak,
gure biotza urtu bitez, bai,
ez badirade arriak;
eguki ditzagun preparatuta
salbatutzeko jarriak,
erakusmen au zabaldutzen du
Erauskin Errotariak.

Bertso ori bai, berea du; baiñan beste guziak, besterenak.

Jose Manuel Odriozola izeneko bertsolari bat orain larogei bat urte izan zan. Nungotarra zan, zer bizimodu egin zuan eta abar, ez degu oraindik ikasi. Bertsolari orrek amabost bertso jarri zituan Pasioari buruz, eta Donosti'ko Baroja'eneko moldiztegian paperetan atera. Sail orri, lenengo amabi bertsoak kopiatzen dizkio Erauskin'ek.

Ta beste bi, 13 ta 14'garrena, Alzo'ko Imaz bertsolariak Pasioari jarritako saillaren 53 eta 63'garrena dira.

Odrioloza ta Imaz'i artutako bertso oiei, aldaketa asko sartzen dizkie Erauskin'ek. Odriozola'ren bertsoetan sartutako aldaketak emen azaltzekotan, aren bertsoak ere azalduko bear genituzke. Aski izango da, guk uste, oar onekin. Alzo'ko Imaz'en bertsoak, berriz, *Auspoa*'ren 68-69-

70 zenbakian arkitu ditzazke irakurleak, 50 eta 53 orri-aldeetan. Erauskin'ek aldaketa auek egiten dizkie: 53/3: txistuz, odolez, autsez, izardiz; 53/5: Beronika Santa zapiarekin; 53/6: joan ziztaion beragana; 63/1: Lantzaz pasata iltzez josita; 63/3: iru orduan egon zan Jesus; 63/4: zer agonia luzean; 63/7: barkatutzeko osaro zegon; 63/8: bere aizken trantzean.

* * *

LENENGO GIZONA EGITEA ETA JESUS MUNDURATZEA OLENTZAROS KANTATZEKO

Izenburu luze orrekin bertso-paper bat argitaratu zuan Erauskin'ek 1913 urtean, Tolosa'ko «*E. Lopez'echean*», onela firmaturik: *Pachi Erausquin'ek*.

Andik bederatzi urtera, 1922'an, berriro argitaratu zuan, aldi ontan «*Beasain'en A. Zunzunegi'n moldiztegian*», firma onela ezarriaz: *Errauzkin Errotariak*.

Argia aldizkarian ere agertu zituan bertso auek, baiñan ez guziak batera: 1927.XII.25'an, iru bertso: 2, 3 eta 11'garrena; 1929.XII.22'an, zazpi bertso: 11, 14, 15, 16, 17, 18 eta 19'garrena; 1930.XII.21'an, lenengo bost bertsoak; 1934-XI.11'an, lenengo amar bertsoak; eta 1934.XI.25'an, beste guziak.

Baiñan bertso auek ez ditu bereak. Aldaketa asko egiten dizkie an eta emen; eta 1913'eko argitaralditik 1922'eko argitaraldira aldaketa berriak sartu ere bai. Baiñan aspaldiko bertsoak dira, paperetan «*Tolosan Andres Gorosabelen echean*

1862 garren urtean» argitara emanak, egillearen izenik gabe eta aurretik izenburu au dutela: «Lenengo gizona egitea eta Jesusen munduratzeari nola diran, ikas bidea ogei itz neurtuetan.»

Erauskin'en aldaketak azaltzeko, 1862'eko bertsoak azaldu bearko genituzke aurretik. Ori, gabou kantaz osatutako liburu bat prestatzerakoan egingo degu; bitartean, aldaketa oiek ere izkurtuan uzten ditugu.

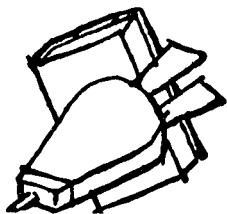
ORAINDAÑOKO LIBURUAK

1. *R. Artola*: Sagardoaren Graziya (*Aitua*).
2. *M. Soroa*: Gabon, Au ostatubal, Anton Kaiku. (*Aitua*).
3. *F. Apalategi*: Euskal mutillak armetan, I. (*Aitua*).
4. *Pepe Artola*: Ustez laguna detan. (*Aitua*).
5. *P. M. Urruzuno*: Euskalerritik zerura. (*Aitua*).
6. *T. Alzaga*: Ramuntxo. (*Aitua*).
7. *R. Azkarate*: Galtzaundi. (*Aitua*).
8. *A. Apaolaza*: Patxiko Txerren. (*Aitua*).
9. *B. Iraola*: Oroitzak. (*Aitua*).
10. Errege eguneko bertso sayoa. (*Aitua*).
11. *P. Larzabal*: Bordaxuri. (*Aitua*).
12. *Bilintx*: Bertso ta lan guziak. (*Aitua*).
13. *M. Izeta*: Dirua galgarri. (*Aitua*).
14. *P. Larzabal*: Iru ziren. (*Aitua*).
15. Ezkontza galdutako bertsoak, I. (*Aitua*).
16. *A. M.ª Zabala*: Gabon gau bat. (*Aitua*).
17. *A. M.ª Labayen*: Malentxo alargun! (*Aitua*).
- 18-19. *A. Zavala*: Txirrita. (*Aitua*).
20. *F. Goñi*: Lurdesko gertaerak. (*Aitua*).
21. *P. Larzabal*: Herriko bozak. (*Aitua*).
22. Bertsolarien txapelketa (30-XII-1962). (*Aitua*).
23. Aizkolariak. (*Aitua*).
24. *F. Imaz*: Bertso guziak. (*Aitua*).
25. *A. P. Iturriaga*: Jolasak. (*Aitua*).
26. *A. M.ª Zabala*, *A. Larraitz*, *Mir*: Periyaren zala-partak.
27. Azpeitiko Premiyoaren bertsoak. (*Aitua*).
28. *B. A. Mogel*: Ipui onak. (*Aitua*).
29. *T. Alzaga*: Burruntziya. (*Aitua*).
30. *G. Anduaga*: Egunsentiko txoria. (*Aitua*).
31. *M. Soroa*: Baratzan. (*Aitua*).
32. *M. Elicegui*, *A. Zavala*: Pello Errotaren bizitza. (*Aitua*).
33. *M. Elizegui*, *A. Zavala*: Pello Errotak jarritako bertsoak.

34. *P. Larzabal*: Senpere-n gertatua. (*Aitua*).
- 35-36. *J. V. de Echagaray*: Festara.
37. *A. Cardaberaz*: Euskeraren berri onak. (*Aitua*).
38. *S. Salaverria*: Neronek tirako nizkin. (*Aitua*).
39. *Bertsolariak*: Amar urteko bertso-paperak. (*Aitua*).
- 40-41. *J. R. Zubillaga*: Lardasketa. (*Aitua*).
42. *Uztapide*: Noizbait. (*Aitua*).
43. *Bertsolari-txapelketa*. (1-I-1965). (*Aitua*).
44. *P. Larzabal*: Hilla esposatu. (*Aitua*).
- 45-46. *J. M. Satrustegui*: Bordel bertsolaria. (*Aitua*).
47. *P. M. Urruzuno*: Iru ziri. (*Aitua*).
48. *P. Barrutia, Sor Luisa, X. Munibe*: Teatro zaarra. (*Aitua*).
- 49-50. *A. Zavala*: Pello Errotaren itzala. (*Aitua*).
51. *P. M. Urruzuno*: Ur-zale baten ipuiak. (*Aitua*).
- 52-53. *G. Anduaga*: Bertso-bilduma.
54. *A. Zavala*: Fernando Amezketarra bertsolaria. (*Aitua*).
55. *Basarri*: Laugarren txinpartak. (*Aitua*).
56. *A. Zavala*: Udarregi bertsolaria. (*Aitua*).
- 57-58. *C. Beobide*: Asis'ko Lorea. (*Aitua*).
59. *A. Zavala*: Axentxio Txanka bertsolaria.
60. *A. Zavala*: Errikotxia, Itxaspe ta beste zenbait bertsolari. (*Aitua*).
61. *A. Zavala*: Gaztelu bertsolaria.
62. *A. Zavala*: Zarautz'ko Zaldubi bertsolaria.
- 63-64. *A. Zavala*: Juan eta Pello Zabaleta bertsolariak.
65. *J. M. Satrustegui*: Luzaide'ko kantiak. (*Aitua*).
66. *A. Zavala*: Iru bertsolari. (*Aitua*).
67. *Bertsolari-txapelketa* (11-VI-1967). (*Aitua*).
- 68-69-70. *A. Zavala*: Alzo'ko Imaz bertsolaria.
- 71-72. *A. Iturriaga*: Ipuiak.
73. *A. Zavala*: Iru anai bertsolari. (*Aitua*).
- 74-75. *A. Zavala*: Errenteria'ko bertsolari zaarrak.
76. *A. Zavala*: Alza'ko bertsolari zaarrak.
- 77-78. *A. Zavala*: Paulo Yanzi ta bere lagunen bertsoak. (*Aitua*).
- 79-80-81. *A. Zavala*: Lexo bertsolaria.
82. *A. Zavala*: Juan Maria Zubizarreta bertsolaria. (*Aitua*).
83. *A. Zavala*: Motza, Zulaika ta Ugalde bertsolariak. (*Aitua*).
84. *M. Matxain*: Uste gabeen.
85. *Xalbador*: Ezin bertzean. (*Aitua*).
- 86-87. *A. Zavala*: F. Iturzaeta bertsolaria.

- 88-89-90. A. *Zavala*: Xenpelar bertsolaria. (*Aitua*)
91. A. *Zavala*: Txapel bertsolaria. (*Aitua*).
92. I. *Alkain*. — A. *Zavala*: Alkain aita-semeak.
93. A. *Zavala*: Zubeltzu ta Saikola bertsolariak.
94. A. *Zavala*: Atano ta Estrada bertsolariak. (*Aitua*).
- 95-96. A. *Zavala*: Azkoitia'ko zenbait bertsolari.
97. A. *Zavala*: Bidasoa aldeko bost bertsolari.
- 98-99. *Inozentzio Olea*: Goierriko lorak.
100. *Manuel Lasarte*: Bertso-mordoxka. (*Aitua*).
- 101-102. A. *Zavala*: Txirritaren bertsoak. I. (*Aitua*).
- 103-104. A. *Zavala*: Txirritaren bertsoak. II. (*Aitua*).
105. *Jose Inazio Etxeberria*: Mendi-gañetik.
106. A. *Zavala*: Pastor Izuela. — Ezkioko ta Segurako itxuak.
107. A. *Zavala*: Zepai bertsolaria. (*Aitua*).
108. *Mattin*: Ahal dena. (*Aitua*).
- 109-110. *P. Lafitte*: Mañex Etchamendy bertsolaria.
111. *Bertsolariak*: Xenpelar-saria, 1972. (*Aitua*).
112. *Basarri*: Sortu zaizkidanak.
113. *P. M. Urruzuno*: Sasiletrau baten ziria.
114. A. *Zavala*: Kaskazuri bertsolaria.
115. A. *Zavala*: Larraburu, Lexoti ta Balentin bertsolariak.
116. A. *Zavala*: Oiartzungo bost bertsolari.
- 117-118. *Balendin Enbeita*: Nere apurra.
119. A. *Zavala*: Oiartzungo beste lau bertsolari.
- 120-121-122. A. *Zavala*: Mendaro Txirristaka.
- 123-124-125. A. *Zavala*: Zapirain anaiak.
126. A. *Zavala*: Ustu ezin zan ganbara.
127. *M. Arozamena*: Nere aldia.
128. A. *Zavala*: Amodiozko penak bertso berrietan.
129. A. *Zavala*: Afrika'ko gerra (1859-1860).
130. A. *Zavala*: Patxi Erauskin bertsolaria (I).
131. A. *Zavala*: Patxi Erauskin bertsolaria (II).
132. A. *Zavala*: Patxi Erauskin bertsolaria (III).

AUSPOA
LIBURUTEGIA